MINISTERUL APĂRĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA
AGENȚIA PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI MEMORIE MILITARĂ

ASOCIAȚIA DE ISTORIE MILITARĂ

COHORTA

REVISTĂ DE ISTORIE MILITARĂ

nr. 1, 2026

MINISTERUL APĂRĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA
AGENȚIA PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI MEMORIE MILITARĂ

ASOCIAȚIA DE ISTORIE MILITARĂ

COHORTA

REVISTĂ DE ISTORIE MILITARĂ
nr. 1, 2026

Revistă științifică fondată în 1999

ISSN 2953-6847
CZU 355(051)

CHIȘINĂU 2026

Colegiul de redacție:

mem. cor. AȘM, mem. de onoare al Academiei Române,
dr. hab. Gheorghe COJOCARU
dr. hab. Nicolae ENCIU
colonel (r) dr. hab. Constantin MANOLACHE
dr. hab. Valentin CONSTANTINOV
general (r) dr. Ioszef HOLLO (Ungaria)
general (r) dr. Ion COROPCEAN
colonel (r) dr. Petre OTU (România)
dr. Alexandru COSMESCU
dr. Mihai TAȘCĂ
colonel (r) dr. Ion GIURCĂ (România)
dr. Anatolie ȚĂRANU
dr. Valentin BURLACU
dr. Ion XENOFONTOV
locotenent-colonel dr. Marin BUTUC
dr. Stepan GILAR (Cehia)

Redactor-șef:
colonel (r) dr. Vitalie CIOBANU

Secretar responsabil:
cerc. șt. Valentina COSMESCU

Lectori: *Valentina COSMESCU, Alexandru COSMESCU*
Traducere în engleză: *Alexandru COSMESCU*
Paginare și copertă: *Kateryna RUSSU*

Articolele sunt recenzate.
Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul textelor.

© Agenția pentru Știință și Memorie Militară
© Asociația de Istorie Militară

S U M A R

STUDII ŞI COMUNICĂRI

Valentin BURLACU
Intrarea trupelor române în Basarabia la începutul anului 1918 în propaganda și istoriografia sovietică 5

Gheorghe COJOCARU
Congresul I al delegaților armatei ruse de pe Frontul Român, ai Flotei Mării Negre și din regiunea Odesa (11-27 mai 1917) 26

Serghei CATARAGA
Brigada colonelului Mihail Drozdovski: de la constituirea pe Frontul Român la marșul spre Don 46

Vitalie CIOBANU
Cooperarea militară franco-română în contextul confruntărilor de la Nistru din 1919 57

MUZEOLOGIE ŞI MEMORIE MILITARĂ

Mihai TAŞCĂ
Societatea ofițerilor din fosta Armată a Republicii Democratice Moldovenești 70

Andor BÍRÓ
A magyar–moldáv hadisírgondozó együttműködés mint a posztszovjet katonai emlékezet sikeres modellje (2000–2026) 83

STUDII DE SECURITATE ŞI APĂRARE

Anatolie ȚĂRANU
OSCE în arhitectura reglementării conflictului transnistrean: eficiență, limite și noi provocări 105

Ion COROPCEAN
Dimensiunea de securitate a prezenței militare ruse în Republica Moldova: O analiză a impactului asupra conflictului înghețat 128

RECENZII

Asea M. TIMUŞ
Vitalie Ciobanu, Armata Română și Basarabia: ianuarie-martie 1918, 346 p. ISBN 978-5-36241-479-5 142

CONTENTS

RESEARCH STUDIES AND PAPERS

Valentin BURLACU
The Entry of Romanian Troops into Bessarabia in Early 1918 in Soviet Propaganda and Historiograpy 5

Gheorghe COJOCARU
The First Congress of Delegates of the Russian Army on the Romanian Front, the Black Sea Fleet, and the Odesa Region (11-27 May 1917) 26

Serghei CATARAGA
Colonel Mikhail. Drozdovsky's Brigade: From Its Formation on the Romanian Front to the March to the Don 46

Vitalie CIOBANU
Franco-Romanian military cooperation in the context of the fighting along the Dniester in 1919 57

MUSEOLOGY AND MILITARY MEMORY

Mihai TAȘCĂ
The Society of Officers from the Former Army of the Moldavian Democratic Republic 70

Andor BÍRÓ
The hungarian-moldovan war grave cooperation as a successful model of post-soviet military commemoration (2000-2026) 83

DEFENSE AND SECURITY STUDIES

Anatolie ȚĂRANU
The OSCE in the Architecture of the Transnistrian Conflict Settlement Process: Effectiveness, Limitations, and New Challenges 105

Ion COROPCEAN
The security dimension of the russian military presence in the republic of moldova: An analysis of its impact on the frozen conflict 128

REVIEWS

Asea M. Timuș
Vitalie Ciobanu, Armata Română și Basarabia: ianuarie-martie 1918, 346 p. ISBN 978-5-36241-479-5 142

Studii şi comunicări

INTRAREA TRUPELOR ROMÂNE ÎN BASARABIA LA ÎNCEPUTUL ANULUI 1918 ÎN PROPAGANDA ȘI ISTORIOGRAFIA SOVIETICĂ

THE ENTRY OF ROMANIAN TROOPS INTO BESSARABIA IN EARLY 1918 IN SOVIET PROPAGANDA AND HISTORIOGRAPY

Valentin Burlacu,
dr. în istorie
Agenția pentru Știință și Memorie Militară

ORCID ID: 0000-0003-1620-9493
e-mail: burlacu.valentin59@yahoo.com
CZU: 94(498:478)"1918":355.48
https://doi.org/10.65870/cohorta.2026.1.01

REZUMAT

Articolul examinează modul în care intrarea trupelor române în Basarabia la începutul anului 1918 și Unirea din 27 martie au fost interpretate în propaganda comunistă și în istoriografia sovietică, cu precădere în RASSM și RSSM. Sunt urmărite formarea și instituționalizarea tezelor privind „ocuparea" Basarabiei, caracterul „ilegal" al Unirii, delegitimarea Sfatului Țării și „lupta împotriva ocupanților". O atenție aparte este acordată perioadei de după 1964-1965, când tensionarea relațiilor sovieto-române a provocat intensificarea intervenției politice în cercetarea istorică. Studiul evidențiază funcția acestor construcții istoriografice în încercările de a legitima politica sovietică și de a fundamenta o identitate moldovenească distinctă de cea românească.

Cuvinte-cheie: Basarabia; trupele române; Unirea din 1918; istoriografie sovietică; propagandă.

ABSTRACT

The article examines how the entry of Romanian troops into Bessarabia in early 1918 and the Union of 27 March were interpreted in communist propaganda and Soviet historiography, particularly in the Moldavian ASSR and later MSSR. It traces the formation and institutionalization of the main Soviet theses concerning the „occupation" of Bessarabia, the alleged illegality of the Union, the delegitimization of Sfatul Țării, and the „struggle against the occupiers". Particular attention is paid to the period after

1964-1965, when growing Soviet-Romanian tensions intensified political intervention in historical research. The study highlights the role of these historiographical constructions in the attempts at legitimizing Soviet policies and in defining a Moldavian identity distinct from the Romanian one.

Keywords: Bessarabia; Romanian troops; Union of 1918; Soviet historiography; propaganda.

În istoriografie, intrarea trupelor române în Basarabia la începutul anului 1918 este abordată în contextul altor teme ce țin de istoria contemporană a românilor, integrate, prioritar, unirii provinciei dintre Prut și Nistru cu România: contextul ei intern și extern, decizia Sfatului Țării de a invita trupele române și a guvernului român de a trimite trupe în Basarabia, obiectivele acestei misiuni militare, atitudinea populației locale față de acest eveniment și relațiile ei cu armata română, rolul armatei române în realizarea actului din 27 martie 1918 etc. Un punct nodal al dezbaterii istoriografice privește însăși calificarea intervenției militare românești: ocupație, eliberare sau operațiune militară desfășurată în contextul Primului Război Mondial. Operațiuni militare cu participarea unor armate străine s-au desfășurat, de altfel, și în alte regiuni periferice ale fostului imperiu țarist.

În istoriografia națională, decizia guvernului român de a trimite trupe militare în Basarabia la începutul anului 1918 este explicată prin instabilitatea cauzată de descompunerea armatei ruse de pe Frontul Român, revoluția bolșevică, fărădelegile comise în timpul retragerii trupelor ruse. Acestea puneau în joc nu doar destinul ținutului, dar și viitorul statului român. Printre factorii ce au condus la această decizie se numără adresările repetate ale Consiliului Directorilor Generali al Republicii Moldovenești și ale unor organizații naționale moldovenești, formulate în contextul agravării situației din ținut. Această decizie a fost adoptată, de asemenea, cu sprijinul reprezentanților puterilor aliate de la Iași și al generalului rus Dmitri Șcerbaciov, interesați de restabilirea ordinii și de menținerea posibilităților de aprovizionare necesare continuării operațiunilor militare ale armatelor română și rusă. Din această perspectivă istoriografică, intervenția armatei române nu este interpretată ca un act de agresiune, ci ca operațiune menită să restabilească ordinea și securitatea, să îndepărteze formațiunile bolșevice și să creeze condiții pentru funcționarea structurilor politice și a organizațiilor profesionale din Basarabia. Invitarea trupelor române de către autoritățile basarabene este apreciată, astfel, drept un act politico-diplomatic și militar cu consecințe importante asupra evoluției ulterioare a evenimentelor din teritoriu, restabilind ordinea în societate și asigurând structurilor politice și organizațiilor profesionale libertatea de expresie și activitate. În fond, a fost singurul mod de a contracara tentativele de

reanexare a Basarabiei de către Rusia sovietică[1]. Însă această perspectivă asupra evenimentelor nu a fost împărtășită de propaganda comunistă și de istoriografia sovietică. Respectiv, în studiul de față vom analiza modul în care problema intrării trupelor române în Basarabia și consecințele acestei intervenții au fost abordate în literatura propagandistică și istorică de sorginte bolșevică, apoi sovietică, îndeosebi cea din RASS Moldovenească și, ulterior, din RSS Moldovenească.

Încă de la începutul anului 1918, propaganda bolșevică a calificat intrarea trupelor române în Basarabia drept „intervenție" și „ocupare" a provinciei, teză preluată ulterior atât în discursul politic, cât și în cel istoriografic sovietic cu privire la așa-zisa „problemă basarabeană". În perioada interbelică, diplomația sovietică susținea că „problema basarabeană" ar fi apărut explicit pe agenda internațională abia la începutul anului 1918. Regimul bolșevic n-a recunoscut Unirea Basarabiei cu România și a contestat atât actul din 27 martie 1918, cât și Tratatul din 28 octombrie 1920 privind recunoașterea suveranității României asupra Basarabiei.

Autoritățile sovietice au urmărit reanexarea Basarabiei printr-o serie de acțiuni desfășurate pe mai multe direcții: demersuri diplomatice (inclusiv în cadrul conferințelor bilaterale sovieto-române), tentative de intervenție militară prin intermediul Armatei Roșii, incursiuni armate de peste Nistru, însoțite de acțiuni de propagandă și de susținere a unor mișcări împotriva administrației românești, precum cele de la Hotin, Tighina și Tatar-Bunar, crearea RASS Moldovenești în stânga Nistrului, precum și alte acțiuni desfășurate prin intermediul structurilor Kominternului. Niciuna dintre aceste inițiative nu a dus, în perioada interbelică, la modificarea statutului Basarabiei.

O altă direcție de acțiune a fost desfășurarea unei ample campanii politico-propagandistice, susținute și prin producția istoriografică sovietică. În cadrul ei, se căutau argumente pentru revendicarea Basarabiei, în mod special unele care să demonstreze caracterul pretins ilegal al Unirii din 1918, prezentată drept rezultat al intervenției armatei române și al „ocupării" provinciei.

Preluând terminologia și clișeele discursului politico-diplomatic bolșevic, istoriografia sovietică și-a construit argumentația privind pretinsa „ilegalitate" a actului Unirii din 27 martie 1918 în jurul câtorva teze principale. Basarabia era prezentată drept un teritoriu sovietic, în care revoluția socialistă ar fi biruit înainte de „răpirea" sa de către România burghezo-moșierească; Sfatul Țării era calificat

[1] V. Burlacu, *Unirea Basarabiei cu România și recunoașterea ei internațională*. Editura Academiei Române, București - Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I", Brăila, 2019, 514 p.; V.N. Ciobanu, *Armata Română și Basarabia. Ianuarie-martie 1918,* Chișinău, s. n. (Bons Offices), 2025, 346 p.; I. Giurcă, 1918 - Unirea Basarabiei cu Romania de-a pururi si totdeauna, Lexon-Prim, Chișinău, 2025, 624 p.

drept organ contrarevoluționar și nereprezentativ, lipsit de autoritatea de a decide asupra destinului provinciei; administrația românească, afirmau propagandiștii sovietici, ar fi instaurat în Basarabia un regim „colonial" și „sângeros". În această interpretare, opoziția față de administrația românească era prezentată drept expresie a luptei populației împotriva „cotropitorilor", pentru eliberarea Basarabiei și reunirea ei cu Țara Sovietelor. Un exemplu timpuriu al acestei interpretări se regăsește în prefața lucrării lui Lev Berg, publicată la Petrograd în 1918 și consacrată populației și economiei Basarabiei. Referindu-se la situația politică a provinciei, autorul afirma:

> România a răpit o provincie asupra căreia nu are nici un drept politic sau etnic. Noi, rușii, considerăm nulă decizia așa-numitului Sfatul Țării, de care n-a auzit nimeni și care în plus a lucrat sub amenințarea jandarmilor și mitralierelor românești[2].

Tema luptei revoluționare a maselor populare împotriva „intervenției străine" și a „ocupației românești", în vederea „reunirii cu Patria sovietică" a fost intens vehiculată în anii 1920-1930 în RASS Moldovenească. Promovând această idee, autoritățile sovietice insistau asupra unei noi identități colective, distincte, asociate conceptului de „națiune moldovenească", pe care și încercau s-o constituie în mentalul colectiv. Subiectul a fost preluat și dezvoltat de numeroși autori de broșuri și materiale cu caracter propagandistic.

În broșura politico-propagandistică *România*, publicată la Harkov în 1922, M. Rafail prezenta Basarabia drept „teritoriu ocupat al Rusiei". Puncte de vedere integrate aceleiași perspective problematice se regăsesc și în lucrările lui Cristian Rakovski, social-democrat de origine româno-bulgară, devenit după 1917 unul dintre reprezentanții de prim-plan ai politicii sovietice și, ulterior, conducător al RSS Ucrainene. În calitate de autor sau coautor, acesta a publicat mai multe lucrări consacrate situației din Basarabia, în care își propunea să prezinte „toate atrocitățile pe care administrația română civilă și militară le comite în Basarabia"[3]. În aceeași linie interpretativă se înscriu și broșurile publicate de Leonid Alexandri[4],

---

[2] Л. С. Берг, *Бессарабия. Страна - Люди - Хозяйство*, Petrograd, 1918, p. VII.

[3] Vezi: К. Раковский, *Боярская Румыния*, Moscova, 1922, pp. 5-17; К. Раковский, *Румыния и Бессарабия. К семилетию аннексии Бессарабии*, Moscova, 1925, pp. 38, 53; К. Раковский, В.О. Дембо, *Румынские притязания на Бессарабии*, Moscova - Leningrad, 1926, pp 23-24.

[4] Л.Н. Александри, *Бессарабия и бессарабский вопрос*, Moscova, 1924.

Vladimir Dembo[5], Alexandru Badulescu[6], Mark Bociacer[7], Ivan Borisiuk și Piotr Mamaev[8], Semion Bantke (Ruban)[9], K. Galaida[10], Serghei Timov[11], A. Aur[12], Abram Grinștein[13], Vitali Holostenko[14] ș. a.[15].

Redactate în limbajul bolșevic specific epocii, broșurile acestor autori urmăreau intensificarea agitației politice și constituirea unei tradiții istorice alternative pentru „poporul moldovenesc". În lipsa unei cercetări întemeiate pe o analiză critică a surselor documentare, interpretarea trecutului era subordonată schemelor ideologice ale luptei de clasă și obiectivului de a „reuni" Basarabia cu Patria Sovietică. În acest cadru ideologic, „ocupația" românească a Basarabiei era prezentată drept una dintre cele mai dramatice perioade din istoria ținutului, asociată stagnării economice, oprimării sociale și instaurării unui regim de teroare.

Din punct de vedere instituțional, în RASS Moldovenească a fost creat, în 1926, Comitetul Științific Moldovenesc, căruia i-au fost atribuite și sarcini în domeniul cercetării istorice: „sî alcătuiascî istoria marcsistî a narodului moldovinesc"[16] și să pregătească, într-un termen cât mai scurt, o schiță a istoriei Basarabiei „până și după ocuparea ei de România regală"[17].

În condițiile în care sarcina de la elabora o istorie a „poporului moldovenesc", trasată de regimul stalinist, se dovedea dificilă, atât din cauza insuficienței

[5] В.О. Дембо, *Советская Молдавия и бессарабский вопрос*, Moscova, 1925; Л.Н. Александри, *Бессарабское крестьянство под властью кулаков и помещиков*, Moscova, 1931.

[6] А. Бадулеску, *Востание в Татарбунаре*, Moscova, 1925.

[7] М.Н. Бочачер, *Молдавия,* Moscova - Leningrad, 1926.

[8] И.Е. Борисюк, П.В. Мамаев, *Советская Молдавия*, Tiraspol, 1938.

[9] С.С. Бантке, *Бессарабская молодежь под сапогом румынского жандарма*, Balta, 1928; С.С. Бантке, *10 лет борьбы против румынских бояр,* Moscova - Leningrad, 1928.

[10] К. Галайда, *Украденная страна,* Moscova, 1928.

[11] С. Титов, *По ту сторону Днестра*, Moscova, 1932.

[12] А. Аур, *Боярское ярмо*, Balta, 1929.

[13] А. Гринштейн, *Уроки окупации и национальный вопрос,* în *Красная Бессарабия*, nr. 2, 1926.

[14] В. Холостенко, *3 года национального строительства в МАССР и 10 лет национального угнетения Бессарабии*, Balta, 1928.

[15] Е.П. Воронович, *На рубеже двух миров,* în *Красная Бессарабия*, nr. 12, 1936; Г.И. Старый, *Бессарабия и МАССР*, în *Красная Бессарабия*, nr. 1, 1928; П. Кьор, *Национальный вопрос в Молдавии,* în *Красная Бессарабия*, nr. 3, 1928; М. Дьячук, *Две системы – два мира. Хозяйственное строительство в Бессарабии и в АМССР*, în *Красная Бессарабия*, nr. 3, 1931.

[16] A. Gribincea, M. Gribincea, I. Șișcanu, *Politica de moldovenizare în RASS Moldovenească. Culegere de documente și materiale,* Civitas, Chișinău, 2004, p. 88 (doc. 28).

[17] Д.И. Антонюк, *Динамизм культурного строительства в Советской Молдавии*, Cartea Moldovenească, Chișinău, 1984, p. 95.

surselor documentare și a lucrărilor de specialitate, cât și a faptului că încă nu fusese formulată o concepție sovietică coerentă privind etnogeneza acestuia, cercetarea s-a orientat cu precădere spre istoria contemporană a Basarabiei și a RASS Moldovenești. O atenție deosebită a fost acordată mișcării ilegaliste, revoluției bolșevice din octombrie, războiului civil și „ocupației românești a Basarabiei". Această orientare era favorizată și de faptul că unii dintre autorii și conducătorii politici ai republicii participaseră nemijlocit la evenimentele analizate[18].

În documentele de partid se insista asupra necesității unei critici sistematice a tezelor istoriografiei „reacționare-șoviniste burgheze românești", acuzată că ar nega dreptul „poporului moldovenesc la autodeterminare, la crearea și dezvoltarea statalității sale socialiste". În mod special erau vizați „istoricii români burghezi" Nicolae Iorga, Ion Nistor și Onisifor Ghibu, precum și martori ai evenimentelor ca Dumitru Bogos, Petre Cazacu, Ion Pelivan, Pan. Halippa și Ștefan Ciobanu, incluși de sovietici în aceeași categorie ideologică. Acestora li se reproșa că, prin justificarea „ocupării ilegale a Basarabiei de România regală", ar fi ignorat sau falsificat trecutul și cultura „poporului moldovenesc". În plus, linia oficială respingea ideea că intrarea trupelor române în Basarabia nu ar fi reprezentat un act de agresiune, iar hotărârea Sfatului Țării ar fi exprimat în mod legitim suveranitatea populației din provincie.

Pentru combaterea interpretărilor incomode, Comitetul Moldovenesc Regional de Partid a stabilit o serie de direcții prioritare de cercetare pentru istoricii din republică. Acestea vizau trecutul „poporului moldovenesc", istoria mișcării muncitorești și țărănești din ținut, participarea oamenilor muncii din Moldova la pregătirea și desfășurarea revoluției din octombrie și la războiul civil, precum și generalizarea experienței „construcției socialiste în RASS Moldovenească"[19].

În 1933, la Tiraspol, a apărut, sub redacția lui Emilian Bagrov, culegerea de documente și materiale *Intervenția română în Basarabia*, consacrată luptei revoluționare din anii 1917-1918 pentru instaurarea puterii sovietice în ținut. Volumul cuprindea și o scurtă incursiune în istoria mai veche a Basarabiei, menită să susțină teza potrivit căreia teritoriul dintre Prut și Nistru nu ar fi aparținut niciodată României. În acest scop erau invocate, fără trimitere la surse istorice, argumente precum „slaba autoritate" a lui Ștefan cel Mare asupra acestui teritoriu sau apariția „chestiunii basarabene" abia în 1856, odată cu retrocedarea sudului Basarabiei către Principatul Moldovei[20]. Construcția argumentativă a acestei lu-

[18] E. Negru, *Politica etnoculturală în Republica Autonomă Socialistă Sovietică Moldovenească (1924 - 1940)*, Prut Internațional, Chișinău, 2003, pp. 101-102.

[19] Д.И. Антонюк, *op. cit.*, p. 96.

[20] E. Negru, *Politica etnoculturală…*, p. 94.

crări contesta temeiurile istorice ale revendicărilor românești asupra Basarabiei, iar Unirea din 1918 era calificată drept o „intrigă burghezo-moșierească”[21].

Un rol important în continuarea acestei campanii politico-propagandistice l-a avut „Societatea basarabenilor”, organizație de tip kominternist înființată la Moscova, în 1925, de emigranți politici originari din Basarabia stabiliți în URSS. Printre obiectivele sale declarate se numărau „eliberarea Basarabiei de sub jugul ocupanților români” și „reunirea ei cu Uniunea Sovietică”, prin „răsturnarea boierimii române”, „sovietizarea Basarabiei” și „unirea” acesteia cu „RASS Moldovenească”. În perspectivă mai largă, programul organizației viza „răsturnarea dominației boierilor și capitaliștilor în întreaga Românie” și, „prin revoluția din România, spre sovietizarea Balcanilor”[22].

Unul dintre principalele instrumente de propagandă ale Societății basarabenilor a fost revista *Krasnaia Bessarabia* (Basarabia Roșie), editată între 1926 și 1938, a cărei copertă înfățișa Basarabia sub forma unei femei în lanțuri. Publicația promova constant o imagine negativă a situației din Basarabia aflată în componența României. Printre temele recurente se numărau „confiscarea de la țăranii basarabeni a cuceririlor Puterii Sovietice instaurate în ținut la începutul anului 1918”, „degradarea” situației economice și financiare a gospodăriilor țărănești ca urmare a reformei agrare din anii 1918-1921, „exploatarea cruntă” a populației rurale de către „boierii și moșierii români”, foametea, emigrarea în masă, „pustiirea satului basarabean”, existența „refugiaților basarabeni de peste Nistru”, represiunile exercitate de „ocupanți” și asasinarea basarabenilor „de călăii români cu sutele și miile”. În această reprezentare, „Basarabia oferea priveliștea unui vulcan, capabil în orice clipă să reverse lava-i incandescentă peste capetele asupritorilor săi”[23].

În contrapondere cu imaginea moldovenilor din Basarabia, prezentați drept „căzuți în jugul burgheziei și moșierilor români”, propaganda sovietică promova o reprezentare idealizată a situației din stânga Nistrului. Pentru a atrage simpatia țăranilor și muncitorilor basarabeni față de „patria socialismului” și a stimula solidaritatea lor cu proiectul sovietic, erau difuzate informații potrivit cărora moldovenii rămași în componența Rusiei sovietice, în conformitate cu politica națională leninistă și cu „aspirațiile populației moldovenești”, și-ar fi creat propria republică

[21] E. Bagrov (coord.), *Intervenția română în Basarabia. Culegeri de materiale și documente (1917 - 1918),* Editura de Stat a Moldovei, Tiraspol, 1933, vol. 1, pp. 14-20; W.P. Meurs, *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă,* Arc, Chișinău, 1996, pp. 193-194.

[22] A. Petrencu, *România în planul operativ de război al URSS din mai 1941*, în *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 3-4, 1994, p. 81.

[23] Vezi: N. Enciu, *Populația rurală a Basarabiei interbelice în istoriografia sovietică*, în *Destin Românesc*, nr. 1, 2000, pp. 66-69.

autonomă în cadrul RSS Ucrainene și s-ar fi bucurat de avantajele noii orânduiri. În construirea imaginii oficiale, se insista asupra succeselor obținute în dezvoltarea industriei, agriculturii, culturii și științei, prezentate drept expresie a „înfloririi Republicii Autonome Moldovenești în familia frățească a popoarelor URSS".

În anii 1939-1940 au fost publicate noi broșuri și articole cu caracter propagandistic, menite să ofere o justificare „științifică" tezei privind „anexarea Basarabiei în 1918 de către România burghezo-moșierească" și să contribuie la pregătirea ideologică a anexării Basarabiei la URSS[24]. Majoritatea acestor publicații reluau câteva teme centrale ale discursului oficial sovietic: „lupta eroică a maselor populare" pentru puterea sovietică și împotriva „ocupării Basarabiei"; prezentarea „chestiunii basarabene" drept consecință a ocupării provinciei de către România regală; afirmarea „ilegalității" actului din 1918 și denunțarea politicii „intervenționiste", „antisovietice" și „antipopulare" a cercurilor conducătoare românești; caracterizarea conducătorilor Sfatului Țării drept „contrarevoluționari" și „trădători"; descrierea perioadei interbelice ca una marcată de „jug politic, social și național", înapoiere culturală, declin economic, șomaj și sărăcie; precum și teza „luptei neîncetate" pentru eliberare socială și națională și pentru reunirea cu patria sovietică[25]. Un autor occidental contemporan le caracterizează în următorii termeni:

> Scrierile acestor românofobi reprezentau tirade sălbatice împotriva cuceririi românești a Basarabiei" [și contra] oprimării sângeroase a muncitorilor basarabeni de către burghezie și moșieri[26].

În acest context, antiromânismul, românofobia și demonizarea României au devenit componente recurente ale discursului istoriografic și propagandistic sovietic referitor la Basarabia.

Privită în ansamblu, istoriografia din RASS Moldovenească era puternic marcată de narativele specific comuniste. O parte importantă a publicațiilor era consacrată evocării „eroilor revoluționari" și mărturiilor referitoare la evenimentele din anii 1917-1920, utilizate drept justificare a caracterului ilegal al „anexării" Basarabiei de către România și a pretinsei lipsiri a „poporului moldovenesc" de dreptul la autodeterminare. În paralel, era promovată imaginea succeselor „grandioase" obținute de moldovenii din RASS Moldovenească în domeniile economic și cultural. În acest fel, producția istoriografică și propagandistică urmărea atât legitimarea

[24] D. Dragnev, *Etapele evoluției științelor socio-umanistice din Moldova (1946 - 2016)*, în I.V. Xenofontov (cord.) *Probleme actuale ale istoriei științei,* Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan", Chișinău, 2017, pp. 9-10.

[25] Vezi Д.И. Антонюк, *op. cit.*, pp. 98-99.

[26] W.P. van Meurs, *Chestiunea Basarabiei în istoriografia comunistă*, Arc, Chișinău, 1996, p. 183.

revendicărilor sovietice asupra Basarabiei, ulterior a anexării ei de către URSS[27], cât și consolidarea unei tradiții interpretative menite să contracareze perspectiva românească și să întărească ideologia comunistă în rândul populației basarabene[28].

După cel de-al Doilea Război Mondial, integrarea României în blocul sovietic și semnarea Tratatului de pace de la Paris din 10 februarie 1947 au consfințit noul cadru politico-teritorial, în care Basarabia se afla în componența URSS. În aceste condiții, în primul deceniu postbelic, problematica Basarabiei și cea a identității populației din provincie nu puteau fi discutate în istoriografia românească decât în limitele impuse de noua orientare ideologică și de relația politică privilegiată cu Uniunea Sovietică, impusă pe baza dreptului forței[29].

La baza „noii" interpretări a istoriei României a stat lucrarea semnată de politrucul Mihail Roller, *Studii și note științifice privind istoria României*, publicată în mai multe ediții și elaborată în contextul orientărilor ideologice promovate de conducerea comunistă, inclusiv sub influența lui Leonte Răutu[30]. Volumul aborda principalele momente ale istoriei României, acordând o atenție deosebită relațiilor ruso-române și sovieto-române și interpretându-le în acord cu noile raporturi politice dintre cele două state. Din această perspectivă, Unirea Basarabiei din 1918 era prezentată drept consecința acțiunii „guvernului reacționar român", care, „folosind situația grea a tinerei republici sovietice, o atacă și ocupă Basarabia".

Acest mod de interpretare s-a menținut, în linii generale, până în 1964, când agravarea divergențelor dintre Moscova și București a marcat un moment de cotitură în relațiile sovieto-române[31]. Prin *Declarația Partidului Muncitoresc Român din 22 aprilie 1964*, conducerea României a optat pentru o politică internă și externă mai autonomă (numită în literatura de specialitate „curs deosebit") și pentru diminuarea dependenței față de Uniunea Sovietică[32]. Reinterpretarea istoriei teritoriului dintre Prut și Nistru a devenit unul dintre instrumentele afirmării acestei autonomii. Un moment semnificativ l-a constituit publicarea, în același an, a volumului *Însemnări despre români: manuscrise inedite* de Karl

---

[27] I. Țurcanu, *Istoriografia din Moldova Sovietică între știință și propagandă*, în *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 3-4, 1994, p. 8.

[28] W.P. van Meurs, *op. cit.*, pp. 189-190.

[29] E. Plopeanu, *Ideologia și adevărul istoric în istoriografia românească și moldovenească. Unele considerații*, în *Analele ANTIM*, Chișinău, nr. 8, 2008, p. 194.

[30] M. Roller, *Studii și note științifice privind istoria României*, București, 1956.

[31] V. Burlacu, *Impactul relațiilor sovieto-române asupra politicii culturale din RSS Moldovenească,* în S. Musteață (coord.), *Tratatul de pace de la București din 1812. 200 de ani de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus,* Pontos, Chișinău, 2012, p. 295.

[32] W.P. Meurs, *op. cit.*, p. 237.

Marx[33]. Fără comentarii ample din partea editorilor, textele lui K. Marx, cunoscut pentru antirusismul său, ofereau o perspectivă extrem de critică asupra politicii ruse în raport cu spațiul românesc, ceea ce permitea utilizarea autorității fondatorului teoriei marxiste în susținerea noii orientări istoriografice de la București și îndepărtării de „marele frate eliberator”[34].

În acest nou context, o parte dintre miturile istoriografice promovate în perioada precedentă au fost abandonate sau revizuite. Noua orientare a istoriografiei românești a pus tot mai accentuat în discuție rolul Rusiei și al Uniunii Sovietice în istoria românilor, reevaluând critic interpretările favorabile acestora[35].

În anii următori, istoriografia românească a continuat reevaluarea problemei Basarabiei dintr-o perspectivă națională, distanțându-se tot mai mult de interpretările consacrate în perioada anterioară. Această evoluție a fost urmărită cu atenție de conducerea de partid din RSS Moldovenească, ce întocmea și transmitea cu regularitate la Moscova informații și note critice privind noile orientări ale cercetării istorice din România[36].

Până la sfârșitul anului 1965, Moscova a evitat să agraveze suplimentar relațiile cu România și nu a reacționat imediat la noile orientări politice și istoriografice de la București. În schimb, conducerea politică și mediul istoriografic din RSS Moldovenească manifestau o preocupare tot mai accentuată față de ceea ce considerau a fi manifestări ale naționalismului local, precum și față de influența publicațiilor exilului românesc din Occident[37].

Începând cu anul 1965 și pe parcursul următoarelor aproape două decenii, campaniile propagandistice și ideologice antiromânești inițiate de CC al PCUS au fost transpuse și coordonate în RSS Moldovenească de CC al PCM. Un rol cen-

---

[33] Vezi K. Marx. *Însemnări despre români: manuscrise inedite*, ed. A. Oțetea și A. Schwan. Academia RPR, București, 1964; Vezi: E. Plopeanu*, op. cit.*, pp. 194-195.

[34] V. Georgescu, *Politică și istorie. Cazul comuniștilor români. 1944-1977* (ed. a 2-a), Humanitas, București, 2008, p. 52.

[35] L. Boia, *Mituri istorice românești*, Editura Universității București, București, 1995, p. 8.

[36] AOSPRM, F. 51, inv. 24, dos. 3, ff. 68-69; AOSPRM, F. 51, inv. 24, dos. 145, ff. 59-94; Vezi Gh. Cojocaru, *„Dezghețul” lui Hrușciov și problema Basarabiei*, Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2014, pp. 246, 248-249; Vezi O. Turtureanu, *„Politica națională” a PCUS mecanism de generare a conflictului în societatea RSSM,* în *Destin Românesc*, nr. 4, 2011, p. 49; E. Negru, *Congresul III al Uniunii Scriitorilor din RSSM și campania autorităților împotriva intelectualilor*, în *Destin Românesc*, nr. 2, 20011, pp. 78-79; E. Negru, *Congresul III al Uniunii Scriitorilor…,* în *Destin Românesc*, nr. 3, 2011, p. 55.

[37] Vezi W.P. Meurs, *op. cit.,* p. 280; AOSPRM, F. 51 , înv. 25, dos. 255, f. 1. Citat după: V. Stăvilă, *Evoluția componenței naționale a elitei politico-economice a RSSM (1940-1991)*, în *Revistă de Istorie a Moldovei,* nr. 4, 1996, p. 36.

tral în promovarea acestor orientări i-a revenit primului secretar Ivan Bodiul, sub conducerea căruia s-a desfășurat o amplă campanie de deznaționalizare și rusificare, falsificare a adevărului științific despre limba română și istoria națională”[38].

În perioada de maximă tensionare a relațiilor româno-sovietice, RSS Moldovenească a devenit nu doar un spațiu de aplicare a unor politici economice și sociale impuse de centru, ci și un important laborator de elaborare și testare a unor concepții privind istoria „poporului moldovenesc”. În acest cadru s-au conturat și consolidat principalele teze ale teoriei moldoveniste, menite să fundamenteze ideea unei identități istorice și naționale moldovenești distincte de cea românească.

Intervențiile istoriografice ale lui I. Bodiul s-au intensificat odată cu declanșarea „războiului istoriografic” dintre cele două părți, ca o replică la acțiunile politice ale conducerii PCR și publicațiile istorice „revizioniste” care apăreau în România. Discursurile sale cu caracter ideologic și politico-educativ au început să includă tot mai frecvent sinteze ale istoriei ținutului și republicii, de la cele mai vechi timpuri până în prezent[39]. Aceste prezentări, cu caracter de compendiu, reluau în mod constant câteva teme centrale ale narativei istoriografice sovietice: „biruința Puterii Sovietice în Moldova”, „cotropirea mișelească a Basarabiei de către România burghezo-moșierească” și instaurarea unui regim de „ocupație”, precum și „lupta neîncetată a poporului moldovenesc pentru reunirea cu Uniunea Sovietică”.

Un moment important în această evoluție l-a constituit consfătuirea republicană a activului de partid din 22-23 decembrie 1965. Aceasta s-a desfășurat în contextul campaniei de condamnare a „naționaliștilor locali”, declanșată după recentele discursuri „incendiare” de la Congresul al III-lea al scriitorilor din RSS Moldovenească, consacrate problemelor limbii materne, grafiei și culturii naționale. Cu această ocazie, I. Bodiul și-a manifestat pentru prima dată în mod public și sistematic interesul pentru istoria republicii, temă prezentă până atunci doar sporadic în cuvântările sale[40].

În raportul prezentat la consfătuire, I. Bodiul a schițat succint istoria ținutului „din cele mai vechi timpuri”, enunțând miturile fondatoare și conceptele-cheie ale istoriografiei sovietice referitoare la trecutul, prezentul și viitorul RSS Moldovenești[41]. Referindu-se la „lipsurile științei istorice”, acesta recunoștea că

---

[38] V. Bahnaru, Gh. Cojocaru, *Partidul și oamenii de litere și arte din RSS Moldovenească (1961-1963). Studiu și documente*, Bons Offices, Chișinău, 2013, p. 41; *Declarația Consiliului Uniunii Scriitorilor din Moldova, 22 ianuarie*, în *Literatura și Arta*, nr. 54, 2003.

[39] V. Burlacu, *op. cit*., pp. 298-301.

[40] I. Bodiul, *Starea educării marxist-leniniste a oamenilor muncii din republică și măsurile pentru îmbunătățirea ei,* în *Moldova Socialistă*, 5 ianuarie, 1966; *Cultura*, 8 ianuarie, 1966.

[41] E. Negru, *Congresul III al Uniunii Scriitorilor…,* în *Destin Românesc*, nr. 3, 2011, p. 54.

> Știința noastră nu a studiat cum se cuvine nici perioada ocupației prin violență a Basarabiei. Sub pretextul de „a nu răvăși trecutul", oamenii de știință nu dezvăluie adânc situația economică, socială și culturală a poporului aflat sub călcâiul cotropitorilor [N.B! – nu se indică la acel moment cine-s]; lupta lui eroică pentru unirea cu Patria-mamă - Uniunea Sovietică […] am încetat de a marca pe larg data de 28 iunie-ziua reunirii-marea noastră sărbătoare națională[42].

Într-o altă intervenție, I. Bodiul avertiza că,

> în ultimul timp, în cercurile de partid și obștești din România se observă o tendință spre revizuirea și falsificarea celor mai importante teze referitoare la trecutul istoric și la prezentul poporului moldovenesc[43].

Această apreciere îi oferea totodată prilejul să rectifice atitudinea adoptată anterior de conducerea republicii față de subiectele susceptibile să provoace reacții negative la București. Oficialul recunoștea:

> În această atmosferă, probabil, noi ne situam pe o poziție greșită când, pentru a nu admite o reacție negativă în România, limitam poporul moldovenesc în desfășurarea sărbătorilor naționale, treceam sub tăcere batjocurile crunte ale ocupanților burghezo-moșierești asupra poporului moldovenesc, privațiunea națională și lipsa de drepturi politice[44].

Liderul moldovean se arăta îngrijorat și de faptul că

> în Occident s-au ivit noi încercări de a nega faptul ruperii Basarabiei de la Rusia Sovietică, se profilează tendința de a dovedi că acest ținut n-a fost ocupat, dar alipit la România burghezo-moșierească, potrivit cică, voinței poporului[45].

punând această reținere anterioară și pe seama „relațiilor speciale care începuseră să se statornicească între țările socialiste", pe care le considera responsabile pentru „greutățile" și „rămânerea în urmă" a cercetărilor din domeniul științelor sociale în RSS Moldovenească[46].

> Savanții noștri [afirma el] au mizat pe raporturi normale între Uniunea Sovietică și România. De aceea s-a acordat puțină atenție unor probleme ale trecutului, care au o mare importanță pentru clarificarea relațiilor statului nostru cu România […]. Toți cunoaștem stângăciile și nesiguranța cercetărilor privitoare la perioada de ocupație a Basarabiei[47].

---

[42] *Moldova Socialistă*, 5 ianuarie 1966; *Cultura*, 8 ianuarie 1966.

[43] E. Negru, Gh. Negru *„Cursul deosebit" al României și supărarea Moscovei. Disputa sovieto-română și campaniile propagandistice antiromânești din RSSM (1965-1989),* Studiu și documente, vol. 1 (1965-1975), Chișinău, CEP USM, 2013, doc. 21, p. 138.

[44] *Ibidem*, p. 144.

[45] *Moldova Socialistă*, 16 februarie, 196, *Cultura*, 18 februarie, 1967.

[46] I. Popa, L. Popa, *Românii, Basarabia și Transnistria*, Editura Fundația Europeană Titulescu, București, 2009, pp. 206-207.

[47] Gh. Negru, *Crearea conceptului „națiunii burgheze" și „socialiste moldovenești" în istoriografia sovietică*, în *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 1-2, 1998, pp. 73-74.

Un loc aparte în discursurile lui I. Bodiul îl ocupau evenimentele legate de Unirea Basarabiei cu România din 27 martie 1918. În consonanță cu interpretarea promovată de propaganda comunistă, Unirea era prezentată drept rezultatul conjugat al unor acțiuni „reacționare și agresive" desfășurate din interior și din exterior și era desemnată prin termeni precum „răpire", „ocupare" sau „rupere". Această construcție interpretativă se organiza în jurul câtorva întrebări recurente: cine ar fi realizat „răpirea" Basarabiei (Antanta, naționaliștii moldoveni, România regală sau toate aceste forțe împreună); de la cine ar fi fost „rupt" teritoriul (de la Rusia Sovietică, prezentată drept statul căruia Basarabia îi aparținea în momentul în care aici ar fi biruit revoluția socialistă); și care ar fi fost atitudinea populației, în special a moldovenilor (descrisă, în mod constant, ca ostilă „ocupanților" și exprimată prin numeroase acțiuni de rezistență în apărarea „cuceririlor revoluționare"). În primii ani ai disputei sovieto-române privind problema Basarabiei, când exista încă speranța revenirii României la o linie considerată „normală" în raport cu Uniunea Sovietică, aceste evenimente erau evaluate cu o anumită prudență. Referințele directe la România erau evitate, indiferent de regimul politic avut în vedere. Astfel, în anii 1965-1966, România nu era încă nominalizată explicit, în discursurile publice, drept organizatoare sau participantă la „agresiunea" și „ocuparea" Basarabiei.

Pe măsură ce disputele româno-sovietice privind problema Basarabiei s-au amplificat, prudența discursivă din anii 1965-1966 a început să fie abandonată[48].

În această evoluție, anul 1967 marchează un moment semnificativ, ilustrând direct impactul tensionării relațiilor dintre cele două state asupra narativei privind RSS Moldovenească. La 13 februarie 1967 s-a desfășurat Plenara CC al PCM, în cadrul căreia I. Bodiul a prezentat raportul *Cu privire la pregătirile de semicentenarul Marii Revoluții Socialiste din Octombrie*. Dincolo de caracterul său mobilizator, raportul propunea o interpretare ideologizată a rolului acestui eveniment „epocal" în istoria „poporului moldovenesc". O parte importantă a argumentației era concentrată chiar la începutul raportului, într-un compartiment intitulat sugestiv *Unele chestiuni ale mișcării revoluționare din Moldova, lupta oamenilor muncii pentru Puterea Sovietică și apărarea cuceririlor ei*. E semnificativ și faptul că, în 1967, pentru prima dată în seria disputelor declanșate în anii anteriori, în discursurile publice ale lui I. Bodiul România regală este nominalizată explicit drept autor al „ocupării" Basarabiei în 1918[49]. Din acel moment, caracterizarea rolului României devine mult mai explicită și mai dură. I. Bodiul afirma:

[48] Vezi Ch. King, *Moldovenii, România, Rusia și politica culturală*, Ed. Arc, Chișinău, 2002, p. 107; K. Verdery, *Compromis și rezistență. Cultura română sub Ceaușescu,* Humanitas, București, 1994, p. 98.

[49] *Moldova Socialistă*, 1967, 16 februarie; *Cultura,* 1967, 18 februarie.

> La sfârșitul lui decembrie 1917 - începutul lui ianuarie 1918 pământul moldovenesc a fost prima victimă a intervenției militare în Țara Sovietelor. România regală, sprijinită de statele imperialiste din Apus și cu ajutorul căpeteniilor organizației contrarevoluționare Sfatul Țării a început să ocupe Basarabia[50].

Aceeași interpretare, reluată în formulări apropiate, se regăsește și în alte rapoarte și intervenții ale lui I. Bodiul[51]. Din aceste afirmații se desprind câteva dintre obiectivele politico-propagandistice urmărite prin reinterpretarea evenimentelor din 1918. În primul rând, pentru a susține teza „ilegalității" actului din 27 martie 1918, Basarabia era prezentată drept „prima victimă" a unei intervenții militare externe împotriva tinerei republici sovietice, ceea ce presupunea implicit apartenența provinciei la Rusia Sovietică. În al doilea rând, „răpirea Basarabiei" era descrisă ca rezultatul conjugat al contrarevoluției interne și externe: acțiunile „naționaliștilor burghezi moldoveni" ar fi fost sprijinite de intervenția armatei române și de „imperialiștii Antantei". În sfârșit, era contestată legitimitatea Sfatului Țării, calificat drept „ilegal", „nereprezentativ", „reacționar" și „burghez-naționalist" și, prin urmare, lipsit de dreptul de a decide Unirea Basarabiei cu România. În aceeași logică de legitimare a apartenenței Basarabiei la Rusia sovietică și, ulterior, la URSS, mitul „Marii Revoluții Socialiste din Octombrie" era proiectat asupra teritoriului dintre Prut și Nistru prin teza „biruinței revoluției socialiste și a Puterii Sovietice în Moldova".

În acest context, o problemă importantă în discursurile lui I. Bodiul a devenit nu doar afirmarea „biruinței și instaurării Puterii Sovietice în Moldova", ci și stabilirea momentului în care aceasta s-ar fi produs. În perioada în care liderul de la Chișinău s-a angajat tot mai activ în disputa istoriografică cu oficialitățile și istoricii din România, istoriografia sovietică moldovenească susținea deja că revoluția bolșevică ar fi biruit în ținut „la sfârșitul anului 1917 - începutul anului 1918", fără să existe însă o opinie unanimă asupra datei exacte a instaurării Puterii Sovietice[52]. Stabilirea acestei limite cronologice avea o miză evident politico-ideologică: ea trebuia să susțină scenariul potrivit căruia „cotropirea Basarabiei" de către România

[50] *Ibidem*.

[51] *Moldova Socialistă*, 1967, 7 septembrie; *Cultura,* 1967, 9 septembrie; *Правда,* 1967, 6 octombrie; *Moldova Socialistă,* 1967, 6 octombrie; *Moldova Socialistă*, 1967, 3 noiembrie; *Moldova Socialistă*, 1967, 3 decembrie; *Правда,* 1970, 28 iunie; *Moldova Socialistă*, 1970, 30 iunie; И. Бодиул, *Присоединение Бессарабии к России и исторические судьбы молдавского народа*, în *Вопросы истории*, nr. 8, 1972, p. 6.

[52] A se vedea mai pe larg: Я.С. Гросул, Н.А. Мохов, *Историческая наука Молдавской ССР,* Наука, Moscova, 1970, pp. 78-86; А.С. Есауленко, М.М. Гициу, *Победа соцмалистической революции в Молдавии в советской исторической науки,* în V.I. Țaranov (coord.), *Историческая наука Советской Молдавии* Știința, Chișinău, 1984, pp. 39-50.

regală ar fi constituit primul act de „agresiune" externă asupra unui teritoriu al Rusiei Sovietice în care puterea „muncitorilor și țăranilor" fusese deja instaurată. În această construcție, evenimentele din 1940 puteau fi prezentate, retrospectiv, drept un act „eliberator", un „triumf al adevărului istoric" și o „restabilire a dreptății". Discuțiile privind data „biruinței puterii sovietice" în Moldova au continuat timp de mai bine de un deceniu, fără să conducă la un consens istoriografic. Cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la revoluția bolșevică, conducerea de partid a republicii a cerut însă istoricilor să adopte o poziție unitară. În aceste condiții, deși nu exista un document istoric care să permită stabilirea cu certitudine a unei asemenea date, s-a convenit ca „biruința Puterii Sovietice" să fie plasată la 1 ianuarie 1918, stil vechi, respectiv 14 ianuarie 1918, stil nou[53]. Această datare a fost oficializată prin Hotărârea CC al PCM *Cu privire la sărbătorirea jubileului de 50 de ani ai instaurării Puterii Sovietice în Moldova*, adoptată la începutul lunii decembrie 1967, care stabilea:

> Pe data de 14 ianuarie 1918 (1 ianuarie stil vechi) întreaga putere de stat de pe teritoriul Moldovei a trecut în mâinile Sovietelor. Forțele contrarevoluționare au fost zdrobite și paralizate[54].

În cadrul aceleiași construcții, potrivit căreia Basarabia ar fi fost „răpită", iar Unirea s-ar fi realizat împotriva voinței populației, a fost dezvoltată și teza „luptei poporului moldovenesc pentru apărarea cuceririlor revoluției socialiste și împotriva ocupanților". Selectarea și interpretarea tendențioasă a faptelor istorice urmăreau să susțină imaginea unei rezistențe populare ample și imediate față de intrarea trupelor române. În această logică se afirma:

> Îndată ce cotropitorii au pășit pe pământul nostru, ei s-au lovit de rezistența puternică a poporului moldovenesc și a fraților lui - ruși, ucraineni, găgăuzi, bulgari, evrei, care în lupte sângeroase apărau cuceririle Puterii Sovietice, dreptul lor la libertate și independență. Prin întregul ținut a trecut un val de indignare și proteste ale poporului[55].

Narațiunea rezistenței era extinsă și asupra reacției celorlalte popoare integrate Rusiei sovietice, prezentate ca solidare cu lupta împotriva intervenției românești. În acest sens, se afirma:

> Toate popoarele tinerii Țări Sovietice au primit cu mânie și indignare știrea despre invazia mișelească a României boierilor în Basarabia. Exprimând voința oamenilor muncii, Sovietul Comisarilor Norodnici în situația nespus de încordată din anii aceea a luat o serie de măsuri energice pentru a acorda ajutor forțelor revoluționare din Basarabia în lupta lor împotriva intervenționiștilor, albgardiștilor și naționaliștilor burghezi[56].

---

[53] I. Țurcanu, *Istoriografia din Moldova Sovietică între știință și propagandă,* în *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 3-4, 1994, p. 7.

[54] *Moldova Socialistă*, 1967, 3 decembrie.

[55] *Moldova Socialistă*, 1967, 16 februarie; *Cultura,* 1967, 18 februarie.

[56] Vezi: *Moldova Socialistă*, 1967, 16 februarie; *Cultura*, 1967, 18 februarie.

În susținerea acestei interpretări, I. Bodiul invoca, selectând tendențios faptele la care făcea referire, notele de protest și ultimatumurile adresate de guvernul sovietic autorităților române, ruperea unilaterală a relațiilor diplomatice, precum și trimiterea unor trupe în sprijinul forțelor revoluționare din Basarabia. Din această succesiune de evenimente el desprindea concluzia că

> aceste măsuri energice ale oamenilor muncii din raioanele ocupate au silit guvernul regal să semneze un acord, în baza căruia se obliga să retragă în curs de două luni trupele sale din Moldova și să nu întreprindă nicio acțiune împotriva Țării Sovietelor. Dar aceste îndatoriri au fost încălcate mișelește. Profitând de agresiunea hoardelor austro-germane asupra Ucrainei Sovietice și Moldovei de pe malul stâng al Nistrului, precum și de retragerea trupelor sovietice, ocupanții nu și-au retras trupele[57].

Tema „luptei împotriva ocupanților" revine constant și în alte rapoarte ale lui I. Bodiul[58]. În cadrul acestei construcții politico-ideologice, ea îndeplinea mai multe funcții: legitima retrospectiv „eliberarea" Basarabiei din 1940; susținea teza existenței unui „popor moldovenesc" distinct, care nu s-ar fi împăcat cu „ocupația" Basarabiei de către România burghezo-moșierească; și demonstra pretinsul „faliment" al politicii administrației românești în provincie.

O altă preocupare prezentă în discursurile lui I. Bodiul era caracterizarea regimului politic instaurat în Basarabia după 1918. Pe măsură ce se aprofundau disensiunile sovieto-române, această temă căpăta o funcție tot mai pronunțat ideologică. În condițiile în care România își afirma o politică mai autonomă față de URSS și, implicit, o orientare mai accentuată spre Occident, narativa promovată în RSS Moldovenească urmărea să contracareze influența pe care această evoluție o putea exercita asupra populației republicii. În acest scop, era promovată imaginea unei Românii care, în perioada interbelică, ar fi acționat împotriva identității moldovenești. Astfel, tema „ocupației" Basarabiei din anii 1918-1940, denunțarea pretinsului regim „colonial sângeros" și evocarea „luptei neîncetate" a oamenilor muncii împotriva administrației românești au devenit teme constante și privilegiate ale discursului politico-istoric[59]. Mitul „ocupației românești" a Basarabiei, însoțit de demonizarea jandarmului român și a administrației românești, urmărea să conteste semnificația Unirii din 1918 și să cultive o atitudine ostilă față de România și de identitatea românească[60]. Primul secretar respingea, în consecință,

---

[57] Vezi: *Moldova Socialistă*, 1967, 16 februarie; *Cultura*, 1967, 18 februarie.

[58] *Правда*, 1967, 5 octombrie; *Moldova Socialistă*, 1967, 6 octombrie; *Moldova Socialistă*, 1967, 3 noiembrie; *Правда*, 1970, 28 iunie; *Moldova Socialistă*, 1970, 30 iunie; I. Bodiul, *op. cit*., p. 6.

[59] D. Dragnev, P. Parasca, *Cum a fost inventat „punctul de vedere al istoriografiei sovietice" asupra istoriei noastre naționale,* în *Destin Românesc*, nr. 3-4, 2010, p. 166.

[60] *Moldova Socialistă*, 1967, 3 noiembrie; *Moldova Socialistă*, 1967, 3 decembrie.

orice idee că în Basarabia interbelică s-ar fi înregistrat vreun progres, insistând asupra caracterului „reacționar" și „abuziv"[61] al administrației românești și prezentând o imagine apocaliptică, dominată de represiune, sărăcie și abuzuri[62]. După cum am menționat deja, principalele obiective ale acestei strategii erau legitimarea retrospectivă a „eliberării" Basarabiei din 1940, precum și susținerea tezei că ar exista un „popor moldovenesc" distinct, care s-ar fi opus permanent „ocupației" românești.

Ingerința politicului în procesul de elaborare a discursului istoriografic, în contextul disputelor sovieto-române, poate fi ilustrată și printr-o serie de hotărâri speciale adoptate la nivelul CC al PCM și al CC al PCUS. Printre acestea se numără Hotărârea Biroului CC al PCM din 18 martie 1967, *Despre acțiunile CC al PCM privind studierea și interpretarea în continuare a problemelor istoriei RSS Moldovenești și a relațiilor sovieto-române*[63]; hotărârea CC al PCUS din 5 noiembrie 1970 *Cu privire la măsurile de ameliorare a muncii ideologice în rândul populației RSS Moldovenești și a regiunii Cernăuți a RSSU*[64], dublată de hotărârea Biroului CC al PCM din 16 noiembrie 1970 și de măsurile adoptate cu această ocazie[65], hotărârea CC al PCUS din 15 octombrie 1975 *Cu privire la măsurile suplimentare în domeniul muncii ideologice în legătură cu intensificarea propagandei naționaliste române care lezează interesele URSS*, dublată de hotărârea Biroului CC al PCM din 12 ianuarie 1976[66]. Aceste documente trasau istoricilor din RSS Moldovenească direcții precise de cercetare și publicare, inclusiv relațiile ruso-române și sovieto-române, „ocuparea Basarabiei de către România" în 1918, „ilegalitatea" actului de unire din 27 martie 1918 adoptat de Sfatul Țării, „lupta oamenilor muncii" împotriva „ocupanților" și pentru „reunirea" cu Uniunea Sovietică, politica autorităților române în perioada interbelică și, în ansamblu, combaterea interpretărilor considerate „incorecte" sau „tendențioase" prezente în istoriografia românească.

Analiza istoriografică arată că, după 1965, în urma directivelor și indicațiilor formulate de conducerea de partid din RSS Moldovenească, numărul lucrărilor consacrate istoriei Basarabiei a crescut semnificativ. Multe dintre direcțiile dominante ale cercetării din anii 1970-1980 își au originea în tezele formulate în rapoartele și luările de poziție programatice ale lui I. Bodiul. Directivele primului

[61] D. Dragnev, P. Parasca, *op. cit*., p. 166.

[62] *Comunistul Moldovei*, nr. 11, 1965, pp. 10-11, *Moldova Socialistă*, 1965, 23 noiembrie; *Moldova Socialistă*, 1965, 24 noiembrie.

[63] Gh. Negru, *Crearea conceptului...* pp. 72-73.

[64] E. Negru, Gh. Negru, *op. cit.,* p. 419 (doc. 100).

[65] *Ibidem*, pp. 426-433 (doc. 101).

[66] AOSP a RM, F. 51, inv. 39, dos. 16. f. 2.

secretar erau transformate, în practică, în repere metodologice pentru interpretarea evenimentelor istorice: ele stabileau temele prioritare de cercetare și cadrul în care acestea urmau să fie abordate. Tezele enunțate inițial în discursul politic ajungeau astfel să funcționeze drept premise ale cercetării, iar istoricilor le revenea sarcina de a identifica surse și argumente care să le susțină[67].

În anii 1960-1980, istoriografia moldovenească a fost integrată în ansamblul istoriografiei sovietice și supusă constrângerilor ideologice ale sistemului totalitar[68]. Principalele ei direcții s-au construit în jurul câtorva teze fundamentale, între care un loc central îl ocupa mitul „revoluției socialiste" și al „biruinței Puterii Sovietice în ținut la începutul anului 1918". În această schemă interpretativă, trecutul era reconstituit astfel încât partidul bolșevic, și reprezentanții săi să apară drept principalii actori ai evenimentelor decisive, iar evoluțiile istorice să fie integrate într-o narațiune a luptei pentru cucerirea și consolidarea puterii sovietice[69]. Fără a exagera, se poate afirma că trecutul devenise astfel un câmp de luptă.

În cadrul aceleiași construcții interpretative, Basarabia era prezentată drept un teritoriu „răpit", iar Unirea din 27 martie 1918 drept un act realizat împotriva voinței populației. „Acapararea" provinciei de către „România burghezo-moșierească" era calificată, totodată, drept primul act al intervenției „imperialismului mondial" împotriva Republicii Sovietelor. În consecință, întreaga perioadă 1918-1940 era privită ca una de „ocupație" a Basarabiei. Denunțarea regimului instaurat în provincie, caracterizat drept „militar-polițienesc", și evocarea „luptei neîncetate a oame-

[67] M. Bruhis, *Rusia - România si Basarabia. 1812-1918-1924-1940,* Universitas, Chișinău, 1992, p. 72.

[68] A. Țaranu, *Istoriografia națională-imperativ al timpului,* în *Revistă de Istorie a Moldovei*, nr. 1, 1992, p. 3.

[69] А.С. Есауленко, *Социалистическая революция в Молдавии и политический крах буржуйского национализма (1917-1918),* Chișinău, 1977; *Победа советской власти в* ***Молдавии***, Moscova, 1978; *Biruința Puterii Sovietice în Moldova,* Chișinău, 1979; *Установление советской власти в национальных районах России. Анализ советской историографии и критика буржуазной литературы*, Moscova,1979; М.Б. Иткис, *Крестьянское движение в Молдавии в 1917 году и претворение в жизни ленинского Декрета о земле*, Chișinău, 1970; А.М. Лисецкий, *Большевики во главе массовых стачек (март - октябрь 1917 г.),* Chișinău, 1974; *Большевики Молдавии и румынского фронта в борьбе за власть Советов (март 1917-январь 1918 г.). Сбор документов и материалов*, Chișinău, 1967; *Летопись важнейших событий истории Коммунистической партии Молдавии*, Chișinău, 1976; *За власть Советов!* ***Хроника революционных событий в Молдавии. Март 1917 - январь 1918 г.,*** Chișinău, 1969; *Сбор документов и материалов*, Chișinău, 1970; *Pentru Puterea Sovietelor! Cronica evenimentelor revoluționare în Moldova. Martie 1917 - ianuarie 1918*, Chișinău, 1979; Е.М. Дану (Истрати), *Демократическое движение за мир на Румынском фронте в 1917году*, Chișinău, 1973; М. Гициу, *Деятельность солдатских Советов и комитетов на Румынском фронте и в Молдавии в 1917 г.*, Chișinău, 1983.

nilor muncii împotriva administrației românești" au devenit teme privilegiate ale istoriografiei sovietice moldovenești. Din considerente politico-ideologice, acestei perioade i-a fost acordat un spațiu deosebit de amplu, iar selecția și interpretarea surselor au fost subordonate tezelor prestabilite privind caracterul ilegitim al Unirii și al administrației românești. Un aspect asupra căruia se insista în mod special era contestarea Sfatului Țării. În loc să-l prezinte obiectiv, ca singurul organ politic reprezentativ ales în mod democratic și recunoscut de toate organizațiile social-politice din ținut (exprimând astfel voința majorității societății basarabene), acesta era etichetat drept „ilegal", „nereprezentativ", „reacționar", „burgez-naționalist", „trădător". Respectiv, i se nega dreptul de a vota Unirea Basarabiei cu România, afirmându-se că aceasta ar fi fost adoptată sub amenințarea mitralierilor și baionetelor armatei române, „mișelește" și împotriva voinței poporului[70].

Din această perspectivă interpretativă s-a impus un vocabular specific discursului bolșevic, utilizat pentru denunțarea regimului „burghezo-moșieresc" din anii 1918-1940. Formule precum „Basarabia sub jugul ocupanților", „regim de represalii sângeroase", „politica de teroare și jaf", „colonie", „regim al cruntei asupriri sociale, naționale și politice" sau „nelegiuirile ocupanților" au devenit recurente în descrierea perioadei interbelice. Situația din Basarabia era prezentată ca una marcată de sărăcie, degradare economică, demografică și culturală, lipsa drepturilor politice elementare, precum și de o politică „șovinistă de mare națiune", orientată spre „asimilarea moldovenilor" și „românizarea minorităților naționale"[71].

În paralel cu denunțarea regimului instaurat în Basarabia după 1918, istoriografia sovietică a dezvoltat și teza unei „lupte de clasă neîncetate" a oamenilor muncii împotriva „ocupanților" și a administrației românești. Această luptă era prezentată drept o mișcare de eliberare națională, cu un profund caracter internaționalist, având ca obiective alungarea „ocupanților", restabilirea Puterii Sovietice, reunificarea „poporului moldovenesc" și revenirea Basarabiei la Patria sovietică. Caracterul tendențios al acestei interpretări este sugerat și de titlurile lucrărilor publicate de istoricii sovietici moldoveni, dominate de formule precum „cotropirea Basarabiei Sovietice de România regală", „lupta revoluționară pentru eliberare națională și so-

[70] Д.И. Антонюк, С. Я. Афтенюк, А.С. Есауленко, М.Б. Иткис, *Предательская роль „Сфатул Цэрий",* Chișinău, 1969.

[71] С. Кустерябова, *Положение трудящихся и демографические протесты в городах Бессарабии 1918-1940*, Chișinău, 1977; С. Кустерябова, *Города Бессарабии 1918-1940 гг. (Социально-экономический аспект и народонаселение),* Chișinău, 1986; С. К. Брысякин, *Культура Бессарабии. 1918-1940*, Chișinău, 1978; G.C. Fiodorov, *Regim de represii sângeroase*, Chișinău, 1973; В.Н. Лунгу, *Политика терора и грабежа в Бессарабии 1918-1940*, Chișinău, V. N. Lungu, 1979; *Politica de teroare și jaf în Basarabia, 1918-1920*, Chișinău, 1982; *История народного хозяйства Молдавской ССР (1917-1958),* Chișinău, 1974.

cială", „răscoale", „procese judiciare", „solidaritate proletară", „restabilirea dreptății istorice", „rezolvarea pașnică a problemei basarabene" sau „înflorirea Republicii Autonome Moldovenești în familia frățească a popoarelor URSS"[72].

Punctul culminant în acest set de reacții la noile orientări ale istoriografiei românești poate fi considerat apariția, în 1974, a lucrării lui Artiom. Lazarev, *Statalitatea sovietică moldovenească și problema basarabeană*, un volum de circa o mie de pagini[73]. Publicată cu puțin timp înainte de deschiderea Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa de la Helsinki, lucrarea avea și o evidentă funcție politico-ideologică, fiind menită să reafirme poziția sovietică în problema Basarabiei și să descurajeze eventualele revendicări sau reinterpretări venite dinspre București. Totodată, volumul relua și sistematiza teza existenței unei „națiuni moldovenești" cu istorie, limbă, cultură și tradiții distincte de cele ale românilor[74]. Lucrarea se pretindea o sinteză amplă și aproape definitivă a „problemei basarabene" din perspectivă sovietică.

---

[72] A se vedea: Я.М. Копанский, *Итоги изучения истории борьбы за восстановление советской власти в Бессарабии и ее воссоединение с социалистическим отечеством,* în *Историческая наука Советской Молдавии*, Chișinău, p. 62; Н.В. Березняков, Я.М. Копанский, В.П. Платон, *Под красным знаменем революции (Страницы истории борьбы трудящихся Бессарабии за воссоединение с Советской Родиной),* Chișinău, 1965; В. Клобуцкий, *Большевицкая печать Бессарабии 1918-1921 гг.*, Chișinău, 1967; V. Clobuțki, *Ziarele, care cheamă la luptă*, Chișinău, 1971; A.V. Zaițev, *Бендерское вооруженное,* Chișinău, 1971; Н.Б. Березняков, И.М. Бобейко, Я.М. Kopanskii; У.Г. Мурзак, В.П. Платон, Борьба *трудящихся Бессарабии за свое освобождение и воссоединение с Советской Родины (1918-1940 гг.)*, Chișinău, 1970; Ia. M. Kopanski, (coord.), *Lupta oamenilor muncii din Basarabia pentru eliberarea și reunirea ei cu Patria Sovietică. Anii 1918-1940,* Cartea Moldovenească, Chișinău, 1973; *Хотинское восстание. Собрание документов и материалов*, Chișinău, 1976; М.К. Драхенберг, *„Красное знамя" – боевой орган бессарабских коммунистов*, Chișinău, 1976; M. K. Drahenberg, *1918-1940 – solidaritate proletară*, Cartea Moldovenească, Chișinău,1975; N.I. Cazac, *Ziarul „Tânărul bolșevic"– organul de luptă al comsomolului Basarabiei,* Chișinău, 1978; U.G. Murzac, *Lupta revoluționară de eliberare a oamenilor muncii din Basarabia. 1921-1924,* Chișinău, 1982; *Борьба трудящихся Молдавии против интервентов и внутренней контрреволюции в 1917-1920 гг. Собрание документов и материалов*, Chișinău, 1967; *Ленин нам путь озарил. Собрание документов и материалов*, Chișinău, 1970; Комсомол Молдавии *в документах и материалах. 1918-1949*, Chișinău, 1971; И. М. Бобейко, Коммунистическая организация *Бессарабии во главе борьбы трудящихся за воссоединение с Советской Родиной (1918-1940 гг.),* Chișinău, 1974; S.K. Brâseakin, M.C. Sâtnic, *Triumful adevărului istoric*, Cartea Moldovenească, Chișinău, 1970; Я.М. Копанский, *Деятельность комитетов рабоче-крестьянского блока в Бессарабии (1925-1933)*, Știința, Chișinău, 1984. 192 p. ș. a.

[73] А.М. Лазарев, *Молдавская советская государственности и бессарабский вопрос*, Cartea Moldovenească, Chișinău, 1974.

[74] E. Plopeanu*, op. cit.*, p. 197.

Generalizând, putem spune că în discursul sovietic, interpretarea intrării trupelor române în Basarabia la începutul anului 1918 s-a constituit ca parte a unei narațiuni politico-ideologice mai ample asupra „problemei basarabene". Tezele privind „ocuparea" Basarabiei de către România, caracterul „ilegal" al actului din 27 martie 1918, lipsa de legitimitate a Sfatului Țării și „lupta neîncetată" a populației împotriva administrației românești, formulate încă din perioada interbelică, au fost preluate, dezvoltate și instituționalizate ulterior de istoriografia sovietică moldovenească. Ele aveau mai multe funcții complementare, printre care: legitimarea pretențiilor sovietice asupra Basarabiei, fundamentarea unei identități și a unei statalități moldovenești distincte de cele românești și justificarea retrospectivă a anexării Basarabiei la URSS în 1940. După 1964-1965, odată cu accentuarea divergențelor dintre București și Moscova, această problematică a dobândit o importanță sporită în discursul politico-ideologic din RSS Moldovenească. Intervențiile lui I. Bodiul și hotărârile adoptate de CC al PCM și CC al PCUS au contribuit la transformarea unor teze politice în premise și direcții obligatorii ale cercetării istorice. Producția istoriografică din deceniile șapte, opt și nouă ale secolului XX nu a reprezentat doar continuarea unor interpretări mai vechi, ci și sistematizarea lor într-un discurs istoric menit să răspundă tensiunilor sovieto-române și să consolideze perspectiva oficială asupra trecutului Basarabiei. Moștenirea acestei construcții ideologice nu a dispărut odată cu prăbușirea regimului sovietic. O parte dintre tezele elaborate și impuse de istoriografia sovietică – opoziția dintre identitatea moldovenească și cea românească, etichetarea prezenței românești din 1918 drept „ocupație", contestarea legitimității Sfatului Țării și prezentarea perioadei interbelice exclusiv prin prisma represiunii și a „luptei împotriva ocupanților" – continuă să fie reproduse în discursul public și în unele interpretări istorice contemporane. Persistența lor demonstrează eficiența pe termen lung a politicilor sovietice de deznaționalizare, rusificare și remodelare a memoriei istorice. În acest sens, confruntarea istoriografică privind anul 1918 nu aparține exclusiv trecutului: unele dintre schemele interpretative create în laboratoarele ideologice ale RSS Moldovenești continuă să structureze și astăzi narative ostile apropierii de România și recuperării dimensiunii românești a istoriei Basarabiei.

CONGRESUL I AL DELEGAȚILOR ARMATEI RUSE DE PE FRONTUL ROMÂN, AI FLOTEI MĂRII NEGRE ȘI DIN REGIUNEA ODESA (11-27 mai 1917)

THE FIRST CONGRESS OF DELEGATES OF THE RUSSIAN ARMY ON THE ROMANIAN FRONT, THE BLACK SEA FLEET, AND THE ODESA REGION (11-27 May 1917)

Gheorghe Cojocaru,
dr. hab. în istorie
Universitatea de Stat din Moldova, Institutul de Istorie

ORCID ID: 0009-0007-2997-9274
e-mail: gh.cojocaru.e@gmail.com
CZU: 94(470)"1917:323.27
https://doi.org/10.65870/cohorta.2026.1.02

REZUMAT

Articolul examinează lucrările Congresului delegaților armatei ruse de pe Frontul Român, ai Flotei Mării Negre și din regiunea Odesa, desfășurat în mai 1917, în contextul transformărilor declanșate de Revoluția Rusă. Sunt analizate pozițiile privind continuarea războiului, raporturile cu Guvernul Provizoriu, refacerea disciplinei militare și perspectivele păcii. O atenție aparte este acordată intervențiilor lui Aleksandr Kerenski, situației trupelor ruse din Basarabia și dezertărilor, precum și incidentului legat de eliberarea lui Cristian Rakovski și tensiunilor ruso-române generate de acesta. Dezbaterile relevă predominanța pozițiilor favorabile continuării războiului, în paralel cu afirmarea unei opoziții bolșevice.

Cuvinte-cheie: Revoluția Rusă din Februarie 1917; Frontul Român; Odesa; armata rusă; Basarabia; Aleksandr Kerenski; Cristian Rakovski.

ABSTRACT

The article examines the Congress of Delegates of the Russian Army on the Romanian Front, the Black Sea Fleet, and the Odessa Region, held in May 1917 amid the transformations triggered by the Russian Revolution. It discusses positions on the continuation of the war, relations with the Provisional Government, the restoration of military discipline, and prospects for peace. Particular attention is paid to Aleksandr Kerensky's interventions, the situation of Russian troops in Bessarabia and widespread

desertion, as well as the release of Cristian Rakovsky and the resulting Russian-Romanian tensions. The debates reveal a predominance of support for continuing the war alongside a Bolshevik opposition.

Keywords: Russian Revolution of February 1917; Romanian Front; Odesa; Russian Army; Bessarabia; Aleksandr Kerensky; Cristian Rakowsky.

Inaugurarea congresului

La scurt timp după încheierea Congresului de la Petrograd al delegaților de pe front (24 aprilie - 4 mai 1917), la Odesa și-a deschis lucrările Congresul delegaților de pe Frontul Român, ai Flotei Mării Negre și din regiunea Odesa. Pe agenda forului figurau probleme politice importante, precum: atitudinea față de Guvernul Provizoriu și față de război, convocarea Adunării Constituante a întregii Rusii, viitoarea organizare a Rusiei, împroprietărirea cu pământ, problema națională etc. În ordinea de zi era inclusă și alegerea delegaților la Congresul panrus al sovietelor de deputați ai muncitorilor și soldaților de la Petrograd, anunțat pentru începutul lunii iunie. Deși programate inițial să se încheie la 19 mai, dezbaterile s-au prelungit cu mai bine de o săptămână, finalizându-se abia pe 27 mai[1]. Ședințele acestui congres s-au desfășurat în sediul teatrului orășenesc pe secții: secția de front, secția pentru necesitățile militare, secția pentru autoadministrarea locală, secția muncitorească, secția agrară, secția organizatorică.

La lucrări a participat și comandantul suprem al trupelor ruse de pe Frontul Român, generalul Dmitri Șcerbaciov, întors recent de la consfătuirea comandanților de pe front de la Petrograd, unde noul Guvern Provizoriu de coaliție analizase starea fiecărui teatru de operațiuni. Însoțit de șeful Districtului Militar Odesa (generalul de infanterie Mihail Ebelov), de șeful statului-major (general-locotenentul Nikandr Marx) și de alți oficiali, D. Șcerbaciov ținuse mai întâi un discurs în cadrul adunării generale a garnizoanei orașului:

> Ați auzit vocea guvernului, vocea noului ministru de război A[leksandr] Kerenski, care a anunțat: „Patria e în pericol". Odată cu ea, este în pericol și armata. În prezent, armata și Rusia sunt una și aceeași. Salvarea patriei depinde de armată, dezintegrarea armatei înseamnă dezintegrarea Rusiei[2].

[1] *Одесский фронтовой и областной съезд*, în *Известия Одесского фронтового и областного съезда*, 10 mai, 1917; *Одесский фронтовой и областной съезд*, în *Известия Одесского фронтового и областного съезда*, 13 mai 1917); *Одесский фронтовой и областной съезд*, în *Известия Одесского фронтового и областного съезда*, 19 mai 1917.

[2] *Приезд генерала Щербачева*, în *Известия Одесского фронтового и областного съезда*, 11 mai, 1917.

În calitatea sa de comandant suprem al armatelor aliate din Moldova, D. Șcerbaciov s-a referit și la prăbușirea disciplinei și a capacității combative, fenomene ce transformau armata „într-o gloată purtătoare de arme". D. Șcerbaciov atribuia această situație, în mare parte, „agenturii germane", despre care afirma că ar aloca fonduri considerabile pentru subminarea trupelor din interior. În viziunea sa, pasivitatea forțelor ruse ar fi permis germanilor să disloce efective suplimentare pe Frontul de Vest pentru a bloca înaintarea Aliaților; respectiv, îi îndemna pe soldați să insiste asupra efortului militar „pentru a le da posibilitate francezilor, englezilor și italienilor să aibă succes", avertizând că, în caz contrar, Rusia risca să piardă încrederea Aliaților și să rămână singură în fața inamicului. Reluând cuvintele lui Al. Kerenski, „noi nu avem dreptul să cedăm ceea ce deja ne aparține", comandantul Frontului Român cerea militarilor să lase deoparte divergențele de partid pentru un scop considerat mai important:

> Să ne unim și să mergem împreună cu conștiința că avem nevoie de victorie – nu pentru cuceriri, nu pentru cotropiri, dar pentru întărirea libertății noastre[3].

Generalul D. Șcerbaciov a participat și la ședința de deschidere a congresului, unde le-a reamintit delegaților că ei reprezintă interesele a aproape un sfert din întreaga armată rusă, dar și de uriașa lor responsabilitate față de țară. Vorbind în fața delegaților, D. Șcerbaciov a precizat că nu li se adresează în calitate de comandant suprem, ci ca „un om rus care-și iubește cu toată inima și sufletul patria" și care „se uită cu încredere la viitorul Rusiei, cu toate că știe că clipa prin care trece nu este doar grea, ci și critică". Generalul a condamnat și fraternizarea soldaților ruși cu inamicul, susținând că germanii profită de încetarea focului pe Frontul de Est pentru a-și regrupa și consolida forțele pe Frontul de Vest, unde armatele britanice, franceze și italiene se aflau în ofensivă. În viziunea sa, fraternizarea din tranșee era o manevră prin care germanii urmăreau să câștige timp și să-și demoralizeze adversarul. Comandantul Frontului Român a abordat și tema lozincilor lansate de democrația rusă. El a atras atenția că formula „război fără anexiuni și contribuții", respectiv renunțarea la cuceriri, exprimă o idee nobilă, dar lipsită de valoare practică. Punerea ei în aplicare revenea, în opinia sa, unei viitoare conferințe de pace, întrucât condițiile puteau fi stabilite de învingători, nu de cei învinși. D. Șcerbaciov susținea că această lozincă plantase îndoieli în rândurile militarilor și alimentase refuzul de a înainta, favorizând ulterior fraternizarea. Noul cabinet de la Petrograd condamna însă categoric orice fraternizare cu inamicul. În condițiile în care Rusia se afla în pericol, iar războiul de poziție nu putea continua la infinit, generalul făcând apel la patriotismul rus:

[3] *Ibidem*.

> Înțeleg că toți au obosit, înțeleg că noi, în expresia străinilor, ne-am permis luxul nemaiîntâlnit – o revoluție în timp de război – dar, cu toate acestea, haideți să demonstrăm că suntem într-adevăr un stat măreț, o mare putere și, făcând ceea ce nu admitea teoretic nimeni, noi, cu atât mai mult, să ne păstrăm puterile, ordinea, să ducem războiul până la victoria finală și-i vom impune pe toți să respecte voința Rusiei libere, având în vedere ideea confirmării libertății. Iată, acea idee care trebuie să ne ducă înainte – în numele ei merită să ne batem. Noi avem datoria de a păstra Rusia așa cum este ea; noi trebuie să păstrăm libertatea cucerită, noi trebuie să le arătăm urmașilor noștri că nu în zadar am așteptat această libertate, că noi am fost în stare să fim la înălțimea veacului nostru[4].

D. Șcerbaciov susținea că frontul s-ar fi prăbușit atât din cauza că militarii refuzau să treacă la ofensivă, cât și din cauza amplificării dezertărilor: a atras atenția asupra zecilor de mii de dezertori care împânziseră Odesa și Chișinăul, subminând complet disciplina și încrederea în comandanți. În viziunea sa, soldații înțeleseseră foarte bine drepturile aduse de revoluție, dar și-au uitat cu desăvârșire datoria și considera că o mână de fier și restabilirea ordinii erau absolut indispensabile nu doar pentru salvarea armatei, ci și pentru onorarea alianțelor de război. Apelând la exemplul campaniei din vara anului 1916 (la care participase personal pe Frontul de Sud-Vest), D. Șcerbaciov susținea necesitatea unei noi ofensive. Atunci, susținea el, presiunea rusă obligase Puterile Centrale să mute trupe importante, salvând Italia de la înfrângere, iar acum, în plină ofensivă anglo - franco - italiană, armata rusă ar fi avut datoria de a bloca orice transfer de trupe germane spre Frontul de Vest: în caz contrar, o înfrângere a Aliaților ar fi pecetluit și soarta Rusiei. Generalul vedea conjunctura ca fiind destul de favorabilă și, fiind convins că o acțiune decisivă ar putea schimba cursul războiului și că lovitură concentrată i-ar fi putut face pe germani să cedeze, întreba retoric:

> Noi niciodată nu am fost atât de puternici ca acum, niciodată inamicul din fața noastră n-a fost atât de slab ca acum, niciodată n-am avut mijloacele tehnice pe care le avem acum. Când să înaintăm, dacă nu acum?[5]

Or, atât în viziunea lui, cât și a lui Al. Kerenski, succesul unei asemenea acțiuni depindea de refacerea rapidă a moralului și a unei discipline stricte. Victoria militară trebuia să rămână prioritatea absolută, lăsând pentru moment în plan secund toate disputele politice și sociale. D. Șcerbaciov și-a încheiat discursul salutând reprezentanții Aliaților prezenți la congres[6].

[4] *Стенографический отчет собрания съезда. Речь генерала Щербачева*, în *Известия Одесского фронтового и областного съезда*, 10 mai, 1917; *Стенографический отчет собрания съезда. Речь генерала Щербачева Стенографический отчет собрания съезда* (*продолжение*), *от 10-го мая 1917 года,* în *Известия Одесского фронтового и областного съезда*, 13 mai, 1917.

[5] *Ibidem*.

[6] *Ibidem*.

Congresul a fost salutat și de reprezentanții diplomatici ai Franței, Serbiei, Marii Britanii, Statelor Unite ale Americii și Belgiei, invitați pe scenă în ovațiile delegaților. Intervențiile lor au avut drept punct convergent susținerea participării Rusiei la război și reafirmarea solidarității dintre statele Antantei.

Prezentându-se drept „vechi democrat", consulul francez felicitase Rusia pentru libertățile dobândite în urma revoluției, asociind apărarea acestora cu continuarea războiului până la victorie. În acest context, a fost intonată *Marseillaise*, cu trimitere la tradiția revoluționară franceză.

Evocând tragedia Serbiei și numindu-se fiu al unui „popor-martir", consulul sârb Milan Šunićić a cerut sprijinul soldaților ruși, congresul răspunzând la apelul său printr-o declarație de solidaritate cu „lumea slavă", pe care jura s-o apere până la capăt.

Consulul britanic a prezentat războiul drept confruntare cu „militarismul german", exprimându-și încrederea că dezorganizarea armatei ruse reprezenta doar o criză trecătoare ce putea fi depășită. Reprezentantul american a salutat „poporul rus liber", iar consulul belgian a invocat implicarea Belgiei la război pentru a solicita Rusiei continuarea angajamentului său de aliat[7].

Din partea Comitetului Executiv al Sovietului din Petrograd, Congresul a fost salutat de emisarul rus Mark Slonim, care prezentase momentul revoluționar drept unul decisiv pentru viitorul politic al Rusiei: „În mâinile noastre este fie prăbușirea și moartea, fie prosperarea și măreția Rusiei". În discursul său, situația țării era prezentată prin imaginea a două fronturi interdependente: frontul militar, întins de la hotarele României până la Marea Baltică, și un „front" intern, al reorganizării economice și politice. Potrivit lui M. Slonim, războiul nu se mai purta în numele țarului, ci „pentru revoluție și patrie", iar abandonarea oricăruia dintre cele două fronturi ar fi pus în pericol transformările începute după căderea regimului țarist. În acest spirit, vorbitorul pleda pentru o disciplină militară fondată pe „conștiință" și „datorie morală", opusă categoric „biciului" vechiului regim. Totodată, delegatul socialist reafirma formula „pace, fără anexiuni și contribuții" definindu-i pe soldați nu doar ca simpli militari, ci ca „ostași ai armatei pan-ruse, luptători pentru fericirea și libertatea poporului"[8]. Printre cei care au salutat congresul se numărau și câțiva delegați ai unei structuri din Basarabia, „sovietul soldaților și muncitorilor din Orhei", Piotr Parfionov, [?] Rozovski și [?] Vlasenko.

În paralel cu lucrările acestui congres, la Odesa se organizau și reuniuni ale militarilor organizați în funcție de apartenența lor națională. Astfel, delegații de

[7] *Открытие съезда*, în *Известия Одесского фронтового и областного съезда*, 11 mai, 1917.

[8] *Речь Слонима*, în *Известия Одесского фронтового и областного съезда*, 12 mai, 1917.

pe „Frontul Ucrainean” și membrii Radei militare ucrainene din Odesa au convocat pentru ziua de 13 mai o consfătuire în Grădina din Valea Elveției, în cadrul căreia delegații ucraineni urmau să fie informați privitor la hotărârile congreselor desfășurate anterior la Kiev[9].

Delegatul sovietului din Chișinău Țogoev despre situația din centrul Basarabiei

În cadrul discuțiilor din 13 mai privind necesitățile armatei a luat cuvântul și [?] Țogoev, prezentat drept „președintele brigăzii din Chișinău” a Armatei a IV-a și membru al Comitetului executiv al sovietului deputaților soldaților și ofițerilor din Chișinău, dar care susținea c-ar răspunde de situația din întreaga gubernie a Basarabiei aflată în spatele frontului. Potrivit relatării sale, spatele frontului era grav destabilizat de unități și companii de șoc alcătuite din foști polițiști și deținuți amnistiați, care, după revoluție, își puseseră banderole roșii pentru a-și regla conturile cu vechiul regim. Chiar dacă acele elemente au fost scoase cu greu din oraș, mulți dintre soldați dezertaseră pe drum. Țogoev semnala că dezertorii se dedau acum la jafuri și excese de alcool prin satele și târgușoarele Basarabiei, sintetizând situația prin formula amară: „în loc să-și verse sângele pentru libertate, aceștia consumau vinul basarabean”. Țogoev a explicat că extinderea dezertărilor ținea și de o profundă și periculoasă criză de percepție a libertății. Când erau somați să revină la unități sub amenințarea unor sancțiuni drastice, dezertorii replicau contrariați: „Cum așa, tovarăși, pe noi ne prigonea fostul regim, dar și cel nou ne prigonește. Unde e, dar, libertatea asta?”. Sub presiunea termenului-limită de 15 mai, o parte din ei s-au întors, totuși, în cazărmi, ajungându-se și în situați bizară în care unele regimente de infanterie din Basarabia au fost recompletate aproape exclusiv cu dezertori.

Dincolo de cifre, intervenția lui Țogoev oferea o radiografie frapantă a disoluției cotidiene a disciplinei. Invocând noul statut de „cetățeni”, soldații își arogau dreptul de a dormi oriunde doreau în oraș, transformând viața de cazarmă și ritualurile militare într-o caricatură administrativă: apelul de dimineață se rezuma adesea la un simulacru în care unii militari „veneau cu trăsura, primeau zahărul, se prezentau și apoi plecau”, lăsând unitățile reduse la nuclee-fantomă „de 20-40 de oameni”, iar apelul de seară era inexistent. În aceste condiții, concluziona delegatul de la Chișinău, instrucția militară era complet compromisă, iar vidul lăsat de prăbușirea oricărei rutine cazone era rapid ocupat de jocurile de cărți pe bani, o patimă scăpată de sub control, care cuprinsese deopotrivă trupa și corpul ofițeresc.

[9] *Внимание делегатов украинцев*, în *Известия Одесского фронтового и областного съезда*, 13 mai, 1917.

Țogoev s-a referit și la abuzurile comise de militari împotriva populației civile:

> Acum gubernia Basarabiei suferă. Din cauza cui? Din cauza soldaților. Ea este jefuită, jupuită de bande de ultimii dezertori-soldați. Au loc jafuri, chiar cu omoruri. Ei fac ce vor. În unul din regimentele de cavalerie, paza averii militare a fugit toată. Au fost semnalate și fapte de anarhie flagrantă, un exemplu elocvent fiind cel al artileriei de cavalerie care, interceptând o căruță cu vin, a consumat băutura în mod abuziv, paralizând orice capacitate de acțiune a efectivelor. Neîncrederea atinsese asemenea cote încât comandanții nu mai îndrăzneau să țină banii regimentului în cufărul unității, iar casierul a cerut ca fondurile să fie depuse de urgență într-o vistierie sigură. În majoritatea cazurilor, unitățile își părăsesc ele însele posturile[10].

Confruntat cu obiecția că ar fi fost vorba doar despre incidente izolate, Țogoev a replicat că fenomenul avea, în realitate, o amploare masivă[11] și a continuat prin a enumera alte manifestări ale dezordinilor din spatele frontului: după ce li se redusese rația de carne, soldații refuzau să consume peștele oferit și își vindeau echipamentul militar pentru a procura alcool și a-și finanța jocurile de cărți. În încheiere, delegatul basarabean a ținut să sublinieze că tabloul prezentat nu era o exagerare, ci o radiografie fidelă a realității, oricât de mult s-ar fi străduit unii comandanți să redreseze disciplina în unități[12].

Destăinuirile delegatului Bolșakov

În cadrul ședinței din dimineața de 15 mai i s-a oferit cuvânt și praporgicului [?] Bolșakov, delegat al sovietului unificat al deputaților soldaților și ofițerilor din raionul statului-major al Frontului Român[13]. În discursul său, acesta s-a referit la conflictul dintre sovietul soldaților de la Socola și comandamentul Frontului Român. Vorbitorul sublinia că, de fapt, sovietul a contestat ordinul din 24 martie privind reorganizarea armatei, dat de generalul Vladimir Saharov și, în special, prevederea potrivit căreia adunările soldaților puteau fi convocate doar cu permisiunea comandantului unității și sub președinția militarului cu gradul cel mai înalt. Considerând această dispoziție incompatibilă cu dreptul la libera întrunire

[10] *Стенографический отчет собрания съезда от13-го мая 1917 года (продолжение),* în *Известия Одесского фронтового и областного съезда*, 20 mai, 1917.

[11] *Стенографический отчет собрания съезда от 13-го мая 1917 года* (*содокладчик Цогоев*), în *Известия Одесского фронтового и областного съезда*, 19 mai, 1917; *Стенографический отчет собрания съезда 13-го мая 1917 года (продолжение)*, în *Известия Одесского фронтового и областного съезда*, 20 mai, 1917.

[12] *Ibidem*.

[13] Sovietul unificat reunea două organizații: a aleșilor soldaților ruși din cele 25 de unități dislocate în localitățile Socola și Iași și a soldaților și ofițerilor de la statul-major al frontului. Vezi *Известия Одесского фронтового и областного съезда)*, 24 mai, 1917.

proclamat de Guvernul Provizoriu, sovietul a trimis la Petrograd o delegație, care să informeze privitor la activitatea statului-major al armatei. În drum spre Petrograd, aceștia s-au oprit la Odesa, unde au prezentat comisarului Guvernului Provizoriu Lev Velihov, acuzațiile formulate împotriva lui Vl. Saharov și au cerut demiterea lui imediată. Aceeași poziție fusese expusă și în fața Sovietului deputaților muncitorilor, soldaților și ofițerilor din Odesa, care a adoptat o rezoluție similară adresată Guvernului Provizoriu și Sovietului din Petrograd. Între timp, pe parcursul călătoriei spre capitală, delegația aflase că Vl. Saharov a fost înlăturat din funcție, la comanda Frontului Român fiind numit generalul D. Șcerbaciov[14].

Ajunși la Petrograd, membrii delegației urmau să ridice o altă problemă spinoasă: situația celor câteva sute de dezertori din armata rusă, ascunși în România încă dinaintea intrării acesteia în război și internați în lagărele de la Șimota și Mărtăcani. Potrivit relatărilor lui Bolșakov, aceștia denunțau condiții inumane de detenție și pasivitatea Misiunii diplomatice ruse, cerând să fie repatriați pentru a fi reîncadrați în armată. Delegația a sesizat autoritățile de la Petrograd și privitor la „comportamentul straniu al autorităților române". Întorși pe front, aceștia aflaseră că Guvernul a luat deja decizia de a-l rechema pe generalul Aleksandr Mosolov din cadrul Misiunii ruse de la Iași.

Delegația adusese în atenția Comitetului Executiv al Sovietului deputaților muncitorilor și soldaților din Petrograd și situația lui Cristian Rakovski, aflat în detenție în România. Bolșakov îl prezentase drept „un conducător vestit al mișcării revoluționare din Rusia" (deși, în realitate, era vorba de liderul mișcării socialiste din România și din Balcani), amintind că, în 1905, acesta i-ar fi ajutat pe marinarii de pe vasul rebel „Potiomkin" la debarcarea lor pe litoralul românesc. Dincolo de aceste merite revoluționare, vorbitorul îl apăra pe Cr. Rakovski de acuzațiile de „germanofilie" care îi fuseseră aduse în repetate rânduri:

> Noi știm cine este Rakovski, ba chiar și guvernul român știe asta nu mai rău ca noi. Bulgar ca origine, român ca supușenie, Rakovski aparține cu întreg sufletul tuturor națiunilor unde poporul muncitor gemea sub jugul guvernelor burgheze. Pentru aceasta el a fost persecutat de toate guvernele, cunoscând mai mult ca oricine închisorile europene. Rakovski a fost un adversar principial al oricărui război, cu atât mai mult împotriva unuia în alianță cu Rusia autocrată; el a luptat cu toată puterea împotriva participării românilor la război. Dar să-i rețină de la aceasta a fost peste puterile sale. În chiar ziua declarării stării de război el a fost arestat; casa i-a fost arsă, averea jefuită, iar soția, rusoaică, din Moscova, ucisă[15].

[14] *Стенографический отчет собрания съезда 15 мая. Делегат Большаков*, în *Известия Одесского фронтового и областного съезда*, 24 mai, 1917.

[15] *Ibidem*.

Potrivit lui Bolșakov, ideea eliberării lui Cr. Rakovski apăruse încă de la constituirea organizației soldaților, dar fusese temporar amânată în favoarea unei alte priorități: crearea unei structuri comune pentru întregul Front Român:

> Imediat după constituirea organizației noastre, în fața unora dintre noi a fost pusă sarcina, eu aș spune datoria, de a-l elibera pe Rakovski, dar noi ne-am ascuns aceste gânduri și am păstrat tăcere de atunci[16].

La mijlocul lunii aprilie (st. v.; România nu trecuse încă la stil nou, n.n.), sovietul de la Socola și Iași s-a unit cu cel constituit pe lângă statul-major al frontului[17].

Cu sprijinul noului comandant al Frontului Român, generalul D. Șcerbaciov, sovietul unificat a început să scoată de trei ori pe săptămână publicația *Вестник Румынского Фронта*[18] (*Curierul Frontului Român*).

Bolșakov s-a referit apoi la manifestațiile de la 18 aprilie (1 mai) de la Iași. Potrivit acestuia, aproximativ 15.000 de soldați au defilat pe străzile orașului, fiecare unitate fiind condusă de comandanții săi și purtând steaguri roșii. Generalul D. Șcerbaciov i-a întâmpinat pe manifestanți și a purtat la rever o panglică roșie, fiind prezentat de Bolșakov drept „primul general republican de pe frontul român". Afirmația că populația română ar fi întâmpinat manifestația cu bucurie nu e confirmată însă de alți martori oculari. În cursul manifestațiilor, Cr. Rakovski a fost „eliberat", iar defilarea a continuat prin „manifestări zgomotoase" în sprijinul său. La mitingul din piața „Concordia", Cr. Rakovski și alți participanți au elogiat revoluția rusă: și-au exprimat convingerea că România nu va rămâne „semiliberă" alături de Rusia liberă, ci va urma aceeași evoluție politică.

Când manifestanții făceau cale întoarsă, un grup de membri ai comitelui executiv al sovietului au luat în mașina lor pe „un ofițer socialist român", pe Mihail Bujor, care se ascundea în una din case de persecuțiile autorităților, după ce rostise un discurs la înmormântarea unui doctor.

> În aceeași zi [continua Bolșakov], și Rakovski, și Bujor au fost trimiși de noi în hotarele ruse, la Odesa, sub protecția de nădejde a tovarășilor noștri. Tovarășii odesiți ar putea să povestească cât de zgomotos și de bucuros l-a întâmpinat Odesa pe Rakovski[19].

Bolșakov contrapunea acestei primiri reacțiile de la Iași, unde sovietul devenise, după eliberarea lui Cr. Rakovski, ținta unor acuzații și insulte[20].

---

[16] *Ibidem*

[17] *Ibidem*.

[18] Publicația susținea Guvernul Provizoriu și Sovietul din Petrograd, se pronunța pentru continuarea războiului până la distrugerea imperialismului german și pace fără anexiuni și contribuții (Vezi *Известия Одесского фронтового и областного съезда*, 10 mai, 1917).

[19] *Стенографический отчет собрания съезда от15 мая 1917 года. Делегат Большаков*, în *Известия Одесского фронтового и областного съезда*, 25 mai, 1917

[20] *Ibidem*.

Potrivit relatării lui Bolșakov, au urmat imediat o serie de reacții oficiale la eliberarea lui Cr. Rakovski. La 19 aprilie (st. v.), șefii misiunilor diplomatice ale Marii Britanii, Franței, Italiei și Statelor Unite de la Iași i-au adresat generalului D. Șcerbaciov un protest împotriva amestecului militarilor ruși în afacerile interne ale României. A doua zi, la statul-major al Frontului Român a parvenit o telegramă din partea ministrului de război Aleksandr Gucikov, prin care acesta condamna ferm acțiunea și îl eticheta pe Cr. Rakovski drept „agent al partidei germane".

La 22 aprilie (st. v.), apeluri adresate armatei și semnate de D. Șcerbaciov și de prim-ministrul Ion I.C. Brătianu au fost difuzate în mii de exemplare. Pe marginea acestui incident, Bolșakov nota confuzia și spectrul zvonurilor contradictorii care împânziseră Iașiul: se susținea fie că militarii ruși urmăreau încheierea unei păci separate cu Germania, fie că voiau continuarea războiului împotriva Kaiserului până la capăt, ori că cereau înlăturarea regelui Ferdinand[21].

La 23 aprilie (st. v.), la ședința comitetului executiv al sovietului de la Socola a participat o delegație formată din 8-10 parlamentari români, conduși de dr. Nicolae Lupu, pe care Bolșakov îi prezentase ca „membri ai fracțiunii muncii". Delegații români le prezentaseră membrilor sovietului o serie de reforme politice și sociale pe care urma să le examineze Parlamentul României, susținând că regele Ferdinand le-ar fi favorabil și că s-ar afla „aproape de a-l chema la putere pe doctorul Cr. Rakovski sau pe d[omnul]l [Gheorghe] Cristescu" (unul dintre liderii socialiști români). Bolșakov interpreta această pledoarie drept o tentativă de a asigura sovietul că transformările politice puteau fi atinse fără răsturnarea regimului existent și fără înlăturarea regelui. Potrivit participantului la congres, trimișii români fuseseră surprinși să nu găsească în față „un tribunal revoluționar" sau „o bandă de revoluționari însetați de sânge, cerând capul lui Ferdinand cu orice preț", ci o adunare preocupată în primul rând de reorganizarea armatei. În cele din urmă, delegații ar fi plecat mult mai liniștiți după această întrevedere, în ciuda faptului că autoritățile române dispuseseră întărirea Iașiului cu noi unități de artilerie și infanterie. Comentând această disonanță, Bolșakov concluziona ironic că „trupele ruse revoluționare căpătaseră în ochii românilor slava netrecătoare de răsturnători de tronuri"[22].

Totuși, sublinia reprezentantul sovietului de la Iași, raporturile dintre militarii ruși și autoritățile române se deterioraseră considerabil în urma evenimentelor de la 18 aprilie (st. v.). Printre tensiunile semnalate se numărau și zvonurile alarmante, potrivit cărora ofițeri români ar fi constituit o ligă, ai cărei membri erau pregătiți să provoace la duel orice militar rus care s-ar fi amestecat în viața politică

[21] *Ibidem*.
[22] *Ibidem*.

internă a României. În același timp, el critica presa rusă (inclusiv publicațiile din Odesa), acuzând-o că ar fi preluat versiunea oficială a guvernului român cu privire la eliberarea lui Cr. Rakovski.

Încercând să dezmintă acuzațiile părții române, Bolșakov declara:

> Armata rusă e acuzată că s-ar fi amestecat în viața internă a României, că ar fi provocat răcirea atitudinii României față de Rusia. Armata rusă nu se face vinovată de asta. Doctorul Rakovski a fost eliberat de doar patru oameni. Eu sunt împuternicit să fac public numele lor: tehnicianul Boicenko, unter-ofițerul superior al batalionului feroviar Badeev, voluntarul Belgov și praporgicul Bolșakov; acestea sunt persoanele care, după cum am spus, de mult nutreau gândul de a-l pune în libertate pe Rakovski. Trupele și comitetul executiv au aflat despre eliberarea lui Rakovski numai atunci când el a apărut în fața lor. Toate acuzațiile care au fost aruncate în adresa trupelor ruse, care l-au eliberat pe Rakovski și care, chipurile, ar fi acționat sub influența agenților nemți, noi – toți patru – le luăm asupra noastră[23].

Comitetul executiv al sovietului deputaților soldaților îi solicitase generalului D. Șcerbaciov dovezi privind presupusa influență a agenților germani asupra celor implicați, dar, potrivit lui Bolșakov, generalul a declarat că nu dispunea de asemenea probe și a sugerat celor vizați să se adreseze comandantului suprem al armatei ruse sau Guvernului Provizoriu. Bolșakov afirma că el și cei trei colegi ai săi nu intenționau să formuleze o plângere împotriva generalului rus. Pentru a răspunde acuzațiilor venite din partea autorităților române, dr. N. Lupu se oferise să prezinte în acest sens un demers în cadrul sesiunii parlamentare care tocmai se deschidea.

Bolșakov încerca să separe eliberarea lui Cr. Rakovski de semnificația politică mai largă a manifestației înseși. El admitea că organizatorii erau conștienți de impactul pe care defilarea îl putea avea asupra societății românești, dar respingea acuzația că ar fi urmărit provocarea unei insurecții prin discursurile rostite:

> Noi n-am chemat la nicio insurecție. Împotrivă la așa ceva noi protestăm categoric. Noi am vrut, și recunoaștem asta, să punem în fața românilor, ca un scop dorit, acele lozinci ale libertății care au umplut viața noastră rusă[24].

Delegatul sovietului de la Iași prezenta manifestarea drept încercare de a face cunoscute în România idealurile politice ale revoluției de la Petrograd. Critica lui Bolșakov la adresa prim-ministrului român era explicită:

> Brătianu trebuie să aibă mult curaj, multă lipsă de respect față de revoluția rusă, multă încăpățânare și miopie politică ca după drapelele roșii ale manifestanților noștri să vadă agenți germani[25].

[23] *Ibidem*.

[24] *Ibidem*.

[25] *Ibidem*.

Intenția pe care i-o atribuia reprezentantul sovietului de la Iași lui I.I.C. Brătianu era că acesta ar fi încercat să descurajeze apropierea societății românești de idealurile de libertate și egalitate promovate de revoluția rusă. În acest context, Bolșakov a formulat și o evaluare depreciativă asupra situației politice din România, afirmând că democrația română era „incredibil de slabă"; „clasa muncitoare pierise în război"; țărănimea era „apatică și neajutorată", iar „inteligheția nu dispunea de forțele creatoare specifice dintotdeauna inteligheției ruse".

La sfârșitul discursului, vorbitorul a negat că armata rusă ar fi fost responsabilă pentru deteriorarea relațiilor cu România și a revendicat pentru militarii ruși dreptul la libera întrunire și la exprimarea opiniilor politice. În aplauzele congresului, Bolșakov observa absența consulului român dintre reprezentanții celorlalte state aliate și îndemna:

> E timpul ca diriguitorii politicii române să înceteze să atâțe în zadar opinia publică a României, deoarece prin aceste acțiuni negândite mai curând ei sunt cei în stare să provoace o răcire între noi și dânșii[26].

Discursul lui Bolșakov, practic inedit în literatura istorică, oferă detalii importante despre circumstanțele eliberării lui Cr. Rakovski și despre motivațiile politice ale celor implicați. El indică existența, în mediile revoluționare ruse de pe Frontul Român, a unui interes pentru implicarea în procesele declanșate de revoluția rusă și, totodată, pentru difuzarea în spațiul românesc a unor idei politice socialiste. Evenimentele din 18 aprilie (1 mai) au provocat o reacție rapidă a autorităților române, preocupate de limitarea intervenției militarilor ruși în viața politică internă și de menținerea ordinii pe front și în spatele acestuia, accentuând tensiunile din relațiile ruso-române.

Primul discurs al „tovarășului-ministru" Kerenski

La congres fusese invitat și Aleksandr Kerenski, noul șef al guvernului rus, care preluase și portofoliul ministrului de război. Urma să vină la Odesa direct de la Kameneț-Podolsk, unde participase la Congresul armatelor de pe Frontul de Sud-Vest. Cu acest prilej, în oraș s-au colectat 195 de ruble 24 de copeici și 8 lei românești, care urmau să fie oferiți invalizilor și familiilor militarilor din cadrul „divizionului siberian aparte de artilerie grea"[27]. Ajuns la gara din oraș la ora 16.00, a fost întâmpinat cu mare pompă și ovații.

[26] În ședința din 23 mai „tov. Romancenko" a dat citire unei scrisori a „dr. Rakovski", care își exprima regretul că nu poate participa la congres și explica atitudinea României față de revoluția rusă. Textul scrisorii nu s-a publicat. (Vezi *Протокол заседания съезда от 23 мая 1917 года. Дневное заседание*, în *Известия Одесского фронтового и областного съезда*, 27 mai, 1917)

[27] *К приезду Керенского,* în *Известия Одесского фронтового и областного съезда*, 17 mai, 1917.

Înainte să intre în sala congresului, de la tribună vorbise Vladimir Stankevici, membru al Comitetului Executiv Central al Sovietului din Petrograd, care menționase în discursul său că prima sarcină a democrației ruse e să pună capăt războiului. Vl. Stankevici susținuse că vinovăția pentru declanșarea conflictului n-ar aparține numai cercurilor burgheze din Germania, ci și burgheziei din alte țări, inclusiv din Rusia. Răspunzând celor care priveau revoluția rusă pur și simplu drept „o manifestare a nervilor slabi", trimisul Petrogradului indemna: „noi trebuie să le arătăm că avem nervi tari", atenționând că în democrațiile occidentale a început deja să se vorbească despre o „trădare" a Rusiei. Reprezentantului Comitetului Executiv Central ceruse soldaților ruși să demonstreze că ei nu doar că „pot lupta pentru libertate, ci și înțeleg asta". În formularea propusă, oficialul susținea că problema centrală ar fi găsirea unei modalități de a ieși „cu demnitate" din războiul „pe care nu noi l-am început", și că sovietul executiv central crede în capacitatea militarilor de a „salva Rusia"[28].

Conform stenogramei congresului, Al. Kerenski a fost primit tribună cu apelativul „tovarășe ministru", iar președintele congresului, Ivan Lordkipanidze, l-a numit familiar „Aleksandr Fiodorovici". În prezentarea sa, I. Lordkipanidze accentua că, încă din primele zile ale Guvernului Provizoriu, ostașii de pe front au decis să trimită „celui dintâi ministru al poporului" (pe atunci ministru al justiției în cabinetul cneazului Lvov), o telegramă cerându-i permisiunea de-a atribui numele său uneia din cele mai frumoase străzi ale Odesei. Președintele congresului a vorbit și despre activitatea lui Al. Kerenski în cadrul Dumei, menționând declarația pe care acesta o adresase fățiș regimului autocratic la începutul lunii februarie 1917: „Dacă nu veți accepta cedări astăzi, mâine poporul va arunca pe jos tronul țarilor". Preluarea de către Al. Kerenski a portofoliului de ministru al războiului a alimentat speranța că Rusia, aflată pe marginea prăpastiei, va fi salvată de la colaps.

Asigurat de președintele congresului că armata și-ar fi revenit și că e gata să execute ordinele, Al. Kerenski a răspuns printr-un gest teatral, îndreptând atenția spre o fetiță aflată întâmplător în sală: „Tovarăși, noi trebuie să apărăm libertatea noastră ca pe fetița aceasta". Reacția spontană din mulțime nu a întârziat, cineva strigând: „Tovarășe ministru, vă rugăm s-o hrăniți mai întâi"[29].

Luând cuvântul în fața participanților la congres, Al. Kerenski a subliniat că e important

[28] *Протокол заседания съезда от16-го мая (окончание),* în *Известия Одесского фронтового и областного съезда*, 20 mai, 1917.

[29] *Приветствия Керенскому (из стенографического. отчета заседания съезда от 15 мая)*, în *Известия Одесского фронтового и областного съезда*, 19 mai, 1917.

> Să se creeze și să se consolideze un stat care ar va oferi posibilitatea edificării unui nou stat nu pe o temelie de nisip sau de lut, dar pe fundamentul tare și oțelit al poruncilor mărețe de închinare în fața omului și a muncii lui[30].

Deși recunoștea că destrămarea vechilor structuri autocrate a afectat funcționarea întregului aparat de stat, el îndemna la o acțiune comună, în rânduri strânse, a celor de pe front și din spatele frontului, pentru a parcurge noua etapă de „creativitate revoluționară". În același timp, se referea și la amenințarea unei „forțe serioase" care opera în subteran, profitând de obscurantismul maselor flămânde și „cerând, ca într-o poveste, ca noi să fim în același timp și sătui și cuvioși". Dacă armata nu-și va face datoria „față de revoluție și patrie" și nu va restabili disciplina, sublinia el, „noi vom pieri". Invoca Al Kerendki și percepția externă asupra slăbirii armatei ruse, afirmând că adversarii considerau că „armata fără țar e ca o turmă de oameni". Miza nu era prezentată doar în termeni militari: o eventuală incapacitate a Rusiei de a continua războiul ar fi compromis, în opinia sa, și prestigiul ideilor de „libertate, socialism și muncă" asociate revoluției. Ministrul Kerenski opunea astfel armata revoluționară „sistemului german al violenței și biciului" și îi atribuia „datoria istorică" de a apăra noua ordine politică. Pentru a sublinia gravitatea momentului, ministrul recurgea la exemplul Revoluției Franceze și la perspectiva judecății generațiilor viitoare:

> Eu pot să vorbesc despre viitor ca despre trecut, [spunându-vă] că dacă voi nu veți face aceasta, veți fi blestemați de viitoarele generații ale poporului rus. Noi nu ne jucăm și nu am înfăptuit revoluția pentru a-i delecta pe niște bufoni. Iar voi aduceți-vă aminte de revoluția franceză, ea a fost neiertătoare cu toți cei care dăunau cauzei revoluției, din dreapta sau din stânga, însă, noi, oamenii ruși, noi nu vrem să repetăm lecțiile sângeroase ale trecutului; revoluția noastră are loc sub drapelul respectului în fața fiecărei personalități umane, oricare ar fi ea, și noi am abrogat pedeapsa cu moartea în primele zile ale libertății (aplauze furtunoase)[31].

Încheindu-și alocuțiunea sub ropote de aplauze și strigăte de „bravo", Al. Kerenski a lansat un apel final:

> Eu am sosit în numele revoluției la voi, ca împreună să înfăptuim cea mai măreață faptă de eroism și, dând uitare trecutului, suferințelor regimului blestemat, să ne aruncăm bucuroși înainte în numele libertății, egalității și fraternității[32].

În timp ce cobora de la tribună spre loja diplomaților aliați, corul teatrului orășenesc și publicul prezent au intonat *Marseillaise*[33].

---

[30] *Речь А.Ф. Керенского на съезде (из стенографического отчета)*, în *Известия Одесского фронтового и областного съезда*, 17 mai, 1917.
[31] *Ibidem*.
[32] *Ibidem*
[33] *Ibidem*.

În aceeași zi, la Circul din Odesa, A. Kerenski s-a întâlnit cu reprezentanți ai sovietelor deputaților muncitorilor, soldaților și ofițerilor, ai armatei și flotei, precum și ai partidelor politice. În discursul său, el a prezentat consolidarea instituțiilor statului drept una dintre principalele sarcini ale perioadei revoluționare și a pledat pentru cooperarea partidelor socialiste în acest proces. Susținea, totodată, că, până la convocarea Adunării Constituante a întregii Rusii, nicio formațiune politică nu trebuia să anticipeze deciziile privind organizarea viitoare a statului, insistând asupra ștergerii diferențelor de clasă dintre exploatați și exploatatori, dar și asupra voinței popoarelor libere. Acesta era contextul în care, conform lui, trebuia abordată problema națională. El se pronunța împotriva inițiativelor care, în opinia sa, puteau conduce la destrămarea teritorială a Rusiei:

> Noi vom fi categoric împotriva la tot ce poate rupe legăturile dintre naționalitățile aparte ale Rusiei și să pulverizeze patria noastră în mici bucăți. Noi trebuie nu numai să vrem, dar și să ne oprim acolo unde pașii noștri de mai departe amenință cu distrugerea[34].

Al. Kerenski insistase și asupra raportului dintre autoritatea Guvernului Provizoriu și susținerea populară, subliniind că guvernul urmărea să reprezinte interesele maselor, dar că realizarea programului său necesita timp, disciplină revoluționară și încrederea populației. În ceea ce ține de politica externă menționa el, Guvernul Provizoriu își folosea influența pentru a grăbi încheierea războiului, însă numai în condiții considerate compatibile cu interesele și statutul Rusiei. Această poziție era rezumată prin opoziția dintre drept și forță:

> Noi recunoaștem că dreptul este o putere, însă alții consideră că doar în putere constă dreptul. Dar, iată, dacă cineva crede că-i poate da cu piciorul Rusiei revoluționare – noi îi vom arăta forța[35].

Al doilea discurs al lui Kerenski

La o nouă intervenție în fața congresului, la 16 mai, Al. Kerenski a încercat să precizeze raportul dintre obiectivul păcii și necesitatea menținerii capacității militare a Rusiei. El afirma că revoluția rusă renunțase la obiectivele de cucerire și la politica anexionistă, dar considera că principiile dreptului și echității puteau fi susținute în relațiile internaționale numai dacă statul dispune și de forța necesară pentru a le apăra. Slăbirea frontului, susținea ministrul, diminua implicit și capacitatea de negociere a diplomației ruse, oferind Germaniei posibilitatea de a exercita o presiune mai mare asupra Aliaților.

---

[34] *На объединенном заседании совета солдатских и рабочих депутатов*, în *Известия Одесского фронтового и областного съезда*, 17 mai, 1917.

[35] *Ibidem*.

În această interpretare, formula „pace fără anexiuni și contribuții" nu presupunea acceptarea pierderilor teritoriale ale Rusiei sau ale Aliaților, ci retragerea trupelor germane din teritoriile ocupate și soluționarea disputelor teritoriale pe baza principiului autodeterminării popoarelor. Al. Kerenski invoca în acest context Belgia, Serbia, o parte a Franței, precum și „o parte a Poloniei și a Rusiei", aflate sub ocupație germană. El explica astfel că obiectivul politic al unui război fără cuceriri putea fi atins, în condițiile existente, numai prin menținerea presiunii militare asupra inamicului:

> De aceea când noi spunem: *război fără cuceriri și anexiuni*, trebuie să înțelegem că aceasta este sarcina politică a războiului, acesta este scopul politic al războiului, care pot fi atinse numai cu mijloace militare, cu acele mijloace cu care se ating orice scopuri ale războiului, adică, cu mijloacele luptei și victoriei până la capăt. Neajungând la Berlin, necucerind Constantinopolul, toate acestea sunt fleacuri, dar să luptăm până când inamicul nu va spune: suntem de acord ca toate disputele noastre, și despre teritorii, și despre soarta popoarelor, să le soluționăm nu cu forța armelor, ci în jurul mesei, la o conferință internațională[36].

Oficialul rus lega direct această concepție de eficiența diplomației: pentru grăbirea păcii era necesară, în opinia sa, consolidarea frontului. „Dacă slăbim frontul, slăbim lucrul diplomației noastre, dacă întărim frontul, se ridică și vocea puternică și autoritară a ambasadorilor noștri", afirma el. Ministrul invoca, drept dovadă a schimbării politicii externe după revoluție, rechemarea unor ambasadori numiți în timpul regimului țarist și înlocuirea lor cu reprezentanți noi. Totodată, acesta anunța inițiativa democrației ruse de a convoca „o consfătuire internațională a reprezentanților democrațiilor aliate cu noi", despre care susținea că beneficia de acordul francezilor, britanicilor și americanilor.

Pentru a combate ideea unei ieșiri unilaterale a Rusiei din război, ministrul a invocat inclusiv poziția lui V.I. Lenin (Ulianov):

> Până și Lenin, la care fac trimitere uneori oamenii proști [strigăte de „bravo", aplauze], doar și Lenin a spus la congresul bolșevicilor: scopurile încetării internaționale a războiului nu pot fi atinse prin dezorganizarea unor armate aparte; prin ieșirea unilaterală, refuzul unor armate aparte de a duce războiul, al unui popor aparte; noi nu tindem spre dezorganizarea armatei ruse. Iată ce spune Lenin, dar sunt niște oameni mici care nu înțeleg nimic și vin la voi [aplauze][37].

El a abordat și problema tratatelor secrete cu Aliații, susținând că acest caracter confidențial nu le făcea în sine ilegitime, iar publicarea unor clauze referitoare la cooperarea politico-militară, în timpul războiului, ar fi putut avantaja inamicul. Din această perspectivă, continuarea efortului militar era prezentată drept

[36] *Речь А.Ф. Керенского на съезде (из стенографического отчета заседании от 16 мая)*, în *Известия Одесского фронтового и областного съезда*, 18 mai, 1917.
[37] *Ibidem*.

mijlocul prin care putea fi grăbită încheierea războiului: „purtăm războiul pentru a-l termina cât mai rapid și cu cât mai repede dorim să-l terminăm, cu atât cu o mai multă încordare trebuie să-l purtăm". Al. Kerenski afirma că armata era mai bine asigurată din punct de vedere tehnic decât în anii precedenți, dar semnala dificultăți privind aprovizionarea cu alimente și funcționarea transporturilor. El lega aceste probleme și de dezertări, menționând cazurile în care „mase de dezertori" luau cu asalt trenurile și deteriorau materialul feroviar. În încheiere, ministrul a anunțat că noul ministru Aleksei Peșehonov pregătea un plan de îmbunătățire a aprovizionării armatei cu ajutorul cooperativelor și al altor asociații[38].

Prin intervențiile sale la congres, Al. Kerenski a susținea ideea că armata rusă era capabilă de luptă. La fel ca D. Șcerbaciov, el afirma că armata avea o dotare tehnică mai bună decât în anii precedenți și aprecia favorabil raportul dintre posibilitățile sale militare și cele ale inamicului. În același timp, ministrul reafirma hotărârea Guvernului Provizoriu de a continua războiul alături de Aliați, prezentând menținerea presiunii militare drept o condiție pentru obținerea unei păci generale fără anexiuni și contribuții.

Din dezbaterile la congres

Referindu-se la discursul lui Al. Kerenski, delegatul Vasili Zakrjevski a declarat că acesta ar trebui învățat pe de rost precum rugăciunea *Tatăl nostru*. Calificându-i pe „leniniști" drept criminali, V. Zakrjevski propunea ca delegații să părăsească sala în semn de protest atunci când vreun adept al lui Lenin ar lua cuvântul. Nimeni însă n-a ieșit din sală când bolșevicul Aleksandr Voronski a expus poziția leninistă asupra războiului. Potrivit lui, Rusia continua să participe la un război „nu de eliberare, ci imperialist", deoarece rămânea legată prin tratate de Aliați. Atât timp cât „democrațiile aliate" nu se ridicau împotriva propriilor guverne, susținea Al. Voronski, obiectivele războiului își păstrau caracterul „anexionist". Referindu-se și la o intervenție a ministrului de externe Mihail Tereșcenko, el considera că „vechile tendințe" nu dispăruseră din politica externă a Rusiei și respingea interpretarea defensivă a războiului. Al. Voronski critica, deopotrivă, argumentul democrației ruse privind lupta împotriva militarismului german și justificarea dată războiului de social-democrația germană prin necesitatea combaterii autocrației țariste. El asocia poziția bolșevicilor (acuzați de instigare la război civil) cu cea a lui Karl Liebknecht, care pleda pentru lupta împotriva propriilor guverne, și susținea transferarea puterii către forțele revoluționare, ca premisă pentru consolidarea revoluției și încheierea războiului[39].

[38] *Ibidem*.

[39] *17 мая*, în *Известия Одесского фронтового и областного съезда*, 20 mai, 1917.

În cadrul dezbaterilor, s-a discutat și despre disponibilitatea efectivă a trupelor de a relua operațiunile ofensive. Delegatul Kernațki declara că a fost împuternicit de „tovarășii săi de tranșee" să transmită că ei nu intenționează să înainteze și sunt dispuși doar să-și apere pozițiile. Întrebați dacă ar participa la o ofensivă pentru a veni în sprijinul francezilor și britanicilor, militarii cereau mai întâi clarificarea obiectivelor urmărite de Aliați. Kernațki spera că odată adus la cunoștința militarilor, discursul lui Al. Kerenski ar putea modifica această atitudine, dar recunoștea că „elementul conștient", despre care considera că l-ar urma pe ministru, era slab reprezentat în primele linii, unde efectivele erau, de altfel, reduse. Nici situația unităților de rezervă din Odesa nu-i confirma această speranță: potrivit lui, militarii declarau că vor accepta doar să fie trimiși pe front, însă nu și să ocupe poziții în tranșee[40].

Referindu-se la poziția bolșevicilor, unul dintre liderii congresului, dr. [?] Lando, îi acuza că ar fi singurii care îndeamnă la război civil în Rusia. El interpreta fraternizarea de pe front drept un fenomen favorabil intereselor germane și susținea că problema păcii nu putea fi soluționată prin acțiunea unor grupuri izolate, ci numai printr-o pace generală. În ansamblu, Lando pleda pentru refacerea capacității de luptă a armatei și pentru menținerea acesteia în stare de a relua ofensiva[41].

Un alt emisar al Sovietului din Petrograd, Nikolai Sokolov, a susținut necesitatea încheierii păcii printr-un acord internațional între toate părțile beligerante. El afirma că, spre deosebire de regimul țarist, „democrația rusă" renunțase la obiectivele de cucerire teritorială și că formula „pace fără anexiuni și contribuții" trebuia să excludă suspiciunile privind caracterul expansionist al politicii ruse. În același timp, N. Sokolov considera că recuperarea teritoriilor pierdute putea fi realizată numai de o armată capabilă de luptă și declara că

> Pacea separată este indezirabilă; deși noi nu suntem datori să respectăm toate tratatele secrete ale țarului, totuși noi suntem legați moral de aliații noștri, promițându-le public să-i sprijinim. Iată de ce, confruntați cu riscul de a pierde în fața lumii cinstea, demnitatea și respectul de sine, nu putem încheia o pace separată[42].

Adăugând și un argument economic, N. Sokolov aprecia că refacerea postbelică a Rusiei ar depinde de investițiile statelor aliate și se pronunța împotriva fraternizării de pe front, pe care o caracteriza drept „un armistițiu separatist". Ca și concluzie, poziția prezentată de reprezentantul Sovietului din Petrograd presupunea menținerea participării Rusiei la război până la încheierea unei păci generale, iar caracterul defensiv atribuit războiului nu excludea, în această logică, desfășurarea unor operațiuni ofensive[43].

[40] *Ibidem.*
[41] *Ibidem.*
[42] *Ibidem.*
[43] *Ibidem.*

Un alt participant la dezbateri, [?] Mironenko, a încercat să explice „drama sufletească" a soldaților, a căror atitudine față de continuarea războiului fusese transformată de noile așteptări provocate de revoluție. Acesta afirma că vestea despre „libertate, pământ și voie" i-ar fi făcut pe militari să-și dorească să revină cât mai rapid acasă, generând o tensiune între „vocea datoriei și instinctul de a trăi". Mironenko considera însă că libertatea dobândită de Rusia rămânea amenințată de Germania și se referea, în acest sens, lozinca «Deutchland über ales» (Germania mai presus de toate), solicitându-le soldaților să continue participarea la război și „să apere libertatea cu tunul"[44].

În ansamblu, dezbaterile au evidențiat predominanța pozițiilor favorabile cursului politic al Guvernului Provizoriu și continuării participării Rusiei la război. În același timp, la congres au fost formulate și poziții bolșevice, care contestau caracterul defensiv al războiului, criticau politica Guvernului Provizoriu, susțineau transferarea puterii către forțele revoluționare și chiar lupta împotriva propriului guvern.

Raportul delegatului Parfionov despre Basarabia

Reprezentantul „sovietului de deputați ai muncitorilor și soldaților din Orhei", P. Parfionov, venit în regiune în timpul războiului, a prezentat în fața congresului un amplu „raport despre Basarabia". Potrivit lui, după înlăturarea țarului Nikolai al II-lea, o parte din soldații și ofițerii garnizoanei din Orhei (pe care o caracteriza drept „cea mai bună parte") s-au constituit în „organizația revoluționară a sovietului deputaților soldaților și ofițerilor", unită ulterior cu organizația muncitorilor din oraș. P. Parfionov amintea că, anterior, Orheiul se remarcase prin telegrama de fidelitate necondiționată adresată țarului de către comandantul corpului de armată, contele Keller, după izbucnirea revoluției și că informațiile despre schimbarea de regim la Petrograd au ajuns cu întârziere în localitate.

În descrierea sa, P. Parfionov menționa că reacțiile la revoluție au fost diferite: o parte din susținătorii fostului regim s-ar fi grăbit să se adapteze noilor împrejurări, „să se revopsească din negru în roșu", în timp ce altă parte au rămas indiferenți. Critica lui se îndrepta în special împotriva unor ofițeri din Orhei, despre care afirma că „beau mai mult decât soldații sau desfășoară în mod direct, neascunzându-și fizionomia lor de sutane negre, fizionomia de slugi ale țarului, o agitație antisemită", anunțând că intenționează să vorbească separat despre problema consumului de alcool în rândurile militarilor din Basarabia.

Referindu-se la reorganizarea administrației după revoluție, P. Parfionov observa că, în conformitate cu legea din martie (semnată de cneazul Lvov), funcțiile

[44] *Ibidem*.

fostului guvernator al Basarabiei și ale președinților zemstvelor județene au fost preluate de „comisarul gubernial", respectiv de „comisarii județeni". În opinia sa însă aceste schimbări instituționale nu produseseră o transformare de fond, iar Orheiul și, mai larg, Basarabia, duceau lipsă de persoane capabile să accelereze desprinderea de vechile structuri politice. În acest context, vorbitorul s-a adresat reprezentanților Partidului Național Moldovenesc (despre care presupunea că erau prezenți la congres) să trimită propagandiști în sate pentru a discuta cu țăranii.

O altă temă importantă abordată de P. Parfionov a fost problema dezertării, subliniind că în Basarabia se aflau „zeci și poate sute de mii de dezertori", pe care îi considera drept sursă majoră de insecuritate. Delegatul de la Orhei aprecia drept o eroare decizia ministrului Aleksandr Gucikov de a fixa data de 15 mai ca termen-limită pentru revenirea dezertorilor la unități, afirmând că măsura ar fi contribuit, dimpotrivă, la extinderea fenomenului. Delegatul prezenta și o propunere pe care o primise de la sovietul din Orhei, care cerea ca, după eliminarea din uz a termenului „nobil" (rus. „dvoreanin"), să fie abandonată și denumirea de „ofițer", gradele militare fiind redenumite „soldat unter-ofițer", „soldat-porucic", „soldat-căpitan" etc. În chestiunea războiului, sovietul din Orhei se pronunța pentru o pace fără anexiuni și contribuții, întemeiată pe principiul autodeterminării popoarelor[45].

Rapoartele lui Țogoev și P. Parfionov descriau, din perspective apropiate, o deteriorare accentuată a disciplinei în rândurile trupelor ruse din Basarabia. Dezertările ocupau un loc central în ambele intervenții, fiind asociate cu extinderea jafurilor, a violențelor și a altor abuzuri îndreptate împotriva populației civile.

[45] *Доклад о Бессарабии П.С. Парфенова*, în *Известия Одесского фронтового и областного съезда*, 26 mai, 1917; Piotr Parfionov a fost ales membru al prezidiului congresului, secretar superior al secretariatului, responsabil cu presa și cancelaria, numit redactor al gazetei *Известия Одесского фронтового и областного съезда*.

BRIGADA COLONELULUI MIHAIL DROZDOVSKI: DE LA CONSTITUIREA PE FRONTUL ROMÂN LA MARȘUL SPRE DON

COLONEL MIKHAIL. DROZDOVSKY'S BRIGADE: FROM ITS FORMATION ON THE ROMANIAN FRONT TO THE MARCH TO THE DON

Serghei Cataraga
cercetător științific
Agenția pentru Știință și Memorie Militară

ORCID ID: 0009-0006-5140-5659
e-mail: scataragasergiu@gmail.com
CZU: 94(470)"1917":94(498)
https://doi.org/10.65870/cohorta.2026.1.03

REZUMAT

Articolul examinează constituirea Brigăzii de voluntari conduse de colonelul Mihail Drozdovski pe Frontul Român, în contextul dezagregării armatei ruse după Revoluția din octombrie 1917 și al apariției structurilor de rezistență antibolșevică. Sunt urmărite organizarea și înzestrarea brigăzii, relațiile acesteia cu comandamentul rus, autoritățile române și misiunile militare aliate, precum și dificultățile logistice și politico-militare care au însoțit plecarea din zona Iașului. O atenție deosebită este acordată traversării Basarabiei și continuării marșului prin sudul Ucrainei până la joncțiunea cu Armata Albă în regiunea Donului. Studiul evidențiază legătura dintre destrămarea Frontului Român și începuturile confruntărilor antibolșevice din sudul fostului imperiu rus.

Cuvinte-cheie: Mihail Drozdovski, Frontul Român, Armata Albă, mișcarea antibolșevică, Basarabia, Războiul Civil din Rusia.

ABSTRACT

The article examines the formation of the volunteer brigade commanded by Colonel Mikhail Drozdovsky on the Romanian Front, against the background of the disintegration of the Russian army following the October Revolution of 1917 and the emergence of anti-Bolshevik resistance structures. It traces the organization and equipping of the brigade, its relations with the Russian command, the Romanian authorities, and

the Allied military missions, as well as the logistical and politico-military difficulties that accompanied its departure from the Iași area. Particular attention is given to the crossing of Bessarabia and the continuation of the march through southern Ukraine until the brigade joined the White Army in the Don region. The study highlights the connection between the disintegration of the Romanian Front and the early stages of the anti-Bolshevik struggle in the south of the former Russian Empire.

Keywords: Mikhail Drozdovsky, Romanian Front, White Army, anti-Bolshevik movement, Bessarabia, Russian Civil War.

Evenimentele din anii 1917-1918 au influențat profund situația din statele participante la Primul Război Mondial. Prelungirea conflictului, pierderile umane și dificultățile economice și sociale au accentuat tensiunile interne, care, în unele cazuri, au condus la transformări politice radicale. În Imperiul Rus, Revoluția din Februarie 1917 a determinat abdicarea țarului Nikolai al II-lea și constituirea Guvernului Provizoriu, înlocuit, în urma evenimentelor din octombrie 1917, de guvernarea bolșevică în frunte cu Vladimir Ilici Lenin. Schimbările politice au accelerat dezagregarea fostei armate imperiale și au favorizat apariția mai multor grupări și formațiuni care luptau împotriva preluării puterii de către bolșevici. Unele dintre acestea își declaraseră însă explicit adeziunea la poziții la fel de problematice ca și cele ale bolșevicilor: revizionismul și șovinismul velicorus.

În articolul de față, vom prezenta unul dintre episoadele ce țin de formarea acestor grupări: formarea și ulterior marșul spre Don al brigăzii colonelului Mihail Gordeevici Drozdovski (10 octombrie 1881 - 14 ianuarie 1919). M. Drozdovski își alesese cariera militară sub influența bunicului său, Gordei Ivanovici Drozdovski, primul comandant al Regimentului 167 Infanterie Ostrojsk (în cadrul căruia avea să-și înceapă ulterior cariera militară și general-locotenentul Nikolai Sidorovici Vlasik, viitorul șef al pazei personale a lui Iosif Visarionovici Stalin).

Colonel Mihail Drozdovski

M. Drozdovski și-a început studiile la Corpul de Cadeți din Poloțk, le-a continuat la Corpul de Cadeți Vladimir din Kiev și, între anii 1899 și

1901 – la Școala Militară Pavlovsk din Sankt-Petersburg. După absolvire, a servit în Regimentul de Gardă „Volânia" din Varșovia. În 1904 s-a înscris la Academia Militară Imperială „Nikolai I" a marelui stat-major rus, întrerupându-și studiile după numai o lună pentru a pleca voluntar pe frontul Războiului ruso-japonez și continuându-le după încheierea acestuia. I-a avut drept colegi de Academie mai mulți viitori comandanți ai armatei imperiale ruse, ai armatei albe ori ai armatei roșii: Fiodor Bredov, Mihail Zinkevici, Piotr Vranghel, Pavel Șatilov, Anatol Kelcevski, Vladimir Sidorin, Ioakim Vațetis, Serghei Kamenev, Nikolai Petin și Boris Șapoșnikov. La acea vreme Academia era condusă de viitorul comandant al Frontului Român, generalul Dmitri Șcerbaciov, cel care, la 9 ianuarie 1905, comandase detașamentul special format din două batalioane de gardă, două batalioane ale Regimentului de Gardă „Pavlovsk" și două batalioane ale artileriei de gardă care participase la reprimarea manifestației revoluționare de pe Prospectul Nevski din Sankt-Petersburg, eveniment cunoscut drept „Duminica Sângeroasă".

După absolvirea Academiei, M. Drozdovski a făcut parte din Marele stat-major al armatei Imperiului Rus, iar în 1913 a absolvit Școala de ofițeri de aviație din Sevastopol. Pe durata Primului Război Mondial a îndeplinit funcții de ofițer de stat-major și șef de stat-major în mai multe unități militare, în ianuarie 1917 a devenind șeful statului-major al Diviziei 15 Infanterie de pe Frontul Român. În cadrul acestei unități (comandate de generalul-locotenent Piotr Nikolaevici Lomnovski), a participat alături de armata română la luptele de la Mărăști și Oituz[1].

În perioada 23 mai - 9 iunie 1917, M. Drozdovski a fost delegat de Divizia 15 Infanterie la Congresul Sovietelor deputaților soldaților, marinarilor și muncitorilor de pe Frontul Român, Flota Mării Negre și Districtul Militar Odesa (Rumcerod). În cadrul congresului, a susținut adoptarea unei rezoluții prin care se urmărea limitarea intervenției comitetelor ostășești în ordinele operative ale comandanților de unități. Însă, în condițiile radicalizării politice și ale intensificării propagandei bolșevice în armată, asemenea tentative de menținere a autorității structurilor tradiționale de comandă și-au pierdut treptat eficiența[2].

Situația de pe front s-a schimbat radical după evenimentele din 25 octombrie 1917 din capitala Rusiei. Preluarea puterii de către bolșevici a accentuat procesul de dezagregare a armatei. Adoptarea Decretului asupra păcii și inițierea demersurilor pentru ieșirea Rusiei din război au fost percepute de o parte a corpului ofițeresc drept o încălcare gravă a obligațiilor asumate față de aliați și a intereselor fostului imperiu. Ținând cont de această situație, au început să se constituie diferi-

[1] К.А. Залесский, *Кто был кто в Первой мировой войне*, Moscova., 2003, pp. 369-370.

[2] Р.Г. Гагкуев, *Последний рыцарь* în *Дроздовский и дроздовцы. Сборник материалов,* Посев, Moscova, 2006, p. 38.

te grupuri de rezistență antibolșevică. Un asemenea nucleu s-a format și pe Frontul Român, în jurul unor ofițeri între care se numărau comandantul trupelor ruse de pe front, generalul D. Șcerbaciov, și colonelul M. Drozdovski, care, de la sfârșitul lunii noiembrie 1918, ocupa funcția de comandant al Diviziei 14 Infanterie[3].

Sosirea la Novocerkask (la 2 noiembrie 1917) a generalului Mihail Alekseev și, ulterior (la 6 decembrie 1917), a generalului Lavr Kornilov a contribuit la constituirea primelor unități ale viitoarei Armate Albe. Unitățile de pe front au fost anunțate prin telegrame secrete privitor la organizarea unei mișcări de rezistență și începerea luptei împotriva guvernării bolșevice[4]. În documentele care au stat la baza mișcării ce a ajuns să fie numită „Armata Voluntarilor" (parte a „Armatei Albe") era formulat și obiectivul „renașterii fostei armate a Imperiului Rus, ce urma să recreeze un stat unitar rus (Imperiul Rus), să asigure eliberarea lui de ocupanți străini și să se reunească cu lumea rusă într-un tot întreg"[5]. Proiectul presupunea reunirea teritoriilor fostului imperiu, inclusiv a Basarabiei, dar formula și revendicări asupra unor teritorii care nu făcuseră parte din acesta, precum Galiția, Bucovina și Rusia ungară[6].

În paralel, evoluția situației politice din Ucraina a influențat direct raporturile de forțe de pe fostul front român. La 7 noiembrie 1917, Rada Centrală de la Kiev a proclamat Republica Populară Ucraineană, iar la 9 noiembrie aceasta a fost declarată stat independent. Puterile Centrale (Imperiul German, Imperiul Austro-Ungar, Regatul Bulgariei și Imperiul Otoman) au recunoscut independența noului stat, iar după semnarea Păcii de la Brest-Litovsk, la 3 martie 1918, aceasta a fost recunoscută și de Rusia bolșevică. În contextul acestor transformări a fost adoptată decizia de unificare a Frontului de Sud-Vest și a Frontului Român într-un singur „Front Ucrainean", comanda fiind încredințată în continuare generalului D. Șcerbaciov. Generalul a încercat să atragă pe front unități ale armatei ucrainene și, împreună cu armata română, a inițiat acțiuni de dezarmare și evacuare a unităților ruse bolșevizate.

Dezagregarea armatei ruse și imposibilitatea continuării operațiunilor militare au determinat comandamentul Frontului Român să caute o soluție pentru

---

[3] А.В. Шишов, *Генерал Дроздовский. Легендарный поход от Ясс до Кубани и Дона*, ЗАО Издательство Центрполиграф, Moscova, 2012, p. 102.

[4] Р.Г. Гагкуев, *Дроздовцы до Галлиполи* în *Дроздовский и дроздовцы*. Посев, Moscova, 2006, p. 542.

[5] *Доклад члена Русского Народного Совета Прикарпатской Руси Г.С. Малец*, în *Белый архив. **Сборник материалов по истории и литературе, войны, революции, большевизма, белого движения и т.п.***, Paris, 1926, pp. 174-175.

[6] *Ibidem*, p. 163.

încetarea ostilităților. În urma unor consultări cu generalul Henri-Mathias Berthelot, generalul D. Șcerbaciov a propus Puterilor Centrale inițierea unor negocieri în vederea unui armistițiu, demers care a condus la semnarea Armistițiului de la Focșani, la 26 noiembrie 1918.

Pe de altă parte, s-a accentuat confruntarea dintre o parte a corpului ofițeresc rus și grupările bolșevice. Asasinarea comandantului suprem al armatei ruse, generalul Nikolai Duhonin (la 20 noiembrie 1918, la Moghiliov) a avut un puternic impact asupra ofițerilor ce refuzau să recunoască noua putere. Tensiunile s-au amplificat în decembrie, odată cu trimiterea la Iași a detașamentului bolșevic condus de Semion Roșal, despre care se afirma că ar urmări înlăturarea generalului D. Șcerbaciov și a regelui Ferdinand I. Extinderea acțiunii revoluționare în România a consolidat, în rândul unei părți a ofițerilor ruși, percepția unei amenințări directe din partea bolșevicilor.

În aceste condiții, s-au intensificat contactele informale dintre ofițerii antibolșevici, care își doreau organizarea unei structuri militare capabile să opună rezistență noii guvernări de la Petrograd. S-a constituit un grup informal restrâns din care făceau parte colonelul de stat-major M. Voinalovici, colonelul B. Paliță̂n, agent militar rus în România, căpitanul N. Saharov, rotmistrul D. Bogoslovski, traducătorul de pe lângă Misiunea Militară a SUA, podporucicul G. Stupin și alții[7]. La 12 decembrie, aceștia l-au invitat pe colonelul M. Drozdovski la o ședință secretă, în cadrul căreia i-au prezentat planurile de constituire a unor unități militare destinate luptei împotriva bolșevicilor. La scurt timp, M. Drozdovski a preluat conducerea grupului și, cu sprijinul generalului D. Șcerbaciov, a inițiat formarea Primei Brigăzi a Voluntarilor Ruși (Первая бригада русских добровольцев).

A urmat o perioadă de organizare intensă a unităților de voluntari. Membrii grupului au fost implicați și în evenimentele din noaptea de 20 spre 21 decembrie 1917, când s-au prezentat la Comisariatul de Poliție din Iași și au cerut autorităților române predarea lui S. Roșal și a însoțitorilor săi. Membrii grupului, inclusiv S. Roșal, au fost asasinați chiar lângă porțile comisariatului, imediat ce fuseseră preluați de voluntari.

În paralel cu organizarea efectivă a brigăzii, conducătorii acesteia au încercat să obțină sprijinul misiunilor militare aliate aflate în România. Generalul D. Șcerbaciov și ceilalți ofițeri implicați în proiect s-au adresat Misiunii Militare Franceze, conduse de generalul H.-M. Berthelot, solicitând sprijin pentru constituirea, înzestrarea și deplasarea unor unități ruse spre Don, unde acestea ur-

[7] Р.М. Абинякин, *Генерал-майор М.Г. Дроздовский* în *Белое движение. Исторические портреты*, ACT, Moscova, 2003, p. 216.

mau să facă joncțiunea cu forțele generalului L. Kornilov. Divergențele cu privire la orientarea politică a noii formațiuni au început să se manifeste încă de la această etapă. Nouă ofițeri din cadrul Brigăzii 61 Artilerie, care s-au alăturat grupului, s-au declarat adepți ai reinstaurării monarhiei și ai restabilirii imperiului, susținând în același timp menținerea Adunării Constituante și instituirea unei monarhii constituționale[8]. Opțiunea lor a generat dificultăți în raporturile cu reprezentanții unor curente mai liberale din cadrul mișcării antibolșevice, anticipând divergențele politice care aveau să însoțească procesul de constituire a Armatei Voluntarilor. Inițial, organizatorii și-au propus constituirea unui corp de armată alcătuit din ofițeri și soldați ai fostei armate imperiale, aflați atât pe Frontul Român, cât și în spatele acestuia.

Pentru recrutarea voluntarilor au fost create trei centre, la Scânteia, în județul Iași, la Chișinău și la Bolgrad. Memoriile unor ofițeri ruși confirmă că la Iași a funcționat primul birou de înregistrare a voluntarilor, situat pe str. Muzelor, nr. 24. După înregistrare, aceștia erau încartiruiți pentru câteva zile pe teritoriul unei mănăstiri din oraș. La acea etapă, disciplina era precară: o parte dintre voluntari părăseau unitatea după primirea soldei și reveneau numai seara, pentru masă și somn, fără a se supune vreunei autorități[9]. După patru-cinci zile, voluntarii erau transferați la Scânteia, la aproximativ 26 km de Iași, unde organizarea și disciplina erau mult mai stricte. M. Drozdovski continua să se afle (cea mai mare parte a timpului) la Iași, unde participa la întrevederi cu generalul D. Șcerbaciov, cu reprezentanții comandamentului armatei române și cu membrii misiunilor militare aliate, pentru a coordona procesul de constituire și înzestrare a brigăzii. Conducerea nemijlocită a unităților concentrate la Scânteia îi revenea adjunctului său, colonelul M. Voinalovici.

O problemă importantă a constituit-o asigurarea formațiunii cu armament, muniții și mijloace de transport. În acest scop, voluntarii au atacat și dezarmat unele unități ruse bolșevizate aflate în retragere de pe front, preluând puști, mitraliere, tunuri, automobile blindate, muniții și cai. Primele piese de artilerie au fost obținute în urma unui atac asupra Bateriei 1 Caucaziene, aflate în retragere. Jefuind această unitate bolșevizată, pe baza celor șase tunuri, a aproximativ 300 de cai și a unui efectiv inițial de numai 20 de militari a fost constituită bateria de artilerie de munte a brigăzii.

---

[8] А.В. Шишов, *op. cit.*, p. 390.

[9] Р. Гакуев, Ф. Гущин, *Русские добровольцы на Румынском Фронте в конце 1917 – начале 1918 г. Воспоминания полковника Л. И. Андреевского о капитане П.М. Трофимове*, https://cyberleninka.ru/article/n/russkie-dobrovoltsy-na-rumynskom-fronte-v-kontse-1917-nachale-1918-g-vospominaniya-polkovnika-l-i-andreevskogo-o-kapitane-p-m-trofimove, pp. 211-212

Completarea efectivelor a rămas însă dificilă. Pentru atragerea unor noi voluntari, s-a recurs la un subterfugiu, cu acordul generalului D. Șcerbaciov. Ofițerii ruși despre care se știa că și-ar dori să-și continue serviciul militar în structurile americane erau invitați la Consulatul SUA din Iași, unde li se comunica însă că „Voi încă sunteți necesari Rusiei", după care li se propunea înrolarea în Brigada Voluntarilor. Prin asemenea metode, s-a accelerat procesul de recrutare, fiind constituite în scurt timp două companii de infanterie și un pluton de artilerie ușoară[10].

Perspectiva încheierii păcii dintre România și Puterile Centrale a grăbit pregătirile pentru plecarea brigăzii din zona Iașului. Exista riscul ca, odată cu schimbarea situației politico-militare, unitățile ruse antibolșevice să fie și ele dezarmate, motiv din care conducerea brigăzii a decis începerea unui marș spre Don, unde urma să facă joncțiunea cu forțele generalului L. Kornilov. La 21 februarie, primele subunități s-au deplasat spre gara Socola, cu intenția de a fi transportate pe calea ferată până la Chișinău. Lipsa garniturilor disponibile a împiedicat însă realizarea imediată a acestui plan. În cadrul ședinței din seara de 25 februarie, colonelul M. Voinalovici afirma că mijloacele de transport feroviar necesare nu puteau fi puse nici la dispoziția Misiunii Militare Franceze, care se pregătea, la rândul ei, să părăsească Iașul, pentru a evita să fie capturată de către Puterile Centrale.

În aceste condiții, ofițerii brigăzii au luat în calcul și o variantă extremă. În dimineața de 26 februarie, în cazul în care transportul feroviar nu ar fi fost asigurat, iar trupele ar fi fost amenințate cu dezarmarea și capturarea de către Puterile Centrale, artileria rusă urma să deschidă focul asupra Iașului, pentru a crea condițiile necesare retragerii spre Ungheni și, ulterior, spre Chișinău. Situația s-a tensionat și mai mult după ce trupele române, la ordinul generalului Alexandru Averescu, au încercuit unitățile ruse aflate la Socola, posibil pentru a induce în eroare trupele germane[11]. În jurul orei 17.00 a început îmbarcarea primelor unități în trenurile destinate deplasării spre Chișinău.

Deplasarea brigăzii era pusă în dificultate și de înaintarea trupelor Puterilor Centrale spre Basarabia și sudul Ucrainei. Din nordul Basarabiei urmau să se deplaseze, pe direcția Ocnița - Bălți - Moghilău - Râbnița - Odesa, opt divizii austro-ungare[12]. Cererea comandamentului austro-ungar ca trupele române să se retragă la sud de linia ferată Bălți - Râbnița, precum și perspectiva preluării controlului asupra segmentului Râbnița - Odesa riscau să blocheze traseul proiectat al brigăzii. În aceste condiții, conducerea acesteia trebuia să grăbească traversarea

[10] *Дроздовцы в Румынии*, în *Донская Волна*, 17, Новочеркасск, 1919, pp. 7-9.

[11] М. Г. Дроздовский, *Дневник*, Вече, Moscova, 2017, pp. 34, 37.

[12] I. Giurcă, *Incidentul de la Dăngeni între trupele române și cele austriece din anul 1918*, în *Cohorta. Revistă de istorie militară*, nr.1, 2024, p. 8-10.

Basarabiei și să evite contactul cu trupele Puterilor Centrale. În plus, la 23 februarie 1918, în Basarabia au intrat două batalioane germane și o companie de mitraliere, transportate în 130 de autocamioane[13]. Aceste unități urmau să înainteze pe direcția Vădeni - Reni - Bolgrad - Tighina - Odesa. Comandamentul german a solicitat ca deplasarea lor să aibă loc înaintea evacuării misiunilor militare aliate (franceză și engleză) din România, ceea ce crea riscul blocării atât a acestora, cât și a brigăzii lui M. Drozdovski în spațiul basarabean.

Evacuarea misiunilor aliate începuse la 24 februarie din gara Socola. Primele două eșaloane au trecut prin Chișinău la orele 20.29 și 22.35, fiind urmate de alte două, care au tranzitat orașul spre Tighina la orele 1.40 și 5.40. Ultimul eșalon, al cincilea, în care se afla și generalul H.-M. Berthelot, a plecat din Socola la 25 februarie, la ora 2.00, și a ajuns la Chișinău la ora 15.30, unde membrii misiunii au fost întâmpinați cu onoruri militare de trupele române. Trenurile au continuat apoi deplasarea spre Tighina și Tiraspol, traversând Nistrul succesiv la orele 0.20, 2.00, 5.07, 9.15 și 18.59[14].

Pentru a întârzia înaintarea unităților germane și austro-ungare și a facilita evacuarea misiunilor aliate și a trupelor ruse, autoritățile române au recurs la măsuri de blocare a comunicațiilor. Din ordinul Regelui Ferdinand I au fost distruse poduri între Bolgrad și Basarabeasca și au fost create obstacole pe liniile de cale ferată utilizate de trupele Puterilor Centrale. Aceste acțiuni au întârziat înaintarea detașamentului german comandat de colonelul Emil Vogel, care a ajuns la Tighina abia la 26 februarie 1918, a traversat Nistrul și și-a continuat în ziua următoare deplasarea spre Odesa[15].

Evacuarea concomitentă a misiunilor militare aliate și a trupelor ruse antibolșevice a creat dificultăți logistice considerabile și a impus o coordonare permanentă cu autoritățile române. La momentul plecării din Socola, brigada colonelului M. Drozdovski număra, potrivit estimărilor disponibile, între 800 și 1.050 de oameni. O parte a efectivelor a traversat Prutul cu trenul, iar alta a pornit spre Don cu automobilele din dotare. Lipsa combustibilului și imposibilitatea transportării întregului echipament au determinat vânzarea unei părți din automobile, materiale și armament.

Autoritățile române au pus inițial la dispoziția brigăzii trei garnituri de tren, fiecare alcătuită din 30 de vagoane acoperite și 15 platforme deschise. Prima garnitură a plecat la 26 februarie 1918, la ora 18.00, iar următoarele două, la 27 februa-

[13] V. Ciobanu, *Misiunea militară franceză și Basarabia*, în *Cohorta. Revistă de istorie militară*, nr. 2, 2024, p. 21.
[14] *Ibidem*, p. 25.
[15] V. Ciobanu, *Armata română și Basarabia. Ianuarie - martie 1918*, Chișinău, 2025, pp. 289-290.

rie, la orele 11.00 și, respectiv, 16.00[16]. La 28 februarie au mai fost încărcate alte trei garnituri. Întrucât o parte a bunurilor nu putea fi transportată, M. Drozdovski a dispus vânzarea lor. Părăsind Socola la ora 2.30 la bordul unei mașini blindate, M. Drozdovski s-a îndreptat spre Ungheni, unde a traversat Prutul. În aceeași zi, la ora 20.30, a ajuns la Călărași, de unde și-a continuat deplasarea spre Chișinău.

Din jurnalul lui M. Drozdovski reiese că întârzierea trupelor germane era percepută drept un avantaj esențial pentru continuarea marșului. Acesta consemna cu satisfacție faptul că înaintarea lor spre Tighina fusese încetinită prin deteriorarea sau distrugerea căii de comunicație din zona localității Serpneve (denumită istoric Leipzig), raionul Bolgrad, regiunea Odesa, ceea ce oferea brigăzii un răgaz suplimentar pentru deplasarea spre Don. Aflând că trupele austro-ungare înaintaseră până la Razdelnaia, colonelul rus a dispus concentrarea unităților sale în apropierea Chișinăului și schimbarea direcției de deplasare spre Râbnița - Balta - Olviopol. Manevra urmărea, totodată, să inducă în eroare comandamentele Puterilor Centrale, creând impresia că brigada intenționa să facă joncțiunea cu legiunile poloneze staționate în această zonă.

La Chișinău, M. Drozdovski a vizitat și statul-major al celei de-a doua brigăzi de voluntari (Brigada 2 Voluntari), pe care preconiza s-o formeze în oraș. Efectivele acesteia se ridicau însă la mai puțin de 100 de oameni, rezultat pe care M. Drozdovski îl atribuia, în jurnalul său, carențelor admise în timpul recrutării de Aleksandr Astașev și Nikolai Rakitin. În consecință, proiectul de a constitui la Chișinău o formațiune numeroasă, capabilă să se alăture brigăzii venite de la Iași, nu s-a concretizat.

La 2 martie s-a dat ordinul de înaintare spre Dubăsari, traseu ales pentru a reduce riscul unei întâlniri cu trupele Puterilor Centrale. Lipsa mijloacelor de transport a impus abandonarea sau vânzarea unei noi părți a bunurilor care nu puteau fi transportate. La 3 martie, primele unități ale brigăzii au trecut prin Dubăsari (de unde trupele bolșevice se retrăseseră încă înaintea sosirii lor), pentru a evita eventualele ciocniri.

Ultimele efective au părăsit Chișinăul la 4 martie: au trecut prin Criuleni și s-au concentrat la Dubăsari. În aceeași zi, la solicitarea locuitorilor din Grigoriopol, un detașament al brigăzii a fost trimis în localitate pentru a lupta împotriva forțelor bolșevice de acolo. Înaintarea a continuat într-un context în care contactul cu unitățile Puterilor Centrale rămânea posibil. La 6 martie au fost semnalați aproximativ 300 de militari austro-ungari în localitatea Iagorlâc. Întâlnirea dintre cele două formațiuni s-a produs la 10 martie, la Badalovo, fără a degenera însă într-o confruntare: potrivit relatării lui M. Drozdovski, militarii austro-ungari le-au

[16] М.Г. Дроздовский, *Дневник*, New York, 1963, p. 39.

urat voluntarilor „drum bun", iar ofițerii le-au dat onorul[17]. În aceeași zi, brigăzii i s-a alăturat un detașament de aproximativ 100 de voluntari din Dubăsari.

În zilele de 15-16 martie 1918, brigada a traversat cu bacul Bugul-de-Sud (în zona Domanivka - Oleksandrivka). Problemele logistice au continuat să însoțească marșul: din cauza lipsei carburanților și a pieselor de schimb, mai multe automobile au trebuit abandonate. Apăruseră numeroase zvonuri privind efectivele acestei formațiuni, ajungându-se chiar la estimări de aproximativ 40.000 de voluntari, echivalentul unui corp de armată. În realitate, brigada dispunea de efective mult mai reduse. Deși conducerea sa urmărea evitarea confruntărilor care ar fi putut diminua numărul militarilor înainte de sosirea pe Don, ciocnirile cu forțele bolșevice nu au putut fi evitate în totalitate și s-au soldat cu pierderi.

La 28 martie, în timpul operațiunilor pentru preluarea controlului asupra orașului Kahovka, unitățile aflate sub comanda lui M. Drozdovski au acționat, alături de trupe germane și austro-ungare, împotriva forțelor bolșevice. În aceeași zi, brigada sa a traversat Niprul. La 4 aprilie a capturat o platformă blindată, utilizată ulterior în cursul deplasării prin sudul Ucrainei. A doua zi, unitățile au intrat în Melitopol, iar la 20 aprilie au ajuns la Taganrog. La 25 aprilie 1918, brigada, ale cărei efective crescuseră între timp la aproximativ 3.000 de voluntari, a participat la luptele pentru Novocerkask, intrând ulterior în legătură cu forțele Armatei Albe conduse de generalul Anton Denikin și îndreptându-se spre Rostov[18].

În raport cu numeroase alte formațiuni ale Armatei Albe, brigada se distingea prin nivelul de înzestrare și prin varietatea mijloacelor tehnice de care dispunea (inclusiv automobile și platforme blindate, precum și avioane). Sosirea sa a consolidat forțele antibolșevice din regiunea Donului și a permis implicarea efectivelor sale în operațiunile ofensive desfășurate împotriva Armatei Roșii. Brigada a fost transformată ulterior în Divizia 3 Infanterie (aflată în continuare sub comanda lui M. Drozdovski), iar efectivele formațiunii au ajuns în cursul Războiului Civil la peste 10.000 de oameni.

Marșul brigăzii colonelului M. Drozdovski de la Iași spre Don s-a desfășurat într-un moment de profundă reconfigurare politică și militară, determinată de destrămarea fostei armate imperiale ruse, de ieșirea Rusiei din război și de înaintarea trupelor Puterilor Centrale în regiune, fiind o consecință directă a transformărilor produse în spațiul dintre România, Ucraina și sudul Rusiei în primele luni ale anului 1918. Desfășurarea marșului evidențiază și dependența brigăzii de condițiile politice și logistice existente pe teritoriul României și al Basarabiei. Organizarea și înzestrarea unităților, asigurarea transportului feroviar, coordonarea

[17] *Ibidem*, pp. 47-48.

[18] *Ibidem*, pp. 154-155.

plecării din zona Iașului și traversarea Prutului au presupus contacte permanente cu autoritățile militare române și cu reprezentanții misiunilor aliate. Ulterior, modificarea repetată a traseului, abandonarea unei părți a tehnicii și evitarea confruntărilor cu trupele Puterilor Centrale au demonstrat caracterul improvizat și riscant al întregii operațiuni. Ajungerea brigăzii în regiunea Donului și integrarea acesteia în Armata Voluntarilor au încheiat astfel o etapă începută pe Frontul Român și au transformat formațiunea lui M. Drozdovski într-un participant direct la confruntările din timpul Războiului Civil din Rusia, apreciată drept una dintre cele mai disciplinate și eficiente structuri ale Armatei Albe.

COOPERAREA MILITARĂ FRANCO-ROMÂNĂ ÎN CONTEXTUL CONFRUNTĂRILOR DE LA NISTRU DIN 1919

FRANCO-ROMANIAN MILITARY COOPERATION IN THE CONTEXT OF THE FIGHTING ALONG THE DNIESTER IN 1919

Vitalie Ciobanu,
dr. în istorie
Agenția pentru Știință și Memorie Militară

ORCID ID: 0009-0000-7820-9689
e-mail: istorie_militara@yahoo.com
CZU: 355.48(498:44)"1919":94(478)
https://doi.org/10.65870/cohorta.2026.1.04

REZUMAT

Studiul examinează cooperarea militară franco-română în contextul confruntărilor desfășurate la Nistru în anul 1919, cu accent asupra sectorului Tighina-Tiraspol. Pe baza documentelor operative ale unităților române dislocate în zonă, sunt analizate prezența trupelor franceze, pregătirea unor acțiuni comune, măsurile de apărare a trecerilor peste Nistru, minarea și distrugerea unor obiective de infrastructură, precum și organizarea patrulelor comune. O atenție aparte este acordată evoluțiilor din aprilie-mai 1919, retragerii trupelor ucrainene și presiunii exercitate de forțele bolșevice. În ansamblu, studiul evidențiază caracterul concret și divers al cooperării militare franco-române și rolul acesteia în organizarea apărării sectorului nistrean în primăvara anului 1919.

Cuvinte-cheie: cooperare militară franco-română; Tighina; Nistru; trupe franceze; bolșevici.

ABSTRACT

The study examines Franco-Romanian military cooperation in the context of the fighting along the Dniester in 1919, with particular emphasis on the Tighina-Tiraspol sector. Drawing on operational documents produced by Romanian units deployed in the area, it analyzes the presence of French troops, preparations for joint operations, measures taken to defend the Dniester crossings, the mining and destruction of infrastructure, and the organization of joint patrols. Particular attention is paid to

developments in April-May 1919, the withdrawal of Ukrainian troops, and pressure from Bolshevik forces. Overall, the study highlights the concrete and varied forms of Franco-Romanian military cooperation and its role in organizing the defense of the Dniester sector in the spring of 1919.

Keywords: Franco-Romanian military cooperation; Tighina; Dniester; French troops; Bolsheviks.

Acțiunile militare desfășurate pe teritoriul Basarabiei în anul 1919 au fost abordate doar tangențial în literatura de specialitate. O atenție și mai redusă a fost acordată prezenței trupelor franceze în spațiul dintre Prut și Nistru, inclusiv dislocării unor efective franceze în apropierea Chișinăului și participării acestora, alături de trupele române și ucrainene, la operațiunile împotriva forțelor bolșevice. Unele dintre aceste episoade sunt menționate în literatura străină, în special în cea franceză, dar prezența militară franceză în Basarabia nu a beneficiat de o analiză sistematică. Istoriografia românească a acordat, la rândul ei, o atenție limitată confruntărilor cu forțele bolșevice de la Nistru, unele studii referindu-se mai ales la situația din nordul Basarabiei sau la acțiunile flotei române în sudul provinciei. În istoriografia sovietică, evenimentele de la Tighina și Hotin, asemenea celor de la Tatarbunar din 1924, au fost interpretate în principal drept „răscoale" ale populației locale împotriva „ocupanților români". În aceste condiții, implicarea trupelor franceze în operațiunile desfășurate în sectorul Tighina - Tiraspol a rămas în mare măsură în afara cercetării. În studiul de față, vom prezenta, pe baza jurnalelor de operații românești, o serie de aspecte ale cooperării româno-franceze pentru blocarea atacurilor bolșevice în prima jumătate a anului 1919.

Începând cu primele luni ale anului 1919, intensificarea propagandei bolșevice și a acțiunilor armate de pe malul stâng al Nistrului a determinat comandamentul român să consolideze dispozitivul militar din zonă. Generalul Ioan Pătrașcu, comandantul Corpului V Armată, a stabilit în acest context „conduita de urmat în materie de justiție militară pentru comandanții unităților subordonate", persoanele considerate vinovate urmând să fie deferite curților marțiale[1].

În literatura consacrată confruntărilor de la Nistru este frecvent menționat generalul Stan Poetaș, comandantul Brigăzii 17 Infanterie, căzut la 7 (20) ianuarie 1919 în luptele de la Călărășeuca, în apropiere de Otaci. În cursul documentării pentru prezentul studiu, colegul nostru Alexandru Madgearu, de la Institutul de Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, ne-a oferit volumul *Note din războiul de Reîntregire a Neamului*, semnat de bunicul său, Alexandru D. Madgearu[2].

[1] L. Corciu, *Justiția militară în perioada Războiului de Întregire (1916-1920),* Iași, 2025, pp.186-190.

[2] Al. D. Madgearu, *Note din războiul de Reîntregire a Neamului,* București, 2019, pp. 273-283.

Memoriile acestui militar român cuprind și o relatare despre fratele său, sublocotenentul Gheorghe Madgearu, căzut în aceeași confruntare alături de generalul Stan Poetaș, sublocotenentul Fărcaș și alți 75 de militari; Al. D. Madgearu oferă și detalii despre drumul pe care l-a parcurs de la Otaci la Focșani, pentru a-și înmormânta fratele.

Aceste confruntări din nordul Basarabiei ilustrează caracterul tensionat al situației de pe Nistru la începutul anului 1919. În sectorul Tighina - Tiraspol, evoluțiile militare au căpătat însă o configurație distinctă, determinată și de prezența trupelor franceze retrase din sudul Ucrainei și de cooperarea acestora cu unitățile române. Documentele operative păstrate permit urmărirea acestei cooperări începând cu sfârșitul lunii ianuarie 1919.

În noaptea de 10 (23) spre 11 (24) ianuarie 1919, trupele bolșevice aflate în zona satului Flămânda, la aproximativ 8 km sud de Tiraspol, au deschis focul cu arme și mitraliere asupra satului Coșernița, situat pe malul drept al Nistrului. În acest context, pentru 13 (26) ianuarie fusese pregătită o operațiune mai amplă în direcția Tiraspolului, în baza ordinului operativ nr. 309/919 pe Corpul V Armată. În urma eșecului operațiunilor aliate din sudul Ucrainei, trupe franceze se concentraseră la Tighina, de unde se pregăteau să acționeze împotriva forțelor bolșevice din Tiraspol și să ocupe orașul. Potrivit ordinului nr. 2171 al Marelui Cartier General Român și ordinului operativ nr. 309/919 al Corpului V Armată, unitățile române din sectorul Tighina urmau să acorde, la nevoie, sprijin trupelor franceze, inclusiv prin furnizarea muniților solicitate de comandamentul francez. La operațiunea proiectată pentru ziua următoare urmau să participe și două avioane Sopwith ale escadrilei Farman. Totodată, batalionul 1 al Regimentului 33 Infanterie, aflat la Chișinău, era menținut în stare de pregătire pentru a putea fi transportat rapid la Tighina, cu un tren special repartizat.

Unitățile dislocate la Roșcani, Budești și Grigoriopol trebuiau să asigure supravegherea sectorului Dubăsari - Grigoriopol - Gura Bâcului și menținerea legăturilor dintre trupe. Două escadroane ale Regimentului 11 Roșiori, aflate la Chișinău, urmau să formeze un singur escadron, care trebuia deplasat la Chircăiești pentru a asigura spatele trupelor ce operau în direcția Tiraspolului, pe axa Chițcani. În cursul lunii februarie, în conformitate cu ordinele secrete ale Corpului V Armată, unitățile cu reședința la Chișinău au fost redislocate în mai multe sectoare de pază de-a lungul Nistrului, având centrul la Budești, iar companiile au fost repartizate în diferite comune de pe Nistru[3].

Situația a devenit din nou tensionată în cursul lunii martie. La 10 (23) martie 1919, Regimentul 33 Infanterie a primit ordinul de a se deplasa în zona Ti-

[3] AMNR -DCAP, F. RIJO1, *Regimentul 33 infanterie,* dos. nr. crt. 3461, ff. 104-105*v.*

ghinei. Împreună cu batalionul sosit de la Bolgrad, regimentul urma să fie concentrat și încartiruit în oraș. Batalionul 1, aflat la Budești, s-a deplasat spre Tighina în marș pe jos, în timp ce statul-major al regimentului a pornit în marș spre Bolgrad, de unde, împreună cu batalionul 3, s-a îmbarcat în gara Valul lui Traian cu destinația Tighina. Ajunse la 2 aprilie (st. nou), trupele s-au deplasat spre cetate și au fost instalate în cazărmi.

General Constantin Șerbescu

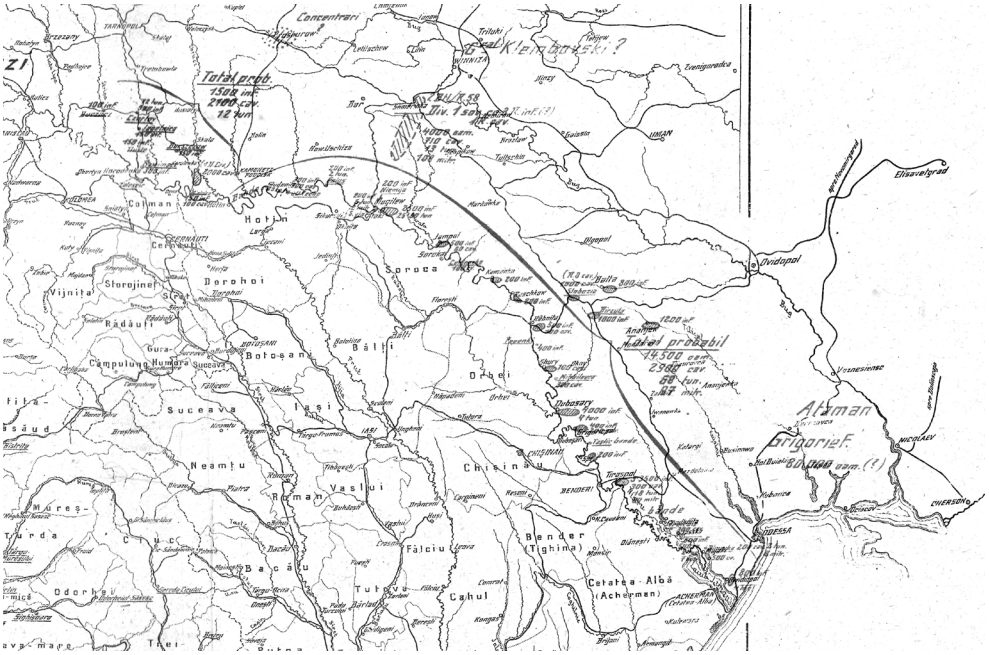
Unitățile aflate în sectorul Tiraspol - Parcani au fost reorganizate în vederea continuării operațiunilor. Regimentul 39 Infanterie urma să acționeze împreună cu detașamentul colonelului Gheorghe Florescu și a pornit în marș spre Tighina, iar o companie de pușcași și o secție de mitraliere trebuiau trimise la Parcani pentru a înlocui efectivele Regimentului 39 aflate acolo. După efectuarea schimbului, acestea din urmă urmau să se deplaseze spre Tiraspol. În sectoarele atribuite fiecărui batalion au fost executate, de asemenea, lucrări de fortificație[4].

În conformitate cu ordinul nr. 205 al Sectorului Tighina, compania 2 arme și secția 1 mitraliere, aflate sub comanda căpitanului Alex Vasilescu, au fost trimise spre satul Parcani, având misiunea de-a acoperi lucrările de minare a podului de fier Tiraspol - Tighina. La 15 aprilie, compania 3, împreună cu o secție de mitraliere, sub comanda căpitanului Pascal Rădulescu, a înlocuit unitățile Regimentului 39 Infanterie dislocate la Parcani. În același timp, compania 2 asigura primirea trenurilor ucrainene sosite din direcția Tiraspolului, conducerea acestora spre gară și escortarea lor ulterioară spre Chișinău. Paza podului Tiraspol - Tighina revenea unui pluton de mitraliere aflat sub comanda sublocotenentului Vasile Anghelescu[5].

Situația s-a agravat la 17 aprilie, când trupele ucrainene, atacate de forțe bolșevice superioare numeric și epuizate de lupte, au început să se retragă de pe frontul Tiraspol - Gura Bâcului. Pentru a preveni eventuala panică generată de această retragere, comandantul Sectorului Tighina, generalul Constantin Șerbescu,

[4] *Ibidem*, ff. 108-109.

[5] *Ibidem*, ff. 109-109*v.*

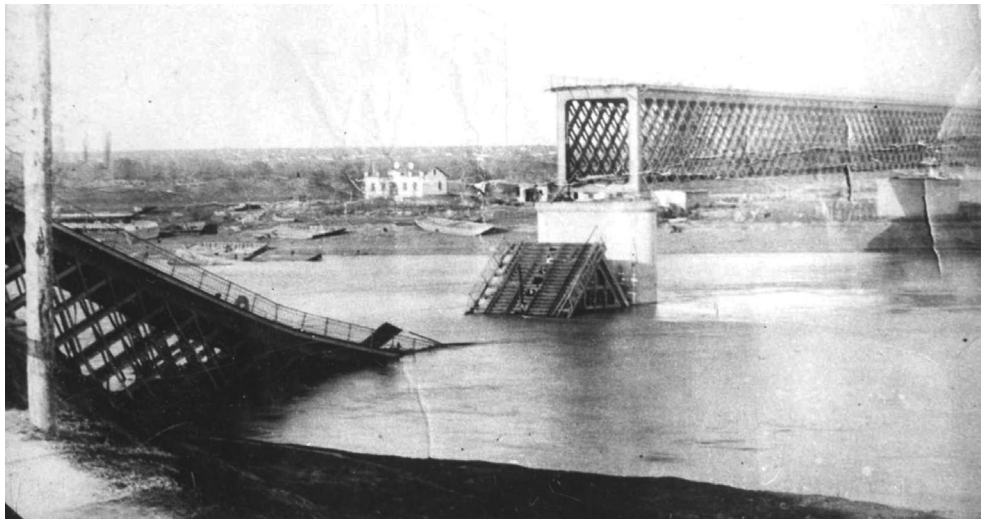

Efective militare ale bolșevicilor la Nistru

a dispus ca o unitate ucraineană să oprească militarii care se retrăgeau dezordonat înainte ca aceștia să ajungă la pod, în satul Parcani. Urmărite îndeaproape de trupele bolșevice, unitățile ucrainene au continuat să lupte în retragere până la aproximativ un kilometru est de Parcani, unde au organizat temporar o linie de rezistență, menținută până la trecerea principalelor coloane pe malul drept al Nistrului. După traversare, coloanele retrase au fost concentrate în fața gării Bender. Artileria bolșevică a deschis focul atât asupra coloanei, cât și asupra gării.

Potrivit raportului căpitanului Pascal Rădulescu, comandantul Detașamentului Parcani, cavaleria ucraineană se retrăsese deja în satul Parcani, lăsând în urmă infanteria ce continua să se retragă dezordonat. În condițiile în care forțele bolșevice se aflau la aproximativ 14 km de Parcani, detașamentul român a primit ordin să distrugă viaductul și să se retragă apoi spre pod. Operațiunea trebuia coordonată cu ofițerul francez căruia îi revenea misiunea de a distruge viaductul.

La ora 15.50, viaductul a fost aruncat în aer. Un tren cu provizii ale intendenței ucrainene, care intrase din greșeală pe liniile minate de trupele franceze, a fost incendiat și lăsat să se prăbușească în zona breșei create prin distrugerea viaductului. În același timp, artileria română a deschis focul asupra forțelor bolșevice. La ora 17.40, detașamentul lui Pascal Rădulescu s-a retras în întregime spre Cetatea

Podul de la Tiraspol - Tighina distrus de trupele franceze și române

Tighina, unde s-a adăpostit de focul artileriei inamice, având ca obiectiv distrugerea completă a podului Tighina - Tiraspol. Podul a fost distrus la ora 18.50, iar aproximativ două ore mai târziu tirul artileriei bolșevice a încetat.

În dimineața următoare, companiile 3 și 10 au ocupat poziții în zona podului, iar companiilor 2 și 9 li s-a încredințat escortarea trenurilor ucrainene. În jurul orei 6.00, artileria bolșevică a bombardat gara Tighina (la vest de cetate), iar artileria română a ripostat. Potrivit informațiilor consemnate în documentele operative, forțele bolșevice, estimate la aproximativ 7.000-8.000 de oameni și dotate inclusiv cu obuziere de 100 mm, s-au retras ulterior din Parcani spre Tiraspol, lăsând în urmă două tunuri în apropierea căii ferate, la est de sat.

Tensiunea în sector a continuat și în zilele următoare. La 20 aprilie, spre marginea satului Parcani, în mai multe direcții, au fost lansate rachete, iar dinspre Tiraspol s-au auzit focuri de armă și câteva lovituri de tun. În noaptea de 29 spre 30 aprilie, pe malul stâng al Nistrului a fost semnalată o activitate intensă: trupele bolșevice au adus mai multe bărci de mari dimensiuni și le-au concentrat pe mal, la aproximativ un kilometru sud de Tighina. În acest context, comandamentul român considera că exista pericolul constituirii unui cap de pod și al unei eventuale traversări a Nistrului, încercând să prevină acțiunile respective. Respectiv, seara, compania a 10-a, împreună cu o secție de mitraliere, a fost trimisă în sectorul de la sud de Tighina, cu misiunea de a interveni în cooperare cu trupele franceze în cazul unei încercări de forțare a Nistrului. Patrulele române și franceze au asigurat împreună supravegherea malului.

Episoadele din a doua jumătate a lunii aprilie și de la începutul lunii mai arată că prezența militară franceză în sectorul Tighina nu s-a limitat la pregătirea unor operațiuni ofensive în direcția Tiraspolului. Trupele franceze au fost implicate și în acțiuni defensive, în minarea și distrugerea infrastructurii de trecere peste Nistru, precum și în supravegherea comună a sectorului împreună cu unitățile române. Cooperarea franco-română a dobândit astfel, în contextul retragerii trupelor ucrainene și al presiunii exercitate de forțele bolșevice, un caracter practic și constant în organizarea apărării zonei Tighina.

Același dispozitiv de cooperare a fost menținut și la începutul lunii mai. În noaptea de 2 spre 3 mai, compania 11 a fost concentrată în tabăra de la sud de Tighina, pentru a acționa alături de trupele franceze în cazul în care forțele bolșevice ar fi încercat să traverseze fluviul. În acest dispozitiv urmau să fie integrate și noi efective ale Regimentului 33 Infanterie. batalionul 2, care trebuia să sosească de la Ismail, era menționat în documente cu un efectiv de 60 de ofițeri și 1.832 de soldați. În noaptea de 3 spre 4 mai, aceeași misiune a revenit companiei 10, masată în lagărul de la sud de Tighina, care a pus la dispoziție patrule ce au continuat supravegherea sectorului împreună cu patrulele franceze. Compania 11 a fost trimisă în sectorul de la sud de Tighina, staționând acolo până când regimentul a primit ordin să se retragă în garnizoana Tighina.

General Ion Popovici

În paralel cu măsurile de apărare, o parte a efectivelor Regimentului 33 Infanterie era pregătită pentru a participa la manifestările militare organizate la Chișinău la 10 mai, celebrând Ziua Națională a României. Batalionul desemnat pentru paradă era alcătuit din trei companii de infanterie și o companie de mitraliere. Potrivit dispozițiilor consemnate în documente, fiecare companie de infanterie cuprindea două plutoane, fiecare pluton câte două secții, iar fiecare secție câte două grupe; compania de mitraliere era formată din două secții înhămate. În conformitate cu Ordinul nr. 6/V.1919 al Grupului de Divizii General Popovici, manifestările din 10 mai urmau să cuprindă un *tedeum* la Episcopie și o paradă

militară. Militarii ce urmau să participe la paradă trebuiau să poarte ținuta de campanie, fără raniță, cu tunici și căști, precum și decorațiile în mărime naturală. La ordinul maiorului Ioan Sipiceanu, șeful statului-major, aceștia au efectuat exerciții de defilare înaintea plecării, urmând să ajungă la Chișinău cel târziu în dimineața de 9 mai[6]. Comanda paradei i-a revenit colonelului Nicolae Batâr, iar la *tedeum* au participat generalii și ofițerii superiori aflați în garnizoană care nu urmau să comande vreo unitate în timpul paradei[7].

Desfășurarea festivităților n-a anulat însă acțiunile militare. Cele două batalioane ale Regimentului 38 Infanterie și artileria pusă la dispoziția Brigăzii 20 Infanterie au rămas pe poziții pentru a susține frontul în eventualitatea în care trupele franceze nu ar fi putut să-l mențină fără sprijin românesc. Dacă forțele franceze ar fi reușit să oprească inamicul după traversarea Nistrului, Brigada 20 Infanterie urma să constituie o rezervă de manevră, destinată unei lovituri asupra flancului advers și întreruperii liniei sale de operații.

Comandamentul considera direcția Tiraspol – Chițcani - Fântâna drept cea mai probabilă axă de înaintare a forțelor bolșevice. Comandantul Brigăzii 20 Infanterie își coordona acțiunile cu generalul Antoine Nerel, comandantul trupelor aliate din sectorul Telița - Olănești, menținând legătura prin telefon și curieri[8]. Generalul francez se afla de regulă la Chișinău, dar dispunea și de un post de observație la Tighina. Date fiind tensiunile din Tighina, la 18 mai, un batalion al Regimentului 33 Infanterie s-a îmbarcat în gara Valul lui Traian, iar un batalion al Regimentului 38 Infanterie, împreună cu compania 7/38 și secția de mitraliere de la Vâlcov, au fost transportate din Cetatea Albă, deplasarea continuând cu același tren în ziua de 19 mai[9].

General Antoine Nerel

[6] *Ibidem,* ff 111-112.

[7] *Ibidem,* ff 113-114*v.*

[8] *Ibidem,* ff 115-115*v.*

[9] *Ibidem,* ff 120-120*v.*

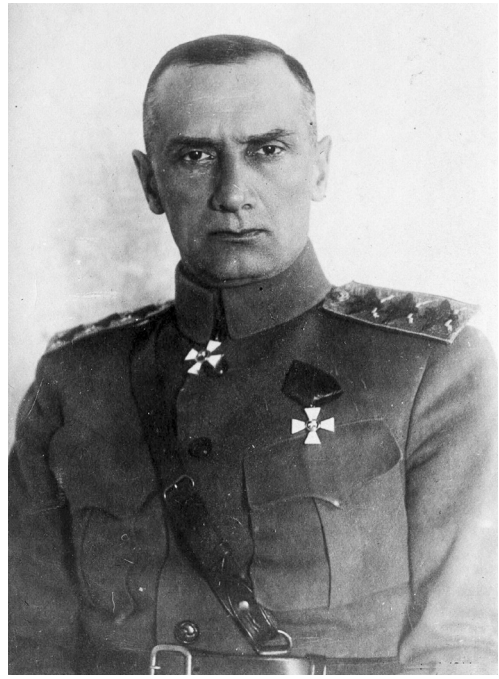

Atamanul Nikifor Grigoriev

Recunoașterile trupelor române demonstrau însă că forțele bolșevice nu urmăreau o simplă ofensivă militară, ci încercau să obțină sprijinul populației din Basarabia. În evaluarea comandamentului român, propaganda și activitatea agenților bolșevici urmăreau să provoace concomitent acțiuni pe front și revolte ale populației în spatele acestuia. După evaluarea generală a situației din 15 mai, interveniseră însă și unele schimbări importante în interiorul Ucrainei. Documentele românești semnalau apariția așa-numitei mișcări a „partidului verde", formată în principal din țărani și muncitori răsculați împotriva autorităților bolșevice. O parte importantă a acesteia se afla sub conducerea atamanului Nikifor Grigoriev, ale cărui forțe erau estimate, potrivit unor informații considerate chiar de sursă drept neverificate, la aproximativ 80.000 de oameni. Confruntările dintre trupele lui N. Grigoriev și forțele bolșevice, se afirma pe baza comunicatelor sovietice, au făcut populația din ce în ce mai puțin receptivă la apelurile la mobilizare ale autorităților sovietice. În consecință, unele unități regulate de pe Nistru au fost trimise spre interiorul Ucrainei, pentru a face față trupelor antibolșevice. În aprecierea comandamentului român, succesul inițial al „verzilor" contribuise la diminuarea temporară a capacității de luptă a forțelor bolșevice de pe frontul basarabean.

În același timp, succesele obținute de armatele amiralului Aleksandr Kolceak pe frontul de est obligau conducerea bolșevică să concentreze resurse suplimentare în acea direcție. Documentele românești interpretau această redistribuire a forțelor drept unul dintre motivele pentru care o ofensivă de amploare pe frontul din Basarabia devenise, pentru moment, mai puțin probabilă. O diminuare a presiunii bolșevice era semnalată și în Podolia și în nordul Basarabiei, unde trupele aflate

în zona frontierei Galiției ar fi fost respinse de forțele galițiano-ucrainene și forțate să se retragă la nord de Hotin, spre Kameneț-Podolsk.

Amiralul Aleksandr Kolceak

Această evoluție nu însemna însă dispariția amenințării de pe Nistru. Forțele bolșevice continuau să controleze malul stâng al fluviului, de la sud-est de Kameneț-Podolsk până în regiunea Tiraspolului, iar documentele militare românești consemnau o activitate deosebită în sectoarele Râbnița - Dubăsari și Tiraspol. Posturile românești erau atacate periodic cu focuri de arme și mitraliere, iar în unele puncte, precum Bugaz, era utilizată și artileria. În sectorul Tighina, forțe venite de pe malul stâng reușiseră să treacă temporar Nistrul și să pătrundă în oraș, fiind ulterior respinse. Potrivit aceleiași evaluări, acestea beneficiaseră și de un anumit sprijin din partea unor elemente ale populației locale.

Pe malul stâng al Nistrului acționau numeroase detașamente neregulate, alcătuite din localnici sau persoane din regiune, unele dintre ele concentrate în apropierea frontierei. Aceste „bande", cum erau numite în documentele epocii, erau considerate ca fiind capabile de incursiuni locale în Basarabia (cu intenția de răzbunare, pradă sau jaf), dar nu de declanșarea unei ofensive de amploare. În aceste condiții, autoritățile militare române considerau că principalul pericol îl reprezenta, cel puțin pentru moment, activitatea propagandistică și subversivă desfășurată dinspre teritoriul controlat de bolșevici și recomandau intensificarea măsurilor de contracarare a acesteia[10].

Aceste documente sunt relevante și pentru interpretarea confruntărilor din mai 1919 de la Tighina, prezentate de istoriografia sovietică drept „răscoala de la Tighina". Istoriografia sovietică insista asupra caracterului intern al mișcării împotriva administrației românești; sursele militare românești utilizate în prezentul studiu evidențiază însă participarea directă a unor forțe venite de pe malul stâng al Nistrului și integrarea evenimentelor într-un context militar mai

[10] AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată,* dos. nr. crt. 77, f. 014.

larg. În același timp, mențiunile privind sprijinul acordat acestora de o parte a populației locale arată că raportul dintre intervenția din exterior și participarea locală necesită o analiză mai nuanțată. Problematica luptelor purtate de Armata Română împotriva forțelor bolșevice în această perioadă va fi examinată într-un studiu separat.

Persistența riscului unor noi acțiuni a determinat comandamentul român să mențină măsurile de apărare și în cursul lunii iunie. În baza ordinului nr. 1554/919 al comandamentului „Grup General Popovici", transmis Diviziei 5 prin ordinul nr. 1048 din 16 iunie 1919 și Brigăzii 9 Infanterie prin ordinul nr. 657 din 17 iunie 1919: unitățile din diferitele eșaloane, rezervele batalioanelor de pe front și batalionul aflat în rezerva brigăzii urmau să fie împărțite în două grupuri distincte[11].

Documentele analizate permit conturarea mai clară a prezenței militare franceze în sectorul Tighina - Tiraspol în primele luni ale anului 1919. Inițial legată de proiectarea unor acțiuni ofensive asupra Tiraspolului, această prezență a căpătat ulterior un caracter predominant defensiv, pe fundalul retragerii trupelor aliate din sudul Ucrainei, al presiunii exercitate de forțele bolșevice de pe malul stâng al Nistrului și al retragerii unităților ucrainene. Cooperarea dintre trupele franceze și române s-a concretizat atât în pregătirea și apărarea unor puncte strategice, cât și în minarea și distrugerea infrastructurii de trecere peste Nistru, organizarea patrulelor comune și coordonarea măsurilor de apărare în sectorul Tighina.

Sursele militare românești arată că situația conflictuală de la Nistru nu poate fi redusă la confruntări locale izolate. Acțiunile desfășurate în zona Tighinei se înscriau într-un context regional mai larg, determinat de evoluțiile militare din Ucraina, de redistribuirea forțelor bolșevice și de instabilitatea frontului dintre Nistru și litoralul Mării Negre. În acest cadru trebuie interpretate și evenimentele prezentate ulterior de istoriografia sovietică drept „răscoala de la Tighina" și atribuite exclusiv unor elemente locale.

Pentru completarea imaginii asupra raportului de forțe existent în zonă, reproducem în continuare tabelul întocmit de autoritățile militare române privind gruparea și efectivul probabil al forțelor inamice de pe frontul român la 15 aprilie 1919.

[11] AMNR-DCAP, F. RIJO1, *Regimentul 33 infanterie,* dos. nr. crt. 3461, ff 127-127*v.*

Tabel cu privire la gruparea și efectivul probabil al forțelor inamice de pe frontul român la data de 15 aprilie 1919[12]

Tipuri de unități	Oameni	Săbii	Tunuri	Mitraliere	Spațiu de dislocare
Două companii și un escadron	200	100	-	-	Kalus
Bande	300	-	-	-	Ladawa
Trupe din Divizia 2 sovietică (aprox. o brigadă)	2.500	-	18	-	Movilău și împrejurimi
Detașamente internaționale	?	?	?	-	?
Un batalion de pionieri	?	?	?	?	?
Unități din regiunea Serebia	1.000	50	-	-	Iagura-Iampol
Un regiment sovietic	1.200	?	?	?	?
Un escadron	-	100	-	-	Cekinovka
Trei companii	300	-	-	-	Camenca
Un regiment (?)	800	-	-	-	Rașcov
Două companii	200	-	-	-	Stroiești
Regimentul „Țarsko-Selski”	500	100	-	-	Râbnița și împrejurimi
Un batalion	400	-	-	-	Popenchi
Un batalion	400	-	-	-	Boșernița
Un batalion	400	-	-	-	Șuri
?	-	300	-	-	Dubăsari - Mihailevka

[12] AMNR-DCAP, F. 1635, *Corpul 6 Armată,* dos. nr. crt. 77, f. 011.

Un regiment de cavalerie	3.200	?	?	?	Dubăsari și împrejurimi
Trei regimente sovietice	?	?	?	?	?
Batal. 2 din regimentul rus-basarabean	400	200	-	-	Grigoriopol
Un batalion cu două escadroane	-	70	2	-	Tașlâk - Butor
Bande	200	-	-	-	Speia
Două companii	400	-	4	-	Parcani
Batalionul 1 din regImentul rus-basarabean	?	?	?	?	?
Un reg. inf. și 3 reg. cav. (prob. fără cai și unități)	2.100	1.700	18	-	Tiraspol - Slobozia
Un detaș. inf. din Divizia 9 sov. și Divizia „Osman (?)”	100	-	-	-	Troițkoe
O companie	250	-	-	-	Beliaevka
Două companii	-	-	-	-	Maiaki
Detașamentele 2 și 4 din trup. „verzi” ale lui Grigoriev	-	-	-	-	Ovidiopol
Detașamentul 13 „verde” Grigoriev	?	?	?	?	?
Total probabil	14.000	2.600	46	-	

Muzeologie și memorie militară

SOCIETATEA OFIȚERILOR DIN FOSTA ARMATĂ A REPUBLICII DEMOCRATICE MOLDOVENEȘTI

THE SOCIETY OF OFFICERS FROM THE FORMER ARMY OF THE MOLDAVIAN DEMOCRATIC REPUBLIC

Mihai Tașcă,
dr. în drept
Agenția pentru Știință și Memorie Militară

ORCID ID: 0009-0007-6142-1801
e-mail: mihaitasca@gmail.com
CZU: 94(478:498)"1918:355.2(478)
https://doi.org/10.65870/cohorta.2026.1.05

REZUMAT

Studiul cercetează organizarea și activitatea „Societății ofițerilor din fosta armată a Republicii Democratice Moldovenești". La 10 ani de la unirea Basarabiei cu România, ofițerii din fosta armată a Republicii Democratice Moldovenești s-au constituit într-o asociație, al cărui scop a fost, pe de o parte, propășirea și susținerea spiritului național, iar pe de altă parte ajutorarea reciprocă a membrilor și asigurarea unor drepturi foștilor militari. Până la ocuparea Basarabiei de către Uniunea Sovietică, la 28 iunie 1940, Societatea a desfășurat o muncă asiduă, a depus eforturi pentru atingerea scopului statutar și a jucat un rol important atât în integrarea Basarabiei în cadrul României dar și în asigurarea unor drepturi militarilor basarabeni. Articolul mai cercetează viața și activitatea unor ofițeri din cei mai activi membri ai Societății, mulți dintre ei fiind supuși represiunilor politice de regimul totalitar-comunist.

Cuvinte-cheie: Basarabia, Republica Democratică Moldovenească, România, ofițeri ai Armatei Republicii Democratice Moldovenești, Unirea Basarabiei cu România

ABSTRACT

The study investigates the organization and activity of the „Society of Officers from the Former Army of the Moldavian Democratic Republic". Ten years after the unification of Bessarabia with Romania, the officers from the former army of the Moldavian Democratic Republic established an association. Its purpose was, on the one hand, to promote and support the national spirit, and on the other hand, to provide mutual assistance to members and ensure certain rights for former military personnel. Until the occupation of Bessarabia by the Soviet Union, on June 28, 1940, the Society worked

diligently, made efforts to achieve its statutory goal and played an important role both in the integration of Bessarabia into Romania and in ensuring certain rights for Bessarabian military. The article also examines the life and activity of some officers, the most active members of the Society, many of whom were subjected to political repression by the totalitarian-communist regime.

Keywords: Bessarabia, Moldavian Democratic Republic, Romania, Officers of the Army of the Moldavian Democratic Republic, The unification of Bessarabia with Romania

Preliminarii

Elemente ale unor viitoare structuri militare ale Republicii Democratice Moldovenești (RDM)[1] au început să se conctituie la Chișinău încă înainte de proclamarea oficială a Republicii și înainte de constituirea, la ședința din 7-8 decembrie 1917 a Sfatului Țării, a Guvernului de la Chișinău, în a cărui componență a instituit ulterior Directoratul General de Război și Marină[2].

În vara anului 1917, pe teritoriul Basarabiei au fost înființate și „cohortele" – unități militare formate din câte 100 de soldați basarabeni care în timpul Primului Război Mondial luptaseră în armata țaristă. Deși, la acel moment, din punct de vedere juridic, erau subordote generalului Dmitri Șcerbaciov (comandatul armatei ruse de pe Frontul Român), cohortele aveau caracter pur național și au jucat un rol important în stăvilirea dezordinilor provocate în provincie de soldații ruși care dezertaseră din unitățile lor; în retragere spre est, aceștia provocau jafuri, devastări de proprietăți, omoruri.

Tot în vara anului 1917, militarii basarabeni de pe Frontul Român au cerut înființarea unor unități alcătuite exclusiv din locuitori născuți în spațiul dintre Prut și Nistru. Vocea lor a fost auzită la sfârșitul aceluiași an, când s-au creat noi structuri de stat: începând cu 7 decembrie 1917, trupele respective au fost trecute în subordinea Directoratului General de Război și Marină. Un exemplu relevant, în acest sens, este Regimentul 40 Infanterie Rezervă, care până la naționalizarea lui avea punctul de cantonare în or. Odesa.

În fine, pentru a încheia această trecere în revistă, amintim că la ședința Sfatului Țării din 23 noiembrie 1917 a fost aprobat *Regulamentul organizării Comisariatului Militar al al Basarabiei*[3], instituție împuternicită să pună bazele vieții militare în provincie, constituind structura premergătoare a viitorului Directorat General de Război și Marină al RDM. Odată cu înființarea Directoratului Ge-

[1] ANRM, F. 727, inv. 2, dos. 21, ff. 72-73*v*.

[2] *Ibidem*, ff. 94-95*v*.

[3] ANRM, F. 727, inv. 2, dos. 21, ff. 24-24*v*. (Procesul-verbal nr. 3 al ședinței Sfatului Țării din 23 noiembrie 1917).

neral de Război și Marină, militarii aflați în Basarabia care au decis să se înscrie în Armata Moldovenească au intrat oficial sub comanda acestui nou minister. Subordonarea a durat din decembrie 1917 și până la Unirea Basarabiei cu România (27 martie 1918). În tot acest interval, ostașii moldoveni au activat într-o structură militară legitimă a unui guvern recunoscut, bucurându-se de un statut instituțional pe deplin oficial.

După Unirea Basarabiei cu România, unitățile fostului Directorat General de Război și Marină au fost subordonate inițial Comandamentului trupelor teritoriale basarabene, apoi dizolvate. Opțiunile militarilor au fost diverse. Unii au ales integrarea în cadrele active ale Armatei Române[4], unde și-au continuat cariera mulți ani bucurându-se în continuare de un statut oficial, în timp ce ceilalți au fost demobilizați. Alții au ales să fie lăsați la vatră, reorientându-se spre viața civilă în funcție de posibilitățile fiecăruia.

La zece ani de la Unire, foștii militari ai Armatei RDM remarcau cu tristețe că rolul lor decisiv în desprinderea Basarabiei de Imperiul Rus, în constituirea Sfatului Țării și a RDM, precum și contribuția esențială la actul istoric de la 27 martie 1918 rămâneseră umbrite. Din această convingere a luat naștere ideea unei asociații care să servească două scopuri majore: pe de o parte, promovarea spiritului național românesc în provincie, iar pe de altă parte, apărarea drepturilor veteranilor. Revendicările acestora vizau atât aspecte materiale – precum majorarea pensiilor, facilități de călătorie pe liniile CFR sau împroprietărirea cu pământ – cât și recunoașterea simbolică a parcursului lor: confirmarea gradelor militare obținute anterior și decorarea cu ordine și medalii ale statului român.

Constituirea și activitatea Societății

Inițiativa creării unei asociații a militarilor moldoveni a aparținut unui grup de ofițeri din fosta armată a RDM. Ședința de constituire a avut loc la 17 aprilie 1928, prilej cu care s-au întocmit actul constitutiv și statutul. Noua organizație a primit denumirea oficială de Societatea Ofițerilor din fosta Armată a RDM, documentul său fundamental fiind validat de Tribunalul din Lăpușna la 25 august a aceluiași an.

Statutul era structurat în șase capitole și 21 de articole.

Organizarea societății. Organele de conducere ale societății erau: a) Adunarea generală – organul suprem al societății; b) Comitetul de direcție; c) Comisia de cenzori.

[4] Privitor la primă lista a militarilor basarabeni care s-au înscris în Armata Română imediat după unire a se vedea: Gh. Andronachi, *Albumul Basarabiei. În jurul marelui eveniment al unirii*, Chișinău, 1933, pp. 172-174.

STATUTELE

SOCIETAŢII OFIŢERILOR DIN FOSTA ARMATA A REPUBLICEI MOLDOVENEŞTI

— CHIŞINAU —

— CHIŞINĂU —
TIPOGRAFIA CENTRALEI COOPERATIVELOR
1928

Coperta Statutului „Societății ofițerilor din fosta Armată a Republicii democratice Moldovenești”. Sursă foto: ANIC, Fond Pan Halippa, d. 503/1928.

a) Adunarea generală – se compunea din toți membrii activi și era în drept să delibereze și să hotărască asupra tuturor chestiunilor ce intrau în competența ei ei prin statut, precum și asupra tuturor problemelor care nu erau atribuite în mod expres Comitetului de Direcție. Adunarea Generală ordinară se convoca de către Comitetul de direcție o dată pe an, în perioada 20-26 martie. Adunările generale extraordinare puteau fi convocate de Comitetul de direcție sau de Comisia de cenzori ori de câte ori era nevoie.

Ședința Adunării generale era valabilă dacă erau prezenți jumătate plus unu din numărul membrilor. În lipsa acestui cvorum, adunarea trebuia să se țină peste șapte zile, indiferent de numărul membrilor prezenți. Prezidiul Adunării generale se compunea dintr-un președinte, doi vicepreședinți și un secretar.

Totodată, societatea avea dreptul legal să înființeze filiale în orice localitate din Basarabia.

b) Comitetul de direcție era format din 9-11 membri aleși de Adunarea generală pentru un mandat de un an. Acesta era condus de un președinte, doi vicepreședinți, un secretar și un casier. Ședințele comitetului se țineau ori de câte ori era nevoie, organismul având rolul de a pune în aplicare prevederile statutului și hotărârile Adunării Generale.

La prima adunare generală, în Comitetul de Direcție au fost aleși: Dimitrie Bogos, Ion Păscăluță, Mihail Popa, Ion Doncilă, Efrem Dumbravă, Constantin Evițchi, Mihail Chiropulo, Nicolae Donici, Ion Ursulescu, Gheorghe Andronache și Gheorghe Sârbu.

c) Comisia de Cenzori era compusă din trei membri și trei membri supleanți, aleși de Adunarea generală pentru un mandat de un an. Cenzorii aveau responsabilitatea de a verifica gestiunea financiară și de a supraveghea activitatea administrației. Totodată, comisia era în drept să convoace Adunarea generală extraordinară ori de câte ori considera necesar.

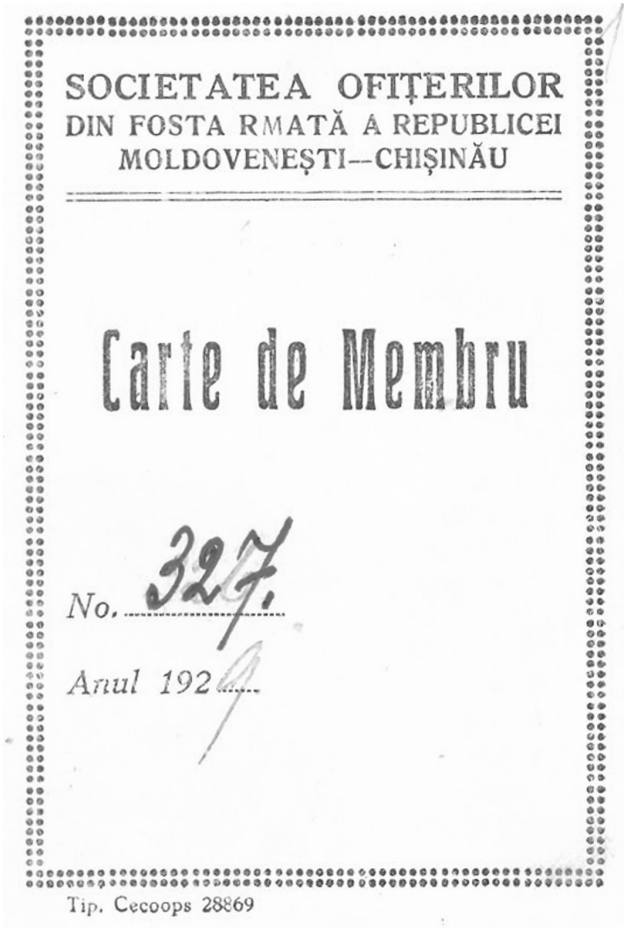
Cenzorii aleși la prima ședință au fost: Ilie Rățoi, Andrei Berezovschi și Simion Gurschi, iar ca supleanți: Victor Sârbu, Ion Popescu și Petre Doni.

În funcție de implicarea și statutul lor, membrii societății erau împărțiți în patru categorii:

a) Membri fondatori – cei care au constituit societatea, semnând actul constitutiv și documentele aferente constituirii acesteia;

b) Membri activi – toți ofițerii din fosta Armată a RDM, precum și reprezentanții legali ai celor decedați care au aderat la asociație;

c) Membri colaboratori – persoanele care au consimțit la scopurile societății și au susținut activitatea acesteia;

SOCIETATEA OFIȚERILOR
DIN FOSTA RMATĂ A REPUBLICEI
MOLDOVENEȘTI—CHIȘINĂU

Carte de Membru

No. 327.

Anul 192

Tip. Cecoops 28869

Coperta carnetului de membru al „Societății ofițerilor din fosta Armată a Republicii democratice Moldovenești”. Sursă foto: ANIC, Fond Pan Halippa, d. 503/1928.

d) Membri de onoare – persoane care, prin contribuția lor materială sau intelectuală, au adus un aport semnificativ la îndeplinirea obiectivelor societății.

Admiterea în societate se făcea de către Comitetul de direcție, în urma unei cereri scrise. Taxa anuală era stabilită la 120 de lei, iar neplata acesteia timp de doi ani atrăgea excluderea din rândul membrilor.

Pentru a fi admis, candidatul trebuia să semneze o cerere-model și să completeze un chestionar detaliat. Acesta conținea o serie de întrebări menite să reconstituie parcursul militar al candidatului, atât cel anterior înscrierii în armata RDM, cât și cel ulterior.

CHESTIONAR

privitor pe dl _____

1. Numele, prenumele și gradul în rezervă sau activitate (Probați cu acte).
2. Naționalitatea și locul nașterii (Proba cu acte).
3. Când ați solicitat trecerea în rezervă sau activitate în Armata Română *(*Proba cu acte).
4. Data când ați început serviciu activ în Regat sau în detașamentele moldovenești din Repu*blica* Moldovenească (Proba cu acte).
5. Ce funcții ați avut în fosta Republică Moldovenească, data de când și până când (Proba cu acte).
6. Dacă ați fost în vreo organizațiune moldovenească militară cu caracter național (Proba cu acte).
7. Cu ce grad ați intrat în armata fostei Republici Moldovenești și câte graduri ați mai obținut (Proba cu acte).
8. În ce regiment sau unitatea moldovenească ați făcut serviciu (Proba cu acte).
9. Dacă ați fost împroprietărit sau expropriat și cu câte hectare?
10. Dacă ați făcut vreun demers pe altă cale, cerând împroprietărirea Dvs sau alte chestiuni – ca militar activ sau rezervist – și care din punctele prevăzute în memoriu Comitetului ați solicitat – și dacă ați consimțit a retrage demersul.
11. Ce decorații aveți?
12. Ce funcție ocupați astăzi?

Răspunsul dat la punctele de mai sus sunt adevărate și susțin cu semnătura proprie.

Astăzi _____ 1928 Semnătura

Programul de activitate. La prima ședință, Comitetul de conducere a aprobat Programul de activitate al societății, care dezvolta prevederile statutului prin acțiuni concrete, menite să consolideze spiritul românesc în Basarabia, dar și să apere drepturile legitime ale foștilor ofițeri din armata RDM.

Acțiunile de interes național se concretizau, printre altele, în: a) „Consolidarea unirii sufletești" între Basarabia și întreaga Țară; b) Transformarea elementelor românești din Basarabia în adevărate „stânci de granit la Nistru"; c) Aprofundarea solidarității dintre ofițerii basarabeni și cei din Țară; d) Propagarea culturii naționale în rândul populației din Basarabia.

Măsurile cu caracter material și profesional au vizat:

a) Egalarea în drepturi a militarilor, a invalizilor, văduvelor și orfanilor de război, precum și a ofițerilor trecuți în retragere pentru limită de vârstă, la nivelul normelor din Vechiul Regat în privința pensiilor și a condițiilor de pensionare;

b) Recunoașterea și rectificarea gradelor obținute de ofițerii basarabeni în fosta armată;

c) Înaintarea în grad și decorarea ofițerilor din fosta Armată a RDM cu prilejul aniversării a 10 ani de la Unire;

d) Împroprietărirea ofițerilor care au servit activ în armata republicii; e) Echivalarea ordinului rus *Sfântul Gheorghe* cu ordinul românesc *Mihai Viteazul*, alături de alte revendicări similare.

În final, programul lansa un apel către „camarazii din întreaga Țară și către toți oamenii de bine", îndemnându-i „să se asocieze la acest program, dându-i tot concursul posibil" [5].

Pentru a dinamiza activitatea Asociației, în anul 1929 mai mulți militari au constituit Cercul ofițerilor din fosta Armată a RDM, cu sediul în or. Bălți. Acesta a fost legalizat prin actul încheiat la notarul Nicon Valuță și autorizat să funcționeze prin sentința civilă a Tribunalului Bălți din 20 august 1929[6]. Primele persoane alese în Comitetul de Direcție au fost Vasile Iușchevici, Neculai Cetin, Eufim Cuharschi, Mihail Lesnic, Alexandru Andrei, Vladimir Tevanov și Gheorghe Slavici. Scopul declarat al acestui cerc cultural era „îmbogățirea cunoștințelor în diferite ramuri ale științei, artei și literaturii".

Potrivit statutului, societatea a organizat cu regularitate ședințe anuale ale Adunării generale, precum și întruniri extraordinare sau omagiale cu prilejul unor evenimente deosebite. În cadrul acestora au fost dezbătute problemele stringente cu care se confruntau membrii asociației.

Activitatea Comitetului de direcție s-a dovedit a fi extrem de dinamică. În anul 1929, Dimitrie Bogos a depus, în numele societății, un memoriu ministrului de război prin care solicita recunoașterea gradelor militare deținute de ofițerii basarabeni în fosta armată moldovenească[7]. Totodată, prin adresa nr. 50 din 3 noiembrie 1927, expediată lui Pan Halippa, se cerea egalarea în drepturile de pensie[8], împroprietărire cu pământ[9], decorarea cu distincții la 15 ani de la unire[10] etc.

Societatea a participat activ la manifestările naționale organizate în Basarabia (cum ar fi aniversările Unirii sau comemorările Congresului Militarilor Moldoveni), a salutat inițiativele altor uniuni de militari, a trimis memorii diverselor mi-

[5] ANRM, F. 679, inv. 1, dos. 5406, ff. 2-2*v*.

[6] *Monitorul Oficial al României*, , nr. 207 (18 septembrie), 1929.

[7] *Adevărul,* 6 ianuarie 6, 1929.

[8] *Arhivele Naționale Istorice Centrale*, Fond personal Pan Halippa, dos. 513/1933, ff. 3-4.

[9] *Ibidem*, ff. 5-5*v*.

[10] *Ibidem*, f. 7.

nistere pentru a soluționa problemele membrilor săi și s-a implicat în realizarea unor ample proiecte civice. Un exemplu elocvent în acest sens a fost contribuția la strângerea de fonduri pentru ridicarea statuii Regelui Ferdinand I la Chișinău[11].

Fondul documentar al societății, păstrat la Arhiva Națională a Republicii Moldova, conține 236 de dosare ale membrilor, deși – potrivit unei declarații a lui Dimitrie Bogos – numărul total al acestora s-ar fi ridicat la peste 400. Printre ei regăsim nume sonore ale Armatei RDM și ale Armatei Române, mulți având un destin tragic după ocupația sovietică a Basarabiei din 28 iunie 1940.

Concluzii

Societatea Ofițerilor din fosta Armată a RDM a jucat un rol esențial în cadrul democrației interbelice din Regatul României. Pe de o parte, organizația a contribuit la educarea spiritului patriotic în rândul românilor basarabeni, la consolidarea legăturilor frățești dintre ofițerii locali și cei din Vechiul Regat și la promovarea culturii naționale. Pe de altă parte, ea a acționat ca un catalizator eficient în sprijinul veteranilor, militând pentru rezolvarea revendicărilor lor materiale (pensii, împroprietărire) și morale (recunoașterea gradelor și a meritelor istorice).

Figuri notorii: ofițeri din fosta Armată a Republicii Democratice Moldovenești care au ocupat funcții de conducere în societate

Andronache Gheorghe. Căpitan. Născut în anul 1893, în s. Chiperceni, jud. Orhei. A participat la Primul Război Mondial. Absolvent al școlii militare din Odesa. A luat parte la Congresul Militarilor Moldoveni. A fost șeful Detașamentului de Cavalerie al Sfatului Țării. După Unire, s-a înscris în Armata Română, fiind repartizat la Regimentul 2 Vânători. A fost membru al primului Comitet de direcție al Societății ofițerilor din fosta Armată a RDM. Autor al lucrării *Albumul Basarabiei. În jurul marelui eveniment al unirii* (Chișinău, 1933).

Bogos Dimitrie. Căpitan. Născut în anul 1889, în s. Grozești, jud. Chișinău. A absolvit Seminarul Teologic din Chișinău și Facultatea de Drept din Varșovia (1914). A participat la Primul Război Mondial. În perioada 7 decembrie 1917 - 29 februarie 1918 a fost șef al Marelui stat-major al Armatei RDM, iar ulterior consilier al ministrului de război. Deputat de trei ori în Parlamentul României. Primar de Chișinău în perioada 1931-1933. Primul președinte al Societății ofițerilor din fosta Armată a RDM. A decedat la 14 mai 1946, la București. Înmormântat la Cimitirul Cernica.

Dimitrie Bogos

[11] ANRM, F. 1588, inv. 1, dos. 237.

Mihail Chiropulo. Sursă foto. Dosar penal ANRM

Chiropulo Mihail. Ștabs-căpitan. Născut în anul 1881, în or. Chișinău. După studiile din Chișinău, a urmat Facultatea de Drept la Universitatea din Odesa, pe care a absolvit-o în anul 1911. A profesat avocatura la Chișinău, iar în 1915 a fost mobilizat în armata rusă. A revenit în Basarabia în octombrie 1917 și, până în februarie 1918, a activat în Armata RDM în grad de subofițer. Membru al primului Comitet de direcție al Societății ofițerilor din fosta Armată a RDM. O perioadă a fost avocat, apoi, până la anexarea Basarabiei în 1940, membru al unei cooperative de credit. După lichidarea acesteia de către sovietici și până la arest, a lucrat ca muzeograf la Muzeul Istoriei Locale din Chișinău. A fost arestat la 20 decembrie 1940. La 17 mai 1941, Consfătuirea specială din cadrul NKVD al URSS l-a condamnat la cinci ani de munci corecționale. (ANRM, F. 3401, inv. 2, dos. 2658; M. Tașcă, *Represiuni politice în RSS Moldovenească. Soarta ofițerilor armatei Republicii Democratice Moldovenești rămași în Basarabia la 28 iunie 1940*, în: *Drepturile persoanei în lumina jurisprudenței naționale. In honorem profesor Andrei Smochină*, Biblioteca Științifică, Chișinău, 2023, pp. 216-225).

Cuharschi Eufim. Căpitan. Născut la 28 martie 1878, în s. Cucioaia, jud. Bălți. A absolvit gimnaziul din Soroca. În anul 1899 a fost încorporat soldat în armata rusă, în iulie 1901 fiind avansat sergent. La 2 august 1917 a fost mobilizat în Regimentul 8 Cavalerie Rezervă. La 28 august 1917 – avansat locotenent. La 17 decembrie 1917 a solicitat să fie înscris în Armata Moldovenească, în grad de locotenent. Din 5 februarie 1918, căpitan în Armata RDM. Membru al Comitetului de direcție al Cercului ofițerilor din fosta Armată a RDM. Și-a făcut serviciul în secția financiară a Regimentului I Husari Basarabean. (ANRM, F. 1588, inv. 1, dos. 105).

Doncilă Ion. Sublocotenent. Născut în s. Strășeni, jud. Chișinău. A fost ofițer combatant în compania 7 a Armatei RDM, apoi la Școala de Instructori și șef al Biroului de demobilizare la Cercul de Recrutare Cetatea Albă. La 1 mai 1920 a solicitat trecerea în rezervă în Armata Română. Membru al primului Comitet de direcție al Societății ofițerilor din fosta Armată a RDM. (ANRM, F. 1588, inv. 1, dos. 64).

Doni Petru. Născut în anul 1882, în s. Bălășești, jud. Hotin. A absolvit patru clase ale gimnaziului real și, între 1906 și 1912, a fost polițist în Chișinău. Mobilizat în armata rusă în anul 1914. În toamna lui 1917 avea grad de subofițer, iar regimentul în care fusese încadrat era trimis la Chișinău și pus la dispoziția RDM. A ocupat funcția de adjutant al șefului Statului-Major al cohortelor

moldovenești în probleme de organizare. Aflându-se la 24 ianuarie 1918 la Cahul, unde mai erau trupe rusești răzlețe, a luat toate măsurile pentru îndepărtarea lor de pe teritoriul Basarabiei. La 1 martie 1918 a fost detașat la Ministerul de Interne al Basarabiei. S-a demobilizat la sfârșitul anului 1918, fiind angajat la Primăria Chișinău, unde a lucrat până la 20 august 1940. Membru supleant al primei Comisii de cenzori a Societății ofițerilor din fosta Armată a RDM. A fost arestat la 20 decembrie 1940. La 17 mai 1941, Consfătuirea Specială din cadrul NKVD al URSS l-a condamnat la 5 ani de munci corecționale. (ANRM, F. 4301, inv. 2, d. 2658; ANRM, F. 1588, inv. 1, dos. 62).

Donici Nicolae. Ștabs-căpitan. Născut în or. Chișinău. A participat la Războiul ruso-japonez și la Primul Război Mondial. La 17 ianuarie 1918 a fost înscris în controalele Armatei RDM, în detașamentul de cavalerie. Membru al primului Comitet de direcție al Societății ofițerilor din fosta Armată a RDM. (ANRM, F. 1588, inv. 1, dos. 63).

Dumbravă Efrim. Căpitan. Născut în anul 1885 în s. Taşlâc, jud. Ismail. A participat la Primul Război Mondial în calitate de translator pe Frontul Român și comisar moldovenesc pe lângă Armata a VI-a Rusă. În luna octombrie 1917 s-a pus la dispoziția structurilor oficiale ale Basarabiei. La 26 februarie 1918 a fost numit comisar al județului Ismail de către ministrul de Interne al RDM, iar la 12 aprilie 1918, prin decret regal, prefect al jud. Ismail. Membru al primului Comitet de direcție al Societății ofițerilor din fosta Armată a RDM. (ANRM, Fond 1588, inv. 1, dos. 66).

Evițchi Constantin. Căpitan. Născut în s. Lăpușna, jud. Chișinău. A luptat în Primul Război Mondial. A luat parte la formarea Regimentului 1 Husari Moldovenesc, fiind adjunctul comandantului și ofițer de legătură cu Sfatul Țării până la desființarea regimentului, la 1 iunie 1918. Membru al primului Comitet de direcție al Societății ofițerilor din fosta Armată a RDM. La 2 iulie 1918 a fost ales judecător de pace în jud. Chișinău. A activat în calitate de judecător de pace la Judecătoria de ocol Lăpușna (jud. Chișinău), judecător la Judecătoria de ocol Chișinău I urban și judecător provizoriu la Judecătoria Noua Suliță (jud. Hotin). (ANRM, F. 1588, inv. 1, dos. 68).

Gurschi Simion. Colonel. Nnăscut în anul 1885 în s. Durlești, jud. Chișinău. A absolvit Liceul Real din Chișinău. În anul 1905 a fost admis la Școala de ofițeri din Odesa, pe care a absolvit-o în 1908, obținând gradul de ofițer. Ulterior, și-a făcut serviciul militar în Regimentul I Pușcași din or. Jmerinka, Ucraina, avansând până la gradul de colonel. La 20 octombrie 1917 s-a pus la dispoziția autorităților Basarabiei, fiind numit comandant de batalion, apoi ajutor al comandantului Regimentului I Moldovenesc, iar din 9 ianuarie până în septembrie 1918 – comandant al Regimentului I Infanterie Moldovenesc, unitate fidelă Sfatului Țării. În septembrie 1918 a plecat la Kiev să-și aducă familia. A fost mobilizat în armata lui Anton Denikin, în cadrul căreia s-a aflat până în ianuarie 1919. În acest răstimp, a participat la luptele cu bolșevicii pe un tren blindat. Sub presiunea Armatei Roșii, Armata Albă s-a retras în România, unde a ajuns și Gurschi. S-a aflat în cadrul Armatei Române până în anul 1922, când a solicitat trecerea în rezervă. S-a încadrat în serviciul de gardă al orașului, fiind numit responsabil de paza de noapte, activitate pe care a prestat-o până în 1927. Ulterior, s-a angajat funcționar la primărie: în 1940 era șeful serviciului economic al Primăriei Chișinău. La 1 iulie 1928 a aderat la Societatea ofițerilor fostei Armate a RDM, fiind ales în comitetul de conducere. A educat o fiică adoptivă. A fost arestat la 9 iulie 1940. La 16 octombrie 1940, Tribunalul Militar al Districtului Militar Odesa l-a condamnat la pedeapsa capitală prin împușcare și confiscarea averii personale. Sentința a fost executată la 26 decembrie 1940, la poligonul militar al NKVD din or. Chișinău. Simion Gurschi a fost reabilitat la 21 decembrie 2001. (DSSSISRM, Fond *dosare pers. repres. politice*, dos. 022375; ANRM, F. 1588, inv. 1, dos. 58; M. Taşcă, *Represiuni*

Simion Gurschi cu prietenii. Sursă foto. Dosar penal ANRM.

politice în RSS Moldovenească. Soarta ofițerilor armatei Republicii Democratice Moldovenești rămași în Basarabia la 28 iunie 1940, în: *Drepturile persoanei în lumina jurisprudenței naționale. In honorem profesor Andrei Smochină*, Biblioteca Științifică, Chișinău, 2023, pp. 216-225).

Păscăluță Ion. Sublocotenent. Născut la 7 ianuarie 1880 în satul Fălești, județul Soroca. A participat la Primul Război Mondial. A fost membru al delegației trimise la generalul Dmitri Șcerbaciov (comandantul trupelor ruse de pe Frontul Român) cu misiunea de a obține autorizarea pentru crearea unităților militare naționale. Unul dintre organizatorii Congresului Militarilor Moldoveni de la Chișinău din toamna anului 1917, delegat de Comitetul Executiv Moldovenesc al Sfaturilor de Deputați ai Soldaților, Ofițerilor și Marinarilor din garnizoana Odesa. A fost deputat în Sfatul Țării (21 noiembrie 1917 - 27 noiembrie 1918) și a votat Declarația de Unire a Basarabiei cu România la 27 martie 1918. A făcut parte din primul Comitet de Direcție al Societății Ofițerilor din fosta Armată a RDM. A decedat la 10 octombrie 1988 în Toronto, Canada.

Ion Păscăluță

Popa Mihail. Colonel. Născut în anul 1877, în s. Ialoveni, jud. Chișinău. A absolvit liceul nr. 1 din Chișinău, iar după terminarea Școlii de Cavalerie din Elisavetgrad și a unei școli speciale de cavalerie din Sankt-Petersburg, în 1899, a intrat în armata rusă. Și-a început cariera militară la Kiev, într-un regiment de cavalerie. A participat la Primul Război Mondial, începând din 1914, la 9 august 1916 fiind avansat în gradul de colonel. În noiembrie 1917 se afla la Bolgrad, în fruntea Regimentului 1 Infanterie. La câteva zile după deschiderea lucrărilor Sfatului Țării, a venit împreună cu regimentul său la Chișinău și s-a pus la dispoziția legislativului basarabean. La 24 ianuarie 1918 a fost numit comandant al Brigăzii de Cavalerie a Armatei RDM, fiind concomitent și comandant al Garnizoanei Chișinău. După Unirea din 1918, s-a înscris printre primii în Armata Română, unde s-a aflat până în

anul 1922, când a fost trecut în rezervă. A fost membru al Partidului Poporului, condus de mareșalul Alexandru Averescu. A fost prefect al județului Lăpușna, iar în 1925 – președinte al Comisiei interimare a județului. Împreună cu soția sa, Ana, a educat doi băieți: Gheorghe și Constantin. Membru al primului Comitet de direcție al Societății ofițerilor din fosta Armată a RDM. A fost arestat de sovietici la 13 iulie 1940. La 14 martie 1941, Judecătoria regională Chișinău l-a condamnat la pedeapsa capitală prin împușcare, cu confiscarea averii. A fost executat la 27 iunie 1941 la Chișinău. Reabilitat la 3 decembrie 2001. (Arhiva SIS, Fond dosare pers. repres. politice, dos. 022374; M. Tașcă, *Represiuni politice în RSS Moldovenească. Soarta ofițerilor armatei Republicii Democratice Moldovenești rămași în Basarabia la 28 iunie 1940*, în: *Drepturile persoanei în lumina jurisprudenței naționale. In honorem profesor Andrei Smochină*, Biblioteca Științifică, Chișinău, 2023, pp. 216-225).

Rățoi Ilie. Sublocotenent de marină. Născut în anul 1882, în s. Cruglic, jud. Orhei. Și-a făcut serviciul în structurile militare ale Basarabiei, mai întâi la Comitetul Central Moldovenesc, iar din 18 ianuarie până la 27 martie 1918 – la Marele Stat-Major al RDM. Din 24 ianuarie 1918 a fost comandantul Palatului Libertății. Membru al primei Comisii de cenzori a Societății ofițerilor din fosta Armată a RDM. (ANRM, F. 1588, dos. 173).

Sârbu Victor. Sublocotenent. Născut în or. Chișinău. Din 6 decembrie 1917 și-a făcut serviciul militar în Bateria 6 Rezervă Moldovenească. Ulterior a fost adjunctul comandantului Brigăzii 1 Cavalerie. A trecut în rezervă în anul 1920. Membru supleant al primei Comisii de cenzori a Societății ofițerilor din fosta Armată a RDM. A decedat la 5 ianuarie 1938. (ANRM, F. 1588, inv. 1, dos. 199).

Tevanov Vladimir. Sublocotenent. Născut în s. Todirești, jud. Bălți. A participat la Primul Război Mondial. A fost comisarul militar moldovenesc pe lângă Corpul IV Siberian, cu punctul de cantonare la Galați, apoi comisar moldovenesc al Armatei a IV-a din Bolgrad. Membru al Comitetului de direcție al Cercului ofițerilor din fosta Armată a RDM. (ANRM, F. 1588, inv. 1, dos. 202).

Merită menționate și alte nume de membri notorii ai societății:

- **Deputați în Sfatul Țării:** Ștefan Bulat, Nicolae Grosu, Dumitru Dragomir, Grigore Cazacliu, Luca Știrbeț.

- **Militari de rang înalt:** colonelul Vasile Gaivoronschi (comandant al drujinei moldovenești 446 și comandant militar al or. Tighina), colonelul Alexandru Ghepețchi (fost șef al Statului-Major al Ministerului de Război), Mihail Suruceanu (devenit ulterior judecător).

Activitatea Societății ofițerilor din fosta armată a RDM reflectă nu doar coeziunea și spiritul civic al foștilor combatanți basarabeni la un deceniu după Unire, ci și atașamentul lor constant față de valorile naționale. Prin eforturile depuse pentru sprijinirea membrilor săi și prin implicarea activă în viața publică a României interbelice, această elită a contribuit la consolidarea instituțională a regiunii. Destinele ulterioare ale acestor ofițeri – curmate brutal sau marcate dramatic de teroarea regimului totalitar-comunist după ocuparea din 1940 – stau însă mărturie a prețului plătit de generația Unirii pentru opțiunea sa istorică.

A MAGYAR–MOLDÁV HADISÍRGONDOZÓ EGYÜTTMŰKÖDÉS MINT A POSZTSZOVJET KATONAI EMLÉKEZET SIKERES MODELLJE (2000–2026)

THE HUNGARIAN–MOLDOVAN WAR GRAVE COOPERATION AS A SUCCESSFUL MODEL OF POST-SOVIET MILITARY COMMEMORATION (2000–2026)

Andor Bíró,
CSc (history)
Retired Directorof the War Graves Directorate
Military History Institute and Museum, Budapest

ORCID ID: 0009-0007-2918-7947
biro.andor1961@gmail.com
CZU: 355.16(439:478):355.257.7
https://doi.org/10.65870/cohorta.2026.1.06

REZUMAT

Studiul analizează evoluția cooperării maghiaro–moldovenești în domeniul îngrijirii mormintelor de război pe teritoriul Republicii Moldova în perioada 2000-2025.. Pornind de la acordurile bilaterale și cadrul juridic internațional, lucrarea prezintă modul în care această colaborare s-a transformat într-un model funcțional și durabil de comemorare militară în spațiul post-sovietic, depășind schimbările politice și dificultățile instituționale. Un accent deosebit este pus pe proiectele realizate la Chișinău și Bălți, unde cercetarea arhivistică, cooperarea instituțională și inițiativele memoriale au contribuit la identificarea și comemorarea soldaților maghiari decedați în lagărele de prizonieri de război și în detenția NKVD după cel de-al Doilea Război Mondial. Studiul evidențiază limitele și caracterul fragmentar al surselor sovietice, precum și importanța criticii de sursă în reconstituirea destinelor individuale. Prin prezentarea unor studii de caz concrete, lucrarea demonstrează că îngrijirea mormintelor de război nu reprezintă doar un act de pietate militară, ci și un instrument al justiției istorice și al recuperării memoriei familiale. Cooperarea maghiaro-moldovenească este analizată ca exemplu de bună practică în domeniul politicilor memoriei, având relevanță atât la nivel regional, cât și internațional.

Cuvinte-cheie: îngrijirea mormintelor de război; politici ale memoriei; prizonieri de război; NKVD; cooperare bilaterală; spațiul post-sovietic.

ABSTRACT

This study examines the development of Hungarian–Moldovan cooperation in the field of war grave preservation between 2000 and 2025. Based on bilateral agreements and the relevant international legal framework, the article demonstrates how this cooperation evolved into one of the most stable and effective models of military commemoration in the post-Soviet space, transcending political cycles and institutional transformations. Special attention is given to memorial projects implemented in Chișinău and Bălți, where archival research, institutional collaboration, and commemorative initiatives made it possible to identify and honor Hungarian soldiers who died in Soviet prisoner-of-war camps and NKVD detention after the Second World War. The study highlights the fragmentary and administratively biased nature of Soviet archival records and underscores the importance of source criticism in reconstructing individual wartime fates. Through selected case studies, the article argues that war grave preservation is not merely an act of military piety, but also a means of historical justice and the restoration of family memory. The Hungarian–Moldovan experience is presented as a best-practice example of bilateral remembrance policy, offering insights relevant to broader international and post-Soviet memory studies.

Keywords: war grave preservation; memory politics; prisoners of war; NKVD camps; bilateral cooperation; post-Soviet space.

A magyar–moldovai hadisírgondozó együttműködés kezdete, a jogi feltételek megteremtése

A háborúkban elhunyt áldozatok sírhelyeit kereső családtagok, hozzátartozók, vagy egykori bajtársak élénk érdeklődése által ihletett magyar kormány napjainkig összesen kilenc országgal kötött olyan tartalmú kétoldalú megállapodást, amely lehetővé tette a paritás elvén nyugvó intézményes katonakegyeleti tevékenységet. Időrendben elsőként Németországgal (1993-ban)[1], majd az Oroszországi Föderáció Kormányával (1995-ben)[2], ezt követően Ukrajnával (1996-ban)[3],

[1] *43/1995. (IV. 24.) Korm. rendelet a Magyar Köztársaság Kormánya és a Németországi Szövetségi Köztársaság Kormánya között a Magyar Köztársaságban lévő német háborús sírokról és a Németországi Szövetségi Köztársaságban lévő magyar háborús sírokról szóló, Bonnban, 1993. november 16-án aláírt Megállapodás kihirdetéséről*, (https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99500043.kor (accesat 01.04.2026).

[2] *104/1996. (VII. 16.) Korm. rendelet a Magyar Köztársaság Kormánya és az Oroszországi Föderáció Kormánya között a háborúkban elesett katonák és polgári áldozatok emlékének megörökítéséről, valamint sírjaik jogi helyzetéről szóló, Moszkvában, 1995. március 6-án aláírt Megállapodás kihirdetéséről* (https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99600104.kor, (accesat 01.04. 2026).

[3] *216/1998. (XII. 30.) Korm. rendelet a Magyar Köztársaság Kormánya és Ukrajna Kormánya között a háborúkban elesett katonák és a polgári áldozatok emlékhelyeinek megőrzéséről és megörökítéséről, valamint sírjaik jogi helyzetéről szóló, 1996. november 16-án, Kijevben aláírt Megállapodás kihirdetéséről* (https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99800216.kor (accesat 01.04. 2026).

majd 1998-ban a Moldovai Köztársaság Kormányával[4] írt alá hadisírgondozó megállapodást[5]. Ez utóbbi kormányközi egyezmény biztosított lehetőséget arra, hogy megkezdődjenek a második világháború idején a szovjet hadsereg kötelékében Magyarország területén elesett moldvai nemzetiségű katonák, valamint moldovai NKVD-lágerekben elhunyt magyar hadifoglyok, illetve szovjet kényszermunkatáborokban életüket vesztett polgári áldozatok emlékmegőrzésére irányuló munkálatok.

A megállapodás hatálybalépéséről szóló diplomáciai jegyzékváltás 1999. április 9-én történt meg, majd ezt követően került kihirdetésre Magyarországon a 154/2000. (IX. 13.) Korm. rendelet, amely az egyezmény végrehajtásáért felelősnek a honvédelmi minisztert jelölte ki[6]. A gyakorlati teendőket a magyar tárcavezető a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum feladatkörébe utalta, amit rövid időszakra megszakítottak a 2010-2015. évek. Ekkor az ügyintézést – Hende Csaba a honvédelmi miniszter döntése alapján – egy újonnan létrehozott minisztériumi szervezet, a Honvédelmi Minisztérium Társadalmi Kapcsolatok és Háborús Kegyeleti Főosztály végezte[7].

Az összességében immár negyedszázadnyi együttműködés tapasztalataival rendelkező magyar–moldvai hadisírgondozó munkakapcsolatokat magyar részről több vezető is irányította. Az első tíz esztendőben elért sikerek elsősorban dr. Holló József nyugállományú altábornagy[8], főigazgató nevéhez fűződnek. Az ő irányításával sikerült kiépíteni azt a kiváló magyar-moldvai munkakapcsolatot, melynek eredményei világviszonylatban is példaértékűek: ekkoriban épült meg a két ország területén lévő hadifogoly-emlékművek több mint ötven százaléka, illetve ez volt az az időszak, amely a későbbi sikerek alapjául szolgált.

---

[4] *154/2000. (IX. 13.) Korm. rendelet a Magyar Köztársaság Kormánya és a Moldovai Köztársaság Kormánya között a háborúkban elesett katonák és polgári áldozatok emlékhelyeinek megőrzéséről és megörökítéséről, valamint sírjaik jogi helyzetéről szóló, Kisinyovban, 1998. március 2-án aláírt Megállapodás kihirdetéséről* (https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/73b1a94fc5ed90ec50baf8eb0f98e8bbd4a68a0f/megtekintes (accesat 01.07. 2026).

[5] A Megállapodást magyar részről Keleti György honvédelmi miniszter, moldovai részről Valeriu Pasat védelmi miniszter látta el kézjegyével.

[6] *A 154/2000. (IX. 13.)* Korm. rendeletet az 1998. július 8 án megalakult új kormány nevében Orbán Viktor miniszterelnök írta alá.

[7] A Főosztály neve és a minisztériumi hierarchiában betöltött szerepe 2010–2015. között többször változott, de hadisírgondozással kapcsolatos feladatai mindvégig változatlanok megmaradtak.

[8] Dr. Holló József nyá. altábornagy a 2001–2010. években volt a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum főigazgatója

A következő, 2010–2015. közötti „Balaton utcai korszak”-ként ismertté vált években dr. Töll László ezredes[9], majd Kovács Vilmos ezredes[10], végül pedig Maruzs Roland ezredes[11] irányította a hadisírgondozó tevékenységet is magába foglaló magyarországi szervezetet. Az egymást követő átszervezések állandó szereplője e sorok szerzője volt, aki eleinte referensi beosztásban, végül pedig igazgatóként menedzselte a 2000–2025. évek közötti példaértékű magyar-moldvai hadisírgondozó együttműködés minden mozzanatát[12].

A moldovai félre háruló feladatokat eleinte közvetlenül a Védelmi Minisztérium felügyelte[13]. Később a végrehajtást Boris Gămurari, a Moldovai Köztársaság védelmi minisztere a Nemzeti Hadsereg Hadtörténeti Múzeumára (Muzeul Militar al Armatei Nationale), majd a 2011-ben alapított Hadtörténelmi és Katonai Kulturális Központ (Centrul de Istorie și Cultură Militară)[14] feladatkörébe utalta. Ezt a jogszabályt követte a hadisírok és emlékművek kezeléséről szóló 161. számú 2017. évi törvény (2017.07.20)[15], legutóbb pedig a Ion Chicu miniszterelnök, valamint Serghei Pușcuța pénzügyminiszter és Victor Gaiciuc védelmi miniszter által jegyzett 877. számú, 2020.10.09-ei kormányrendelet, amely szerint a Moldovai Köztársaság Védelmi Minisztériuma Hadtudományi és Katonai Emlékezet Hivatala (Agenția pentru Știință și Memorie Militară)[16] a hadisírgondozási munkálatok végrehajtásáért felelős szervezet. A Hivatal – magyarországi partnerszervezetéhez hasonlóan – megörökölte mindazokat a hadisírgondozó feladatokat, melyeket immár negyedszázada dr. Vitalie Ciobanu ezredes, azaz a kezdetektől minden jelentős moldovai katonakegyeleti eseményt felügyelő kiváló szakember irányít.

[9] Dr. Töll László ezredes 2010–2015. között a Honvédelmi Minisztériumban, majd a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeumban 2022–2023. között irányította a magyarországi hadisírgondozó szervezetet.

[10] A hadisírgondozó tevékenység a 2015–2022. években dr. Kovács Vilmos ezredes irányítása alatt állt.

[11] A HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum parancsnoka napjainkban Maruzs Roland ezredes.

[12] A tanulmány szerzője 2000–2025 között a magyar hadisírgondozó szervezet munkatársaként, majd vezetőjeként közvetlenül részt vett az ismertetett folyamatokban.

[13] *Hotărîre cu privire la aprobarea Acordului între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Republicii Ungare privind păstrarea și eternizarea memoriei militarilor și victimelor civile căzute în războaie și cu privire la statutul înmormântărilor.* (*Hotărârea Guvernului nr. 560 din 12.05.1998*), https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=48630&lang=ro (accesat 01.06. 2026).

[14] *Fondată la 18 august 2011*, https://www.army.md/?lng=2&action=show&cat=138 (accesat 01.06. 2026).

[15] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122073&lang=ro (accesat 01.06. 2026).

[16] Guvernul Republicii Moldova, *Hotărârea nr. 877 din 09-12-2020 cu privire la organizarea și funcționarea Agenției pentru Știință și Memorie Militară*, (https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=124417&lang=ro (accesat 01.06. 2026).

Az első siker: magyar hadifogoly-emlékmű Bălți városában

A kétoldalú Megállapodás végrehajtásával megbízott hivatalos szerveken kívül a katonakegyeleti, hadisírgondozó munkában jelentős szerepet töltöttek, illetve napjainkban is betölt számos Szabolcs-Szatmár-Bereg-, és Hajdú-Bihar vármegyei önkormányzat, az egykori lágerek túlélői, illetve az áldozatok hozzátartozói. Közülük mindenekelőtt Encsencs Község Önkormányzata Képviselő Testületét szükséges említeni, melynek küldöttsége a halottak napjához / mindenszentekhez kapcsolódóan évtizedek óta rendszeresen felkeresi azt a Bălți (Bölc) városában álló emlékművet[17], melyet a moldovai fél a magyar hadifoglyok és polgári áldozatok emlékére elsőként állított fel Moldovában[18].

A Bălți városában 2001. október 11-én ünnepélyes keretek között felavatott magyar hadifogoly-emlékmű[19]

[17] A magyarországi hadisírgondozó szervezet felkarolta az önkormányzat kiutazás megszervezésére vonatkozó 1999–2000. évi kérelmeit, valamint Mádi László országgyűlési képviselő ezt támogató beadványát, és Magyarország Külügyminisztériuma útján fordult a moldvai szervekhez.

[18] Az emlékművet a fogolytáborban elhunyt magyar, köztük az encsencsi polgárok emlékére állíttatta Moldova védelmi minisztere, Victor Gaiciuc tábornok, 2001 októberében.

[19] A fényképet dr. Mikecz Tamás rendkívüli és meghatalmazott nagykövet bocsájtotta a HM HIM rendelkezésére.

Az encsencsi önkormányzat felmérése szerint a szovjet hadsereg a második világháború idején Encsencsről 153 férfit hurcolt el jóvátételi munkára, és közülük 83-an útközben vagy a Bălțiban létesített kényszermunkatáborban lelték halálukat[20]. Nagy László jegyző elmondása szerint a községből 56 évig, azaz 2001-ig senki nem járt a tragédiák helyszínén. Természetes volt tehát, hogy a magyar külügyminisztérium és a budapesti hadisírgondozó iroda felkarolta az encsencsi önkormányzat emlékmű-állításra vonatkozó kezdeményezését[21].

Az emlékmű a moldovai Védelmi Minisztérium HM HIM Hadisírgondozó Irodával folytatott szoros egyeztetés eredményeként épült meg, beleértve az emlékmű feliratát, amely összhangban állt az Oroszországi Föderáció területén korábban megépített – akkoriban már kettőszázat is meghaladó számú – magyar hadifogoly-emlékhely feliratával: „Itt magyar hadifoglyok és polgári áldozatok nyugszanak a II. világháború áldozatai”[22].

Az időközönként újabb és újabb elemekkel bővülő első moldovai magyar hadifogoly-emlékmű legutóbb 2016-ban esett át olyan jelentős fejlesztésen, melynek részletei igazán figyelemreméltóak. A fekete gránitból készített aalkotás környezetében ekkor kerültek kihelyezésre azok a névtáblák, melyek a Bălțiban állomásozó 103. számú NKVD-táborban, valamint a 3376. számú hadikórházban elhunyt hadifoglyok és polgári áldozatok neveit tartalmazzák. A moldovai partnerszervezet munkatársai által felkutatott – szovjet eredetű – levéltári iratok szerint Bălțiban 322 fő hadifoglyot temettek el, közülük 177 fő volt magyar (további 91 fő - német, 32 fő - osztrák, 11 fő - román, 6 fő – cseh, 2-2 fő - lengyel és jugoszláv, valamint 1 fő ukrán (ruszin) volt[23].

---

[20] https://www.szon.hu/helyi-kozelet/2021/11/huszeves-encsencsi-emlekhely-moldovaban (accesat 01.04. 2026).

[21] Az emlékmű avatóünnepségére szóló meghívót Gheorghe Popa védelmi miniszterhelyettes 2001.10.10-én továbbította dr. Mikecz Tamás nagykövet részére.

[22] Az emlékmű felirata a HM HIM Hadisírgondozó Iroda 84/3/2001. nyt. számú, 2001.09.24-ei keltezésű faxon megküldött állásfoglalásának megfelelően került feltüntetésre.

[23] *Учетное дело по захоронению умерших в/пленных спецгоспиталя № 3376 и лагеря № 103 в г. Бельцы - № 3 МВД Молдавской СССР*, F. 7, inv. 1, dos., 4. Акты о проведении в исполнение приговоров судебных органов в отношении осуждённых к в.м.н. (Комитет Государственной Безопасности при Совете Министров Молдавской ССР, *Уголовное дело № 32867*, том 6-7, 1945 г.), Информация о совершенных злодеяниях немецко-румынскими оккупантами на территории г. Бельцы за 1941-1944 годы. Исполком Бельского Совета народных депутатов. (ANRM, F.138, inv. 1, dos., 2„a”).

A magyar hadifoglyok és polgári áldozatok emlékhelye Bălți városában
(a szerző felvételei, 2022. 11. 03.)

Fontos megjegyezni, hogy az iratok tartalmától eltérően a Bălți városában elhunyt hadifoglyok száma jóval nagyobb volt, mint amit a szovjet hatóságok rögzítettek. A halottak névsorának egyeztetésekor bebizonyosodott ugyanis, hogy a korabeli orosz nyelvű nyilvántartások nagyon sok olyan áldozat adatait nem tartalmazzák, akik bizonyítottan Bălțiban vesztették életüket. A hiányzó nevek között említendőek például azok az encsencsi lakosok, akik közül mindössze néhányan szerepeltek az elsődleges cirill betűs szovjet forrásokban[24]. Ez a fajta hiányos nyilvántartás alapvetően jellemző egyrészt azokra a korabeli iratokra, melyeket elsőként Viktor Gajcsuk védelmi miniszter bocsájtott a magyar fél rendelkezésére[25], másrészt a moldovai kutatók által a későbbi években feltárt dokumentumokra is, azaz egyértelműen kijelenthető, hogy a fogvatartottak korabeli szovjet nyilvántartása pontatlan volt. Íme egy olyan visszaemlékezés, amely a bălți fogságot szerencsésen

[24] Nagy László jegyző 2017.01.18-ai keltezésű levelében továbbította a HM HIM Katonai Emlékezet és Hadisírgondozó Igazgatósághoz Encsencs Közöség Önkormányzata Képviselő-testületének az Encsencsről „málenkij robotra elhurcoltak emlékének megörökítéséről szóló 52/2016 (XII.21.) nyilvántartási számú jegyzőkönyv-kivonatot, melyben a képviselő-testület köszönetét és nagyrabecsülését fejezte ki mindazon moldvai és magyar állampolgároknak, szervezeteknek, akik támogatásukkal, munkájukkal hozzájárultak ahhoz, hogy a II. világháborúban Encsencs községből elhurcolt áldozatok neve megörökítésre kerüljön Moldávia Balti városában, továbbá kérte, hogy az emléktáblán feltüntetésre kerüljön 83 fő encsencsi lakos neve.

[25] A levéltári iratokat Viktor Gajcsuk védelmi miniszter 2001.05.15-ei keltezésű, Ho.11/299 nyt. számú levelében juttatta el dr. Mikecz Tamás rendkívüli és meghatalmazott nagykövethez.

túlélő szemtanútól származik. Az 1944. december 6-án Bălţiba érkező Juhász János abádszalóki lakos az alábbiak szerint emlékezett a korabeli történésekre:

> Belciben akkor 3 láger volt: a főláger, a kisláger és a téglagyári láger. A kislágerbe kerültem, amely később kórház lett. A város szélén volt, közelében egy nagy nádassal. Már akkor ez a láger lett a betegek gyűjtőhelye. December végére a halottak száma elérte itt a 150-200-at. 1945 elején kitört a vérhas és a tífuszjárvány. Éjjelente 200-250 halottat vittünk ki a közös sírba, egy gödörbe. Így ment ez május 9-ig, a háború végéig. Tudomásom szerint a városban lévő 20 000 német és 10 000 magyar hadifogoly közül csak 150 német és 3 000 magyar maradt életben. A 13 falumbeliből 9-en haltak meg. A háború befejezése után javultak az egészségügyi viszonyok, de ez már a halottakon nem segített[26].

Fentiek ismeretében a budapesti hadisírgondozó szervezet – a meglévő irattári iratok és további bizonyító erejű dokumentumok alapján – összesen 430 fő magyar áldozat adatait tartalmazó névsort állított össze, melyet azzal a kiegészítéssel juttatott el a gránit emléktáblák gyártását magára vállaló moldovai kollégáihoz, hogy a névsor nem teljes, ezért a felsorolást az „Ismeretlen áldozatok" kifejezéssel szükséges zárni[27].

A névtáblák avatóünnepségével egybekötött 2018. évi megemlékezésen a szokásosnál is többen vettek részt: a moldovai vendéglátókon, valamint a Szedlár János polgármester és Nagy László jegyző által vezetett nyolcfős encsencsi küldöttségen kívül jelen volt Németh Szilárd, a Honvédelmi Minisztérium államtitkára általa vezetett delegáció, Szabó Sándor, Magyarország rendkívüli és meghatalmazott nagykövete, Hüse Kálmán alezredes, Magyarország véderőattaséja, valamint dr. Simon Pál nyugállományú ezredes, nyugalmazott főorvos személyében egy olyan hozzátartozó, aki a budapesti hadisírgondozó szervezet moldovai ügyekben illetékes munkatársának köszönhetően nemsokkal korábban értesült arról, hol nyugszik a 73 évvel korábban elvesztett édesapja, B. Simon Pál (1912–1945).

Simon doktor az alkalomból édesapja arcképét ábrázoló kör alakú domborművet készíttetett, melyet – a magyar hadisírgondozó szervezet és a moldovai

---

[26] *Juhász János visszaemlékezése*, in *Hadifoglyok írják… Hadifogolysors a második világháborúban*, în T. Papp, *Hadtörténelmi Levéltári Kiadványok*, Volt Hadifoglyok Bajtársi Szövetsége - Hadtörténelmi Levéltár, Budapest, 1999, p. 107.

[27] A Balti magyar hadifogoly-emlékművön feltüntetendő névsort a HM Társadalmi Kapcsolatok Hivatal előbb a 36-73/2016 nyt. számú, 2016. 04. 13-ai, majd a 99-11/2017. nyt. számú, 2017. 02. 08-ai keltezésű ügyirataiban, Szilágyi Mátyás rendkívüli és meghatalmazott kisinyovi nagykövet útján juttatta el a moldovai partnerszervezet vezetője, dr. Vitalie Ciobanu ezredes, valamint a moldovai magyar hadisírgondozó érdekeket már korábban is lelkesen támogató Petru Costin ezredes részére.

kollégák (dr. Vitalie Ciobanu, Petru Costin ezredes) közreműködésével – B. Simon Pál és az ott nyugvó minden áldozat emlékére a helyszínen, az emlékmű központjában álló kereszt metszőpontjában helyeztek el[28].

B. Simon Pál (önarcképek)

Az önarcképek alapján készített dombormű (Fotó: dr. Simon Pál)

A relief megálmodójának nagyvonalú szándéka szerint B. Simon Pál bronzból készített domborműve jelképesen tükrözi mindazoknak a hadifoglyoknak a szenvedését, akik a Bălţiban állomásozó 103. számú NKVD-táborban hunytak el. Mindezt megerősítette a 79 éves nyugdíjas dr. Simon Pál, aki az emlékműnél elmondott beszédében kifejtette, hogy:

> „Amikor 1945. január 18-án elszakítottak édesapámtól, nem gondoltam volna, hogy valaha is rátalálok. A mai napon lezárult egy történet, nehéz szavakba önteni, hogy mit érzek itt, ahol rá emlékezek. Elhoztam magammal az őt ábrázoló domborművet, Lestyán Goda János[29] alkotását, melyet itt hagyok szimbólumként"[30].

[28] A bronzból készült, 17 cm átmérőjű művészi alkotás mintájául az a kisplasztika (faszobor) szolgált, melyet B. Simon Pál hadifogoly fogsága idején egy abroncsdarab segítségével faragott ki. Az emléket egy hazatérő fogolytársa juttatott el a Simon családhoz. Az önarcképeket ábrázoló fotókat dr. Simon Judit, B. Simon Pál unokája bocsátotta a szerző rendelkezésére.

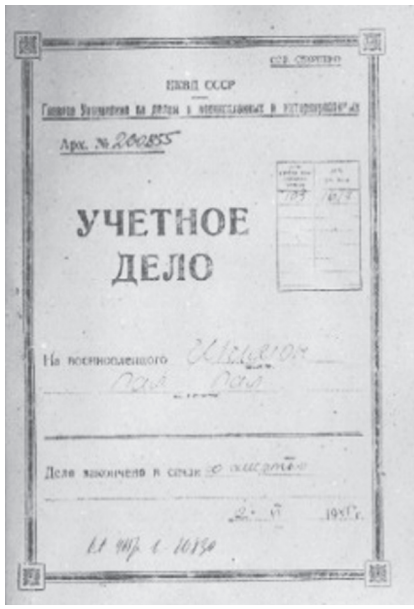
[29] Lestyán Goda János szobrászművész, a Képzőművészeti Egyetem Szobor Tanszékének művész tanára.

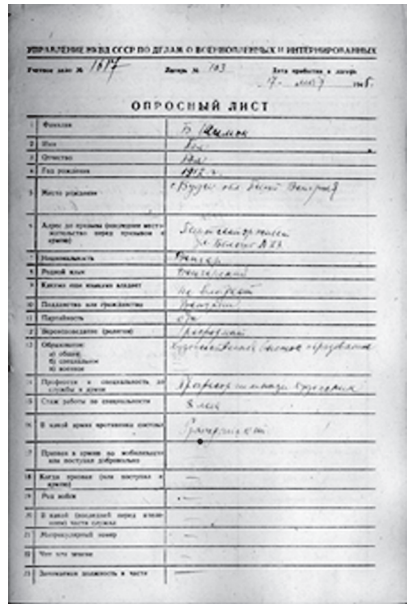
[30] https://www.szon.hu/helyi-kozelet/2018/11/encsencsi-fohajtas-moldovaban (accesat 01.04. 2026).

A magyar hadifogolyemlékmű Lestyán Goda János domborművével. Bălți, 2018.11.08. (A szerző felvételei)

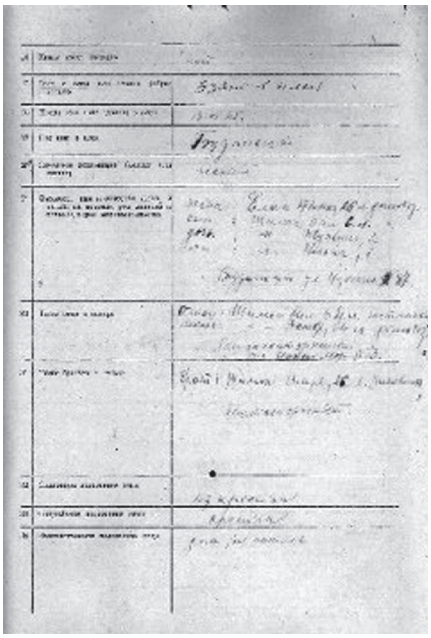
Az Oroszországi Állami Hadilevéltárban[31] őrzött személyi okmánygyűjtő szerint B. Simon Pál polgári személy, művész, az 1930-as években a Magyar Képzőművészeti Főiskola hallgatója volt, rajztanári oklevéllel rendelkezett és többek között Budapest legjelentősebb fiúgimnáziumában, Pestszenterzsébeti Állami Kossuth Lajos Gimnáziumban dolgozott. Fogságba esésekor 26 éves felesége három gyermekével maradt egyedül, az akkor 6 éves Pállal, a 2 éves Zsuzsannával és az 1 éves Ilonával[32]. Nem meglepő tehát, hogy a megözvegyült fiatalasszony hősies erőfeszítései ellenére megbetegedett és néhány év múlva elhunyt. 1957-től mindhárom kiskorú gyermeke árván maradt…

[31] *Российский государственный военный архив (РГВА)*, 125212, Москва, ул. Адм. Макарова, 29.

[32] Dr. Simon Judit, B. Simon Pál unokája hívta fel a szerző figyelmét arra, hogy a letartóztatás időpontjában, azaz 1945. január 18-án a gyerekek még ettől is fiatalabbak voltak: Pál még nem volt 6 éves (március 23-án volt a születésnapja), Zsuzsa is márciusi, még nem volt 2 és Ili csak májusban töltötte be az 1 évet.

B. Simon Pál hadifogoly-okmánygyűjtőjének első három oldala[33]

Sem a levéltári iratokból, sem a családtagok visszaemlékezéseiből nem derült ki, hogy a szovjet hatóságok milyen indokkal tartóztatták le a 33 éves B. Simon Pált. Adatait csak 1945. május 20-án, azaz őrizetbe vételét követően négy hónappal rögzítették. Hadifogoly-személyi dossziéja szerint nem volt tagja semmilyen pártnak, és nem kötődött a fegyveres erőkhöz. Az iratokban nem szerepel utalás esetleges betegségére, ugyanakkor kevesebb mint egy hónappal az okmány kiállítását követően, 1945. június 12-én B. Simon Pál elhunyt és fogolytársai még aznap eltemették[34].

Dr. Simon Pál nyugállományú ezredes, nyugalmazott főorvos (j) 2018.11.08-án megemlékező beszédet mond a Bălțiban létesített magyar hadifogoly-emlékműnél (a szerző felvétele)

[33] Forrás: *ΡΓΒΑ*.

[34] B. Simon Pál és családjának története jól mutatja a hadisírgondozó tevékenység humanitárius és családtörténeti jelentőségét.

Az ismeretlen magyar hadifogoly-áldozat földi maradványainak exhumálása Bălți városában

A Bălți városában létesített hadifogoly-emlékmű közel 20 esztendeig tartó folyamatos fejlesztésével párhuzamosan számos további jelentős magyar–moldvai hadisírgondozó projekt is megvalósult. Ezek egyike volt a Bălțiban állomásozó 103. számú NKVD-táborban, valamint a 3376. számú hadikórházban elhunyt *ismeretlen hadifogoly, kényszermunkára elhurcolt* exhumálása és hazai földben történő újratemetése[35].

Az ismeretlen áldozat exhumálását mind moldvai, mind magyar részről alapos előkészítés előzte meg. Miután dr. Vitalie Ciobanu őrnagy írásban jelezte, hogy az exhumálással kapcsolatos engedélyezési eljárás a közeljövőben befejeződik[36], dr. Holló József nyá. altábornagy, a HM HIM főigazgatója Szekeres Imre honvédelmi miniszter meghatalmazása birtokában[37] 2006. október 8-11. között a magyarországi hadisírgondozó szervezet és moldovai hadisírgondozó partnere, továbbá Szekrényes András, a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Temetkezési Vállalat igazgatója és munkatársai végrehajtották a földi maradványok exhumálását[38].

Az ismeretlen áldozat földi maradványait a hazaszállítást követően Nyíregyházán, az Északi Köztemető főravatalozója közelében 2004. október 30-án felavatott *Elhurcoltak emlékműve* / *Malenkij robot emlékmű* alatt temették újra 2006. november 17-én[39]. Az eseményen részt vett és emlékező beszédet mondott Csabai Lászlóné polgármester, Szekeres Imre honvédelmi miniszter. A nyíregyházi újratemetésen természetesen jelen volt a moldovai hadisírgondozó szervezet vezetője, dr. Vitalie Ciobanu őrnagy és munkatársai, a budapesti hadisírgondozók, valamint az áldozatok magyarországi hozzátartozói, társadalmi, önkormányzati szervek képviselői.

---

[35] Az ismeretlen áldozat exhumálásának és hazai földben történő ünnepélyes újratemetésének egyik kitartó kezdeményezője a nyíregyházi lakosú Kővári Árpád volt, akinek édesapja szovjet munkatáborban Moldvában hunyt el.

[36] Dr. Vitalie Ciobanu 2006.03.12-ei keltezésű levele a HM HIM főigazgatójához.

[37] 49/5/2006. nyt. számú, 2006.09.21-ei keltezésű meghatalmazás.

[38] A munkálatokhoz nélkülözhetetlen segítséget nyújtottak a moldvai partnerszervezet munkatársai által előzőleg felkutatott kataszterlapok (korabeli temetői vázlatrajzok).

[39] https://emlekjelek.hu/index.php/nyiregyhaza/tematikus/az-elhurcoltak-emlekjelei (accesat 01.04. 2026).

Az ismeretlen magyar hadifogoly-áldozat földi maradványai Bălți városában a hazaszállítás előtti pillanatokban (balról: dr. S. Catharaga, P. Costin alezr., dr. V. Ciobanu őrnagy, I. Ciobanu, dr. Holló József nyugállományú altábornagy. A szerző felvétele)

A moldovai fogságban elhunyt ismeretlen magyar áldozat ünnepélyes újratemetése Nyíregyháza Északi temetőjében 2006. november 22-én.[40] (fotó: emlekjelek.hu)

[40] Az emlékmű László Zoltán építész tervei alapján készült. https://emlekjelek.hu/index.php/nyiregyhaza/tematikus/az-elhurcoltak-emlekjelei (accesat 01.04. 2026).

Magyar hadifogoly-emlékmű Benderiben[41]

A magyar-moldvai hadisírgondozó együttműködés következő kiemelkedő jelentőségű eseménye volt a Benderi városában, a Benderi Katonai Emlékközpontban[42] létesített magyar hadifogoly-emlékmű létrehozása.

Az egykori 104. számú NKVD-hadifogolytáborban elhunytak emlékére a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum kezdeményezésére első ütemben egy kétnyelvű emléktábla kihelyezésre került sor, melyet 2010. április 15-én közösen avatott fel a magyar és a moldovai delegáció, majd kereken fél esztendővel később, 2010. október 14-én ugyanott, – irattári kutatások eredményeként – megjelentek az áldozatok neveit tartalmazó gránittáblák és gránit sírkeresztek[43]. Az emlékhely ünnepélyes, katonai tiszteletadással történő felavatásán többek között részt vett dr. Varga György rendkívüli és meghatalmazott nagykövet, dr. Holló József nyugállományú altábornagy és a kíséretében lévő magyarországi hadisírgondozó munkacsoport, valamint Vagyim Krasznoszelszkij vezérőrnagy és munkatársai.

A magyar hadifoglyok és kényszermunkára elhurcolt polgári áldozatok emléktáblája. Bender város Katonai Emlékközpont. 2010, április 15. (a szerző felvétele)

[41] Bender (oroszul: Бендеры; románul: Tighina).

[42] И. Вилкова, *Военно-исторический меморльный комплекс. Бендерский военный некрополь*. Бандеры, 2009.

[43] A 33 darab zambiai gránitból (1+16 tábla és 16 sírkereszt) készített emlékhely Petru Costin ezredes, a Moldovai Köztársaság Vámszolgálata Nemzetközi Igazgatóság helyettes vezetőjének hathatós támogatásával valósult meg.

Magyar hadifoglyok és kényszermunkára elhurcolt polgári áldozatok emlékhelyének ünnepélyes avatóünnepsége Bender városában 2010, október 14-én. (a szerző felvétele)

Az emlékezetes avatóünnepséget követő években több hivatalos magyarországi küldöttség látogatott el a Benderiben lévő magyar emlékhelyhez. Ezek egyike volt a Hajdúnánási Közös Önkormányzati Hivatal indítványára 2013-ban megszervezett kegyeleti kiutazás, melynek tagjai elsősorban az egykori 104. számú NKVD-táborban elhunyt áldozatok hozzátartozói voltak. Szólláth Tibor polgármester kezdeményezését támogatva a budapesti hadisírgondozó szervezet ekkor beszerezte a helyi hatóságok engedélyét ahhoz, hogy a magyar emlékhely területén kihelyezésre kerüljön egy Hajdúnánásról származó kopjafa.

Később, a tragikus események 75. évfordulója alkalmából, 2019 nyarán az önkormányzat ismét a helyszínen emlékezett az áldozatokra, és az időközben kialakított kiváló munkakapcsolatok Hajdúnánás és Benderi testvértelepülési kapcsolatainak létrehozásával bővültek.

A hajdúnánási delegáció Benderi városában 2013-ban.
(Fotó: P. Costin)

Újabb hadifogoly-iratok a Chișinău-i levéltárakból[44]

A moldovai parlament elnöke, egyben ügyvezető államfő, Mihail Ghimpu, a 2010. október 25-ei Chișinău-i hivatalos találkozója során levéltári dokumentumok másolatait nyújtotta át Orbán Viktor magyar miniszterelnöknek[45]. A dokumentumokban szereplő névsorok az 1944–1945-ben háborús bűntettekért a szovjet katonai elhárítás által letartóztatott, majd a Chișinău-i börtönben kivégzett magyar állampolgárok adatait tartalmazta[46] A felbecsülhetetlen értékű iratokról nem sokkal később, 2011. január 28-ai számában „Etnici maghiari – împușcați de NKVD la Chișinău”[47] címmel beszámolt a moldovai Timpul napilap,[48] ezért, és különösen terjedelmi okok miatt ezúttal ezt a kérdést nem részletezzük, ugyanakkor hangsúlyozni szükséges azt a szakmai elkötelezettséget melynek eredményeként a moldvai kollégák a legfelsőbb politikai szintre emelték a hadisírgondozással kapcsolatos kérdéskört.

[44] A moldovai levéltárakban őrzött szovjet hadifogoly-nyilvántartások forráskritikai szempontból töredékesek, adminisztratív célúak, és etnikai bontás tekintetében következetesen alulreprezentálják a magyar áldozatokat.

[45] A Magyar Köztársaság Nagykövetsége - Chisinau levele, Ikt. sz.: 32-3/ADM/2010.

[46] *Ibidem*.

[47] „Magyar nemzetiségűek – akiket az NKVD kivégzett Chișinăuban”.

[48] *Etnici maghiari – împușați de NKVD la Chișinău*, în *Timpul.md.* (2011.01.28.) Letöltve innen: https://timpul.md/?p=271211 (accesat 01.04. 2026).

Magyar hadifogoly-emlékmű Chișinău városában

A magyar–moldvai hadisírgondozó együttműködés terén újabb jelentős előrelépést hozott a végrehajtó szervezetek vezetőinek 2014. március 24-27-ei budapesti munkamegbeszélése. A találkozó során felek megerősítették azt a korábbi szándékot, hogy az 1945–1948. közötti időszakban szovjet kényszermunka („malenkij robot") során, illetve a chisinaui NKVD-börtönben elhunyt vagy kivégzett magyar állampolgárok emlékére a moldovai fél emlékművet létesít a Chisinau központjában, a főváros egyik legfrekventáltabb részén lévő „*Eternitate*" („Örökkévalóság") Emlékközpontban.

A megépítendő emlékmű helyszíne (j) Chișinău város Eternitate emlékparkjában (a szerő felvételei)

Az ekkor már több mint öt esztendeje napirenden lévő projekt sikeres befejezéshez vezetett, és az emlékmű – a magyarországi hadisírgondozó szervezet által benyújtott terveknek[49] megfelelően – rendkívül rövid idő alatt, már 2014 november végére elkészült.[50] Az emlékmű ünnepélyes, legmagasabb szintű katonai tiszteletadással történő avatóünnepsége 2015. július 3-án délelőtt 8:30 órakor Hende Csaba honvédelmi miniszter és Viorel Cibotaru védelmi miniszter részvételével kezdődött.[51] A rendezvény színvonalát emelte a Moldovai Hadsereg díszelgő díszszázada, az Államelnöki Zenekar előadásában elhangzott magyar és moldovai állami himnuszok, a díszsortűz, az egyperces néma főhajtás idején hangzó metronóm. Istentiszteletet Anton Cosa (Kósa Antal) moldovai (csángó származású) r.k. püspök celebrált.

Az avatóünnepségen elmondott köszöntőjében Szilágyi Mátyás rendkívüli és meghatalmazott nagykövet történelmi jelentőségűnek nevezte az emlékmű megépítését. Hangsúlyozta, hogy ünnepélyes felavatása kiválóan jelképezi a két ország között meglévő, hagyományosan jó kétoldalú kapcsolatokat.[52] Hende Csaba miniszter beszédében kiemelte, hogy Magyarország nagyra értékeli mindazt a segítséget, amit Moldovától kapott a Magyarországról elhurcoltak sorsának kutatása és az emlékmű megépítése terén. Viorel Cibotaru védelmi miniszter megelégedettségének adott hangot, azért, hogy felek közös erőfeszítésének köszönhetően megépülhetett és felavatásra került a második világháború Chisinaui áldozatainak emlékműve. Kijelentette, hogy az 1998-ban aláírt magyar–moldovai hadisírgondozó megállapodás, melynek kidolgozásában személyesen is szerepet vállalt, ezennel elérte célját.

Az Eternitate Emlékparkban felavatott emlékmű megépítése és ünnepélyes felavatása kétségkívül a magyar–moldovai hadisírgondozó együttműködés ki-

---

[49] Az emlékmű műszaki terveit N. Gumenjuk és V. Martinjuk ivano-frankivszki építészmérnökök készítették a budapesti hadisírgondozó szervezet megrendelése alapján 2012-ben.

[50] A Moldova fővárosában létesített magyar emlékmű ügye sokáig megoldhatatlannak tűnő feladat volt, holott sokan és sokféleképpen sürgették a különböző országrészekből elhurcolt áldozatokra történő mielőbbi méltó emlékmegőrzést: Mádi László országgyűlési képviselő-, Radnainé dr. Fogarasi Katalin, a Nemzeti Emlékhely Kegyeleti Bizottság titkára-, dr. Éles András, Hajdúnánás polgármestere beadványai, továbbá lakossági kérelmek sokasága: Kővári László – Nyíregyháza, Virág István – Debrecen, Ivás István – Csíkszereda, Hóka László – Budapest, Boros József – Berettyóújfalu, dr. Hadas Ferenc – Debrecen, Szilágyi József – Magyaró, stb-stb.

[51] https://honvedelem.hu/hirek/hazai-hirek/magyar-hadifoglyoknak-es-polgari-aldozatoknak-allitottak-emlekmuvet-moldovaban.html (accesat 01.04. 2026).

[52] https://2015–2019.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/magyar-hadifoglyoknak-es-polgari-aldozatoknak-allitottak-emlekmuvet-moldovaban (accesat 01.04. 2026).

emelkedő jelentőségű eseménye volt,[53] melynek hatására Magyarország honvédelmi minisztere megerősítette: a Magyarország területén elesett több ezer moldovai nemzetiségű katonának a közeljövőben Miskolcon állítanak emlékművet.

A magyar hadifogoly-emlékmű 2015. július 3-ai avatóünnepsége Chișinău városában (a szerző felvétele)

Moldovai háborús áldozatok emlékműve Miskolc Város Hősök temetőjében

A korábban említett 2014. március 24–27-ei budapesti munkamegbeszélésen a magyar és a moldvai hadisírgondozó szervezetek vezetői többek között megállapodtak abban, hogy a háborúkban Magyarországon elesett moldovai katonák emlékére emlékművet létesítenek. A megállapodás szerint az emlékmű kivitelezésével járó költségeket a magyar fél fogja finanszírozni[54]. A megépítéséhez Miskolc Megyei Jogú Város polgármestere, dr. Kriza Ákos ezt megelőzően, már 2013-ban hozzájárult[55], majd mindezt megerősítették a sorban őt követő polgármesterek is.

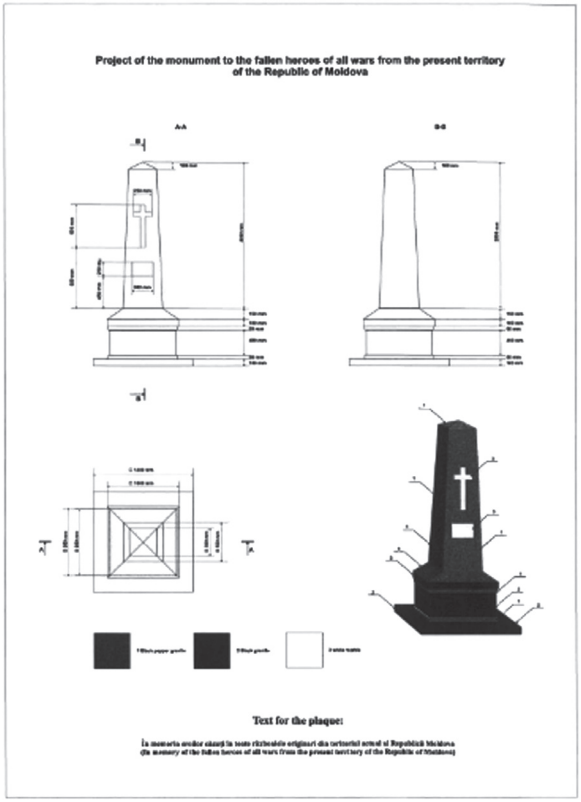
Az emlékművel kapcsolatos egyeztetés céljával tervezett 2021-2022. évi budapesti magyar-moldvai hadisírgondozó munkamegbeszélés a COVID-világjárvány

[53] https://istoriamilitara.md/wp-content/uploads/2024/03/Brosura-Agentia-pentru-Stiinta-si-Memorie-Militara.pdf (accesat 01.04. 2026).

[54] A Moldovában megépített magyar emlékművek költségeit mindhárom esetben a moldovai fél fizette.

[55] Dr. Kriza Ákos 20089-1/2013. fk. számú, 2013. február 12-ei keltezésű, a budapesti hadisírgondozó szervezethez írt válaszlevele.

miatt jelentős késéssel, csak 2023. szeptember 19-21. között jöhetett létre. Ekkor, a moldovai fél által elkészített műszaki tervek ismeretében, továbbá a miskolci Hősök temetőjében végrehajtott közös helyszínbejárás során a moldovai fél kiválasztotta az emlékmű létesítésének helyszínét.[56] Ezt követően a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum felkérte az illetékes honvédségi szervezetet a hivatali rend szerinti pályázat kihirdetésére, majd megkezdődött a kivitelezés, és napjainkra elkészült az emlékmű.

A miskolci moldáv emlékmű műszaki terve[58]

A budapesti hadisírgondozó szervezet vezetőjéhez írt 2023. október 04-ei keltezésű válaszlevelében Veres Pál polgármester kifejtette, hogy nagy örömére szolgált, hogy Hivatalában fogadhatta a Moldovai Köztársaság Védelmi Minisztériuma küldöttségét. Hangsúlyozta, hogy az emlékhely létesítésének projektje fontos katonakegyeleti esemény, illetve az együttműködés gyümölcsöző kulturális együttműködéssel, akár testvérvárosi kapcsolatok kialakításával is bővíthető[57].

[56] A moldovai delegáció vezetője: Valeriu Rusu nyá. ezredes, Moldova Védelmi Minisztériuma Hadtudományi és Katonai Emlékezet Hivatala osztályvezetője, kíséretében Alexandru Chirilenco őrnagy és Petru Costin nyá. ezredes, Moldova Védelmi Minisztériuma Hadtudományi és Katonai Emlékezet Hivatala tanácsosai.

[57] Veres Pál, Miskolc Megyei Jogú Város polgármestere 802.983-1/2023. Ikt. sz., 2023.10.04-ei keltezésű levele a HM HIM HHI igazgatója, dr. Bíró Andor részére.

[58] Az emlékmű terveit Alexandru Chirilenco őrnagy készítette.

Az elkészült emlékmű a helyszínre szállítás előtt[59]

A Miskolc Megyei Jogú Város Hősök temetőjében létesített moldovai katonai emlékmű 2026. 03. 05-ei avatóünnepsége a 2015. évi Chișinău-i magyar emlékmű avatóünnepségéhez hasonlóan katonai tiszteletadással övezett, magas színvonalú, emlékezetes rendezvény volt.

Az ünnepségen Anatolie Nosatîi, a Moldovai Köztársaság védelmi minisztere, valamint dr. Kutnyánszky Zsolt, a Honvédelmi Minisztérium haderőfejlesztésért és védelempolitikáért felelős államtitkára hangsúlyozták, hogy az emlékmű egy újabb mérföldkő a magyar–moldovai katonai emlékezet ápolásában; minden hadisír, amelyet közösen gondozunk, minden emlékmű, amelynél elesett katonáinkra emlékezünk, a diplomácia diadala, a kölcsönös tisztelet és a kiengesztelődés, az emberi megértés és az őszinte béke akaratának a sikere[60].

Az emlékmű felavatásával lezárult egy nemzetközi vonatkozásban is példaértékű együttműködés időszaka. A magyar–moldovai hadisírgondozó tevékenység eredménye négy olyan emlékmű megépítése, melyek remélhetőleg többezer háborús áldozat hozzátartozóinak szívébe hozott megnyugvást.

A magyar–moldovai hadisírgondozó együttműködés példája azt mutatja, hogy a katonakegyeleti kérdés a posztszovjet térségben képes volt politikai törésvonalakon, intézményi átalakulásokon és generációs váltásokon átívelő, stabil együttműködési formát ölteni. A bemutatott projektek nemcsak emlékművek létrejöttét eredményezték, hanem hozzájárultak a történeti igazságtételhez és a családi emlékezet helyreállításához is.

[59] Az emlékmű első fotója a kivitelezést végző vállalkozónak köszönhetően jutott a HM HIM HHI archívumába.

[60] https://honvedelem.hu/hirek/a-kozos-emlekezes-a-diplomacia-diadala.html

Sajnos a negyedszázaddal ezelőtt segítő-kezdeményezőként fellépő szemtanúk, az áldozatok rokonai és hadisírgondozó szakemberek közül mára sokan eltávoztak, ezért a fenti sorok az áldozatokkal egyetemben az ő emléküket is hivatott megőrizni.

Nyugodjanak békében!

A világháborúkban Magyarország területén elesett moldovai nemzetiségű katonák tiszteletére emelt emlékmű 2026. március 5-ei avatóünnepsége
Fotó: Vajda János, Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Hírportál

Studii de Securitate şi Apărare

OSCE ÎN ARHITECTURA REGLEMENTĂRII CONFLICTULUI TRANSNISTREAN: EFICIENȚĂ, LIMITE ȘI NOI PROVOCĂRI

THE OSCE IN THE ARCHITECTURE OF THE TRANSNISTRIAN CONFLICT SETTLEMENT PROCESS: EFFECTIVENESS, LIMITATIONS, AND NEW CHALLENGES

Anatolie Țăranu,
dr. în istorie
Agenția pentru Știință și Memorie Militară

ORCID ID: 0009-0000-0664-8922
e-mail: ataranu51@gmail.com
CZU: 94(478)"1990/1992:323(478)
https://doi.org/10.65870/cohorta.2026.1.07

REZUMAT

OSCE a avut un rol central în arhitectura reglementării conflictului transnistrean, contribuind la menținerea dialogului dintre Chișinău și Tiraspol, la elaborarea unor propuneri privind statutul Transnistriei și la instituționalizarea negocierilor în formatul 5+2. Eficiența sa a constat mai ales în prevenirea escaladării și menținerea canalelor diplomatice, însă a fost limitată de lipsa unor instrumente coercitive, de pozițiile divergente ale actorilor implicați și de influența decisivă a Federației Ruse. În noile condiții geopolitice, războiul din Ucraina, diminuarea rolului formatului 5+2 și transformarea mediului de securitate regional impun OSCE necesitatea de a-și adapta mecanismele de mediere și de a identifica noi instrumente pentru relansarea procesului de reglementare.

Cuvinte-cheie: CSCE/OSCE, conflict, reglementare, formatul 5+2, negocieri, mediator.

ABSTRACT

The OSCE has played a central role in the architecture of the Transnistrian conflict settlement process, contributing to the maintenance of dialogue between Chișinău and Tiraspol, the development of proposals concerning Transnistria's status, and the institutionalization of negotiations within the 5+2 format. Its effectiveness has been most evident in preventing escalation and maintaining diplomatic channels, but has been constrained by the lack of coercive instruments, the divergent positions of the actors involved, and

the decisive influence of the Russian Federation. Under the new geopolitical conditions, the war in Ukraine, the diminished role of the 5+2 format, and the transformation of the regional security environment require the OSCE to adapt its mediation mechanisms and identify new instruments for relaunching the settlement process.

Keywords: CSCE/OSCE, conflict, settlement, 5+2 format, negotiations, mediator.

Contextul apariției conflictului transnistrean

Conflictul transnistrean s-a conturat pe fundalul destrămării Uniunii Sovietice și al crizei profunde de legitimitate a structurilor politico-administrative sovietice din RSS Moldovenească, la sfârșitul anilor 1980 și începutul anilor 1990. Politicile de *perestroika* și *glasnost* au favorizat reactivarea identității naționale românești și formularea revendicărilor de suveranitate, proces care a culminat cu proclamarea independenței Republicii Moldova la 27 august 1991. După cum remarca istoricul Gheorghe Cojocaru, aceste evoluții au fost percepute de elita politico-administrativă și industrială din stânga Nistrului drept o amenințare directă la adresa pozițiilor sale de putere, a privilegiilor economice și a orientării geopolitice tradiționale către Moscova[1].

Regiunea transnistreană, puternic industrializată și militarizată în perioada sovietică, avea o structură demografică și instituțională diferită de cea a restului republicii, fiind dominată de cadre loiale centrului sovietic. În acest context, discursul identitar, lingvistic și statal promovat la Chișinău a fost instrumentalizat de liderii separatiști pentru a justifica opoziția față de autoritățile constituționale și pentru a legitima proclamarea unilaterală a așa-numitei Republici Moldovenești Nistrene[2].

Escaladarea conflictului în faza armată, în 1992, nu poate fi explicată exclusiv prin tensiunile interne: Federația Rusă s-a implicat direct, oferind sprijin politic, logistic și militar structurilor separatiste, în special prin intermediul Armatei a 14-a[3]. Încheierea fazei militare active a conflictului nu a condus la restabilirea controlului autorităților constituționale asupra regiunii, ci la consolidarea unui conflict de tip „înghețat", care a afectat procesul de consolidare a statului moldovean și a oferit Federației Ruse un instrument durabil de presiune geopolitică asupra Republicii Moldova. Regiunea separatistă s-a consolidat ca entitate politică, funcționând în continuare ca „stat *de facto*"[4].

[1] Gh. Cojocaru, *Separatismul în slujba Imperiului*, Civitas, Chișinău, 2000, p. 7.

[2] I. Caşu, I. Şarov, *Republica Moldova de la perestroikă şa independență 1989-1991. Documente secrete din arhiva CC al PCM,* Cartdidact, Chișinău, 2011, p. 10.

[3] Vezi M. Grbincea, *Războiul moldo-rus de pe Nistru din primăvara-vara anului 1992*, Editura Militară, București, 2025.

[4] L., Dov, *2001: Managing Separatist States: A Eurasian Case Sudy,* Occasional paper 32, Institute for Security Studies – western European Union, Paris, November, 2001, p. 4.

Menținerea acestei structuri a fost favorizată în mod determinant de sprijinul politic, economic și instituțional acordat de Federația Rusă, la care s-au adăugat, într-o anumită măsură, legături și forme de susținere din partea unor grupuri și persoane din Ucraina, precum și din partea unor actori politici și economici de la Chișinău. În aceste condiții, autoritățile transnistrene au reușit să-și mențină instituțiile proprii, mecanismele de control asupra teritoriului și capacitatea de a funcționa autonom față de instituțiile constituționale ale Republicii Moldova[5].

Apariția și mandatul OSCE în spațiul post-sovietic

Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) își are originile în Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa (CSCE), constituită în contextul Războiului Rece și consacrată prin Actul Final de la Helsinki din 1975. După prăbușirea blocului sovietic, rolul CSCE în arhitectura europeană de securitate s-a extins considerabil. La Summitul de la Budapesta din 1994 s-a decis transformarea CSCE în OSCE, noua denumire fiind utilizată începând cu 1 ianuarie 1995. Organizația a devenit astfel unul dintre principalele cadre multilaterale europene implicate în prevenirea și gestionarea crizelor de securitate generate, între altele, de dezintegrarea URSS și a Iugoslaviei.

În noul context geopolitic, CSCE/OSCE și-a extins activitatea în domeniul prevenirii conflictelor, gestionării crizelor și soluționării pașnice a disputelor, pe baza principiilor suveranității statelor, integrității teritoriale și inviolabilității frontierelor. Totodată, organizația a promovat un concept larg de securitate, care include dimensiunile politico-militară, economică și de mediu, alături de cea umană. În spațiul post-sovietic, OSCE a primit un mandat extins de prevenire a conflictelor, gestionare a crizelor și soluționare pașnică a disputelor, bazat pe principiile suveranității statelor, integrității teritoriale și inviolabilității frontierelor. Totodată, organizația a promovat un concept larg de securitate, care include dimensiunile politică, militară, economică, socială și umană.

În cazul Republicii Moldova, Misiunea CSCE, ulterior Misiunea OSCE, a fost instituită pentru a facilita dialogul dintre părțile implicate în conflictul transnistrean, a contribui la identificarea unui statut special pentru regiunea transnistreană în cadrul Republicii Moldova și a sprijini retragerea forțelor militare străine[6]. Mandatul său reflecta atât efortul comunității internaționale de a contribui la stabilizarea spațiului post-sovietic, cât și limitele unui mecanism de securitate întemeiat pe consens, în condițiile în care Federația Rusă era concomitent implicată în conflict,

[5] N. Popescu, *Noile oportunități de soluționare al problemei transnistrene prin mecanismele Europei moderne,* http://www.policy.hu/npopescu/publications/ue_trans.pdf, p.4.
[6] OSCE Mission to Moldova. Mandat. https://moldova.osce.org/ro/mission-to-moldova/107962.

participa la procesul de mediere și dispunea, ca stat participant la CSCE/OSCE, de posibilitatea de a bloca adoptarea deciziilor organizației printr-un veto informal.

Implicarea inițială a CSCE/OSCE (1992-1995)

Implicarea CSCE în gestionarea conflictul transnistrean s-a materializat instituțional în contextul amplificării conflictului, ca reacție la escaladarea violențelor armate din 1992 și la necesitatea de a stabiliza o zonă de insecuritate apărută la frontiera estică a Europei. În decembrie 1992, Consiliul Ministerial al CSCE de la Stockholm a consemnat interesul părților implicate pentru participarea organizației la eforturile de soluționare a conflictului[7].

În februarie 1993, s-a decis instituirea Misiunii CSCE în Republica Moldova, una dintre primele misiuni de acest tip în spațiul post-sovietic, confirmând importanța strategică atribuită conflictului de pe Nistru[8]. Instituirea acesteia a fost oficializată prin Hotărârea celei de-a 19-a Reuniuni a Comitetului Înalților Funcționari al CSCE, desfășurată la Praga la 4 februarie 1993. Misiunea avea drept obiectiv facilitarea unei soluționări politice durabile și cuprinzătoare a conflictului, pornind de la următoarele principii și obiective:

- consolidarea independenței și suveranității Republicii Moldova în cadrul granițelor sale actuale și consolidarea integrității teritoriale a acestui stat, ajungând totodată la o înțelegere cu privire la statutul special al Transnistriei;
- ajungerea la un acord privind retragerea trupelor străine;
- implementarea efectivă a angajamentelor și obligațiilor internaționale în domeniul drepturilor omului și al minorităților;
- asistență în monitorizarea implementării acordurilor privind o soluționare politică durabilă.

Misiunea urma, de asemenea, să sprijine părțile implicate în inițierea dialogului politic și a negocierilor privind soluționarea politică durabilă a conflictului. S-a stabilit ca misiunea CSCE să-și înceapă activitatea cel târziu la 31 martie 1993, pentru o perioadă inițială de șase luni[9].

Mandatul astfel formulat, inițial într-un cadru precaut, exprima intenția unei implicări active a CSCE în procesul de reglementare, dar trebuia aplicat într-un

[7] A. Țăranu, M. Gribincea (coord.), *Conflictul transnistrean. Culegere de documente și materiale (1989-1993)*, vol. 1, Lexicon-Prim, Chișinău, 2012, p. 472 (doc. 325).

[8] *Ibidem*, pp. 517-518 (doc. 337).

[9] *Ibidem*, p. 517.

mediu de securitate profund asimetric, ținând cont și de constrângerile politice ale organizației. Federația Rusă dispunea de o poziție dominantă atât prin prezența sa militară pe teritoriul Republicii Moldova, cât și prin influența politică exercitată asupra administrației separatiste de la Tiraspol. În aceste condiții, posibilitățile CSCE/OSCE de a influența raportul de forțe existent erau limitate, iar rolul organizației s-a concentrat în principal asupra medierii, facilitării dialogului și sprijinirii unei soluții politice negociate cu privire la statutul regiunii transnistrene. Mandatul inițial al misiunii a fost formulat într-un cadru precaut, reflectând atât dorința de implicare activă în procesul de reglementare, cât și constrângerile politice ale organizației: OSCE nu putea impune mecanisme coercitive sau depăși rolul de mediator diplomatic.

Obiectivele declarate: încetarea focului, stabilizare, dialog politic

În perioada 1992-1995, obiectivele declarate ale OSCE s-au concentrat pe consolidarea acordului de încetare a focului, prevenirea reluării ostilităților și stabilizarea situației de securitate de-a lungul Nistrului. Deși acordul de încetare a focului din iulie 1992 a fost negociat bilateral între Republica Moldova și Federația Rusă[10], OSCE a avut un rol complementar, axat pe monitorizare politică, încurajarea respectării angajamentelor asumate și menținerea unei preocupări față de conflict pe agenda internațională.

Un alt obiectiv major l-a constituit crearea unui cadru instituționalizat de dialog politic între Chișinău și Tiraspol. CSCE/OSCE a promovat ideea unei soluții negociate, bazate pe acordarea unui statut special regiunii transnistrene în cadrul Republicii Moldova. Caracterul insuficient precizat al acestui statut a permis însă interpretări divergente, care aveau să influențeze procesul de negocieri pe termen lung.

CSCE/OSCE s-a implicat în procesul de negocieri pentru soluționarea conflictului transnistrean, la solicitarea autorităților de la Chișinău, la sfârșitul lunii aprilie 1993[11]. Recomandările formulate de organizație au contribuit la conturarea unor direcții de identificare a unei soluții politice. Pe parcursul anului 1993, Misiunea CSCE a elaborat peste 20 de rapoarte consacrate situației din regiune și dinamicii negocierilor și a contribuit la elaborarea proiectului privind acordarea unui statut special raioanelor din partea de est a Republicii Moldova, cu un rol central în discuțiile ulterioare privind reglementarea politică a conflictului[12].

[10] *Ibidem*., pp. 420-422 (doc. 289).

[11] C. Solomon, A. Gumeniuc, *Conflictul transnistrean ți procesul de negocieri în formatul „5+2"*, în *Moldoscopie (Probleme de analiză politică)*, nr.3, 2008, p.177.

[12] C. Solomon, *Rolul OSCE în menținerea stabilității în Republica Moldova*, în *Moldova, România, Ucraina: integrarea în structurile europene*, Perspectiva, Chișinău, 2000, p.153.

În paralel, Federația Rusă încerca să obțină o formă de recunoaștere internațională a rolului său militar în gestionarea conflictelor din spațiul post-sovietic. La sfârșitul anului 1992, Moscova a solicitat ONU și CSCE fie înlocuirea parțială a contingentelor ruse de menținere a păcii, inclusiv în Transnistria, cu forțe aflate sub egida acestor organizații, fie echivalarea statutului trupelor ruse cu cel al forțelor internaționale de pacificare. În esență, demersul urmărea legitimarea internațională a prezenței militare ruse. La reuniunea de la Roma a miniștrilor de externe ai celor 53 de state participante la CSCE, desfășurată la începutul lunii decembrie 1993, solicitarea a fost însă respinsă, trupelor ruse din „zonele fierbinți" ale fostei URSS nefiindu-le acordat statutul de forțe de menținere a păcii ale CSCE[13]. În cazul transnistrean, această decizie a împiedicat formalizarea dominației militare ruse sub egida CSCE, deși Moscova și-a păstrat în continuare controlul efectiv asupra componentei ruse a operațiunii de pacificare și a utilizat această prezență ca instrument de influență asupra procesului de reglementare.

În ansamblu, implicarea inițială a CSCE/OSCE a contribuit la instituționalizarea dialogului și la menținerea conflictului într-un cadru internațional de reglementare, încercând să stabilizeze politic și administrativ situația din Republica Moldova. Însă lipsa unor instrumente de presiune efectivă și raportul geopolitic favorabil Federației Ruse au limitat capacitatea organizației de a transforma gestionarea conflictului într-un proces efectiv de soluționare, conturând premisele „înghețării" lui. După cum menționează cercetătorul Nicu Popescu, scepticismul față de capacitatea OSCE de a juca un rol decisiv în reîntregirea Moldovei este cauzat de o serie de factori:

> În primul rând OSCE nu are un mecanism care ar asigura implementarea deciziilor sale. În al doilea rând OSCE este prea dependentă de interesele tactice ale statelor membre. Orice stat membru al OSCE are drept de *veto* în deciziile acestei organizații. Aceasta reduce capacitatea OSCE de a dezvolta o autonomie mai mare de acțiune, care s-ar baza pe interesele întregii comunități de state OSCE și valorile declarate în Actul Final de la Helsinki. Cu atât mai mult cu cat OSCE a devenit ostateca intereselor unor state membre, capabile sa blocheze întregul proces de luare a deciziilor in OSCE prin dreptul lor de *veto*[14].

[13] Н.В. Штански (coord.), *Переговорный процесс между Приднестровской Молдавской Республикой и Республикой Молдова в документах. Издание второе, переработанное, дополненное* / (în limbile rusă și engleză), Полиграфист, Bender, 2014, p. 11.

[14] N. Popescu, *Noile oportunități de soluționare al problemei transnistrene*, p. 5.

Negocierile timpurii și raportul OSCE-Federația Rusă (1992-1995): instituționalizarea statu-quo-ului

În primii ani de după încetarea focului, CSCE și apoi OSCE a fost implicată activ în configurarea unui cadru de negocieri menit să prevină reluarea confruntărilor armate și să creeze premisele unei soluții politice. Acest cadru s-a conturat gradual, fără o arhitectură clar definită, fiind marcat de caracterul încă în formare al mecanismelor de intervenție ale organizației în spațiul post-sovietic, dar și de dezechilibrul de putere dintre actorii implicați. Negocierile timpurii s-au concentrat în mare măsură asupra aspectelor procedurale, măsurilor de consolidare a încrederii și stabilirii unor formule relativ vagi privind statutul regiunii transnistrene, în timp ce temele structurale sensibile au fost evitate deliberat.

Din punct de vedere formal, CSCE/OSCE și-a asumat rolul de mediator în procesul de reglementare a conflictului transnistrean, însă activitatea ei s-a conturat într-un context geopolitic marcat de rolul ambivalent al Federației Ruse. Aceasta era atât semnatară a acordului de încetare a focului, cât și actor militar prezent în regiune și principal susținător al administrației separatiste de la Tiraspol. În aceste condiții, una dintre funcțiile importante ale CSCE/OSCE a constat în menținerea dimensiunii internaționale a procesului de negocieri. Capacitatea organizației de a contrabalansa influența Federației Ruse era însă limitată, și ar fi o exagerare s-o considerăm drept contrapondere efectivă la sprijinul politic și militar acordat autorităților transnistrene[15]. Contribuția sa trebuie apreciată mai curând prin prisma monitorizării situației, facilitării dialogului dintre părți și promovării unor formule de reglementare politică, inclusiv a ideii unui statut special pentru regiunea transnistreană.

În loc să conteste explicit asimetria de securitate creată de prezența trupelor ruse, OSCE a optat pentru o strategie de pragmatism diplomatic, axată pe menținerea dialogului și evitarea escaladării. Această abordare a contribuit la stabilizarea situației pe termen scurt, dar, în același timp, a favorizat consolidarea *statu-quo*-ului existent. Administrația separatistă de la Tiraspol a fost integrată treptat în mecanismele de negociere ca parte distinctă a procesului, în condițiile în care problema restabilirii controlului constituțional al Republicii Moldova asupra regiunii rămânea nesoluționată, iar participarea Tiraspolului la negocieri nu era condiționată în mod real de respectarea suveranității Republicii Moldova.

După încetarea fazei active a conflictului, autoritățile de la Chișinău urmăreau punerea în aplicare a prevederilor art. 4 al *Convenției Elțin-Snegur*, care prevedea inițierea unor negocieri bilaterale cu Federația Rusă privind retragerea

[15] I. Munteanu, *1999: „Moldova and the OSCE*, in *The OSCE Yearbook 1999*, p. 142.

contingentului militar rus de pe teritoriul Republicii Moldova. În acest scop, la 10 august 1992, Guvernul Republicii Moldova a adoptat Hotărârea nr. 537 privind constituirea unei delegații guvernamentale însărcinate să negocieze cu partea rusă privind problemele militare[16]. Demersul a marcat începutul unui proces diplomatic distinct consacrat prezenței militare ruse, desfășurat pe parcursul mai multor ani. Astfel, între august 1992 și mai 1996, delegațiile guvernamentale ale Republicii Moldova și Federației Ruse au desfășurat unsprezece runde de negocieri, reuniunile oficiale fiind, de regulă, precedate de consultări și întâlniri la nivel de experți[17]. Însă evoluția acestor negocieri a evidențiat cât de dificil era să se ajungă la un acord privind retragerea trupelor ruse, problema prezenței militare rusești devenind una dintre componentele esențiale ale dimensiunii geopolitice a conflictului transnistrean.

În cadrul celei de-a șasea runde de negocieri privind prezența militară rusă, desfășurată în iulie 1993, delegația Republicii Moldova a propus participarea reprezentanților Misiunii CSCE la Chișinău, în calitate de observatori, la discuțiile moldo-ruse privind retragerea trupelor. Partea rusă a respins această inițiativă, acceptând doar să informeze Misiunea CSCE asupra rezultatelor negocierilor bilaterale[18].

O altă problemă aflată în atenția Misiunii CSCE era retragerea Armatei a 14-a. În raportul transmis Centrului de la Viena la 29 iulie 1993, aceasta consemna atât progresele realizate în cadrul celei de-a șasea runde, cât și persistența divergențelor privind termenul retragerii trupelor ruse. Chișinăul solicita finalizarea retragerii până la 1 iulie 1994, în timp ce Moscova a propus inițial termenul de 1 ianuarie 1995 și, ulterior, condiționa retragerea militară de soluționarea politică a conflictului și de stabilirea unui statut special pentru localitățile din stânga Nistrului. Partea moldovenească respingea sincronizarea rigidă a celor două procese, susținând că retragerea trupelor și reglementarea politică puteau evolua în ritmuri distincte. În aceste condiții, Misiunea CSCE aprecia că negocierile ruso-moldovenești avansau lent atât în privința retragerii contingentului militar rus, cât și a cooperării cu mecanismele internaționale de control. Pentru următoarea rundă, programată la Moscova la sfârșitul lunii august 1993, Misiunea și-a exprimat disponibilitatea de a participa, cu acordul Republicii Moldova, însă acceptul Federației Ruse nu fusese încă obținut[19].

[16] M. Grecu, A. Țăranu, *Trupele ruse în Republica Moldova (Culegere de documente și materiale),* Litera, Chișinău, 2004, pp.183-184 (doc. 73).

[17] A. Țăranu, G. Țăranu, *Coliziuni diplomatice în cadrul tratativelor privind retragerea trupelor ruse de pe teritoriul Republicii Moldova*, în *Cohorta*, nr. 1, 2024, p. 74.

[18] *Ibidem*., p. 81.

[19] *Trupele ruse în Republica Moldova (Culegere de documente și materiale)*, p. 264-265 ((doc. 105).

Problema a fost abordată și de ministrul afacerilor externe al Republicii Moldova, Nicolae Ţâu, în discursul susținut la 8 octombrie 1993, în cadrul celei de-a 48-a sesiuni a Adunării Generale a ONU. Acesta a subliniat că, deși negocierile moldo-ruse privind retragerea Armatei a 14-a se desfășurau de peste un an, ele nu înregistraseră progrese semnificative. Potrivit oficialului moldovean, principala cauză a stagnării era poziția Federației Ruse, care tergiversa procesul și nu manifesta disponibilitatea necesară pentru retragerea efectivă a trupelor sale de pe teritoriul Republicii Moldova. În același context, Nicolae Ţâu a menționat inițiativa Misiunii CSCE de a participa la negocieri, afirmând că oficialii de la Chișinău susțineau implicarea organizației internaționale, în timp ce partea rusă s-a opus repetat acestor propuneri[20]. Poziția exprimată în cadrul ONU evidenția astfel nu doar dificultățile negocierilor bilaterale, ci și limitele implicării internaționale, în condițiile în care Moscova refuza extinderea formatului de negocieri.

Inițiative și propuneri OSCE. Documente-cheie, memorii, planuri de reglementare

Negocierile din această perioadă au acordat un loc important ideii unui „statut special" pentru regiunea transnistreană, promovat de CSCE ca formulă de compromis. La 13 noiembrie 1993, Misiunea CSCE în Republica Moldova a prezentat un document de referință în acest sens, cunoscut drept *Report No. 13*[21].

În *Report No. 13*, Misiunea CSCE a dezvoltat ideea acordării unui statut special regiunii transnistrene, încercând să identifice o formulă de compromis între pozițiile divergente ale Chișinăului și Tiraspolului. Potrivit acestei concepții, regiunea urma să dispună de propriile structuri executive, constituite prin intermediul unei adunări reprezentative, precum și de instituții judiciare proprii, în cadrul unui stat moldovenesc unitar. Formula propusă excludea atât constituirea unor entități statale distincte, inclusiv sub forma unei eventuale confederații, cât și modelul unui stat unitar excesiv centralizat, în care regiunea transnistreană ar fi fost administrată nemijlocit de autoritățile de la Chișinău[22].

Conceptul de „statut special" promovat de CSCE urmărea astfel crearea unui cadru pentru păstrarea integrității teritoriale a Republicii Moldova, concomitent cu acordarea unor competențe proprii autorităților regionale. Realizarea unui asemenea compromis depindea însă de concilierea unor poziții profund divergente

[20] M. Gribincea (coord.), *Trupele ruse de ocupație în Republica Moldova. Culegere de documente și materiale*, vol. 1, Cartier, Chișinău, 2020, p. 302 (doc. 138).
[21] *Conflictul transnistrean. Culegere de documente și materiale (1989-1993)*, vol. 1, pp. 552-568 (doc. 357).
[22] *Ibidem*, p. 557.

și de raportul de forțe dintre actorii implicați, inclusiv de influența exercitată de Federația Rusă asupra administrației de la Tiraspol.

Ambiguitatea deliberată a proiectului propus de CSCE a funcționat, într-o primă etapă, ca un instrument de menținere a dialogului, permițând părților să accepte un cadru comun fără a renunța la propriile interpretări asupra conținutului și întinderii „statutului special". Însă această deschidere a lăsat un spațiu larg pentru interpretări divergente și, ulterior, maximaliste, valorificate de Federația Rusă și de administrația de la Tiraspol pentru a bloca orice soluție care ar fi redus controlul geopolitic al Moscovei asupra regiunii. În acest sens, implicarea inițială a CSCE/OSCE nu a reprezentat doar o intervenție de stabilizare, ci și un moment fondator în conturarea unui model de gestionare a conflictului transnistrean bazat pe negocieri prelungite, formule de compromis și evitarea confruntării directe asupra problemelor structurale. În perioada 1992-1995, CSCE/OSCE a contribuit decisiv la transformarea conflictului dintr-un război activ într-un conflict „înghețat", cu implicații profunde asupra suveranității Republicii Moldova și arhitecturii regionale de securitate.

De-a lungul implicării sale în procesul de reglementare a conflictului transnistrean, OSCE a elaborat și promovat un set de documente, memorii și propuneri menite să ofere un cadru politic negociat pentru reintegrarea Republicii Moldova. Aceste inițiative au reflectat atât încercarea organizației de a construi soluții compatibile cu normele europene de securitate, cât și limitele structurale ale unui mecanism decizional bazat pe consens, în care Federația Rusă a avut o capacitate semnificativă de influență.

Un reper important în evoluția procesului de reglementare politică a conflictului transnistrean l-a constituit semnarea, la 8 mai 1997, la Moscova, a Memorandumului privind bazele normalizării relațiilor dintre Republica Moldova și Transnistria. Documentul a fost semnat de președintele Republicii Moldova, Petru Lucinschi, și liderul administrației de la Tiraspol, Igor Smirnov, și contrasemnat de președintele Federației Ruse, Boris Elțin, și de președintele Ucrainei, Leonid Kucima. La ceremonia de semnare a participat și președintele în exercițiu al OSCE, ministrul afacerilor externe al Danemarcei, Niels Helveg Petersen[23].

Din perspectiva evoluției mecanismului internațional de negocieri, Memorandumul de la Moscova reflecta consolidarea rolului Federației Ruse în procesul de reglementare. Participarea directă a președintelui rus la contrasemnarea documentului a depășit dimensiunea formală a unei implicări externe și a evidențiat poziția privilegiată a Moscovei în raport cu părțile aflate în conflict. Rusia nu se manifesta exclusiv ca mediator sau garant al procesului de negocieri, ci ca un actor cu interese

[23] *Conflictul transnistrean. Culegere de documente și materiale (1994-2002)*, vol. 2, pp. 192-194 (doc. 477).

strategice proprii în spațiul dintre Prut și Nistru. Prin urmare, implicarea sa trebuie analizată în raport cu menținerea influenței politico-militare asupra regiunii și cu interesul de a păstra un instrument de presiune asupra autorităților de la Chișinău.

În acest context, rolul OSCE trebuie delimitat de cel al Federației Ruse. Participarea organizației la procesul de negocieri a urmărit instituționalizarea dialogului dintre Chișinău și Tiraspol, facilitarea comunicării dintre părți și crearea unui cadru internațional pentru identificarea unei soluții politice. Totuși, OSCE nu dispunea de instrumente coercitive proprii prin care să oblige părțile să accepte o anumită formulă de reglementare. Din această perspectivă, organizația a exercitat în principal funcția de mediator și facilitator al negocierilor, iar nu pe cea de actor capabil să impună sau să garanteze aplicarea unei soluții politice.

Diplomația Republicii Moldova a încercat să contracareze caracterul ambiguu al Memorandumului de la Moscova prin condiționarea acceptării acestuia de adoptarea concomitentă a unei Declarații comune a mediatorilor internaționali. Documentul, semnat de președinții Federației Ruse și Ucrainei în prezența președintelui în exercițiu al OSCE, preciza că prevederile Memorandumului nu puteau fi interpretate sau aplicate în contradicție cu principiile suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova. Totodată, statutul special al Transnistriei urma să fie definit exclusiv în calitate de parte componentă a Republicii Moldova[24].

Implicarea OSCE în promovarea și susținerea acestui document a avut o importanță deosebită, întrucât a contribuit la limitarea spațiului de interpretare a Memorandumului în sensul urmărit de Moscova. Prin reafirmarea explicită a suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova, Declarația comună introducea o contrapondere diplomatică la tentativa Federației Ruse de a-și consolida poziția în procesul de reglementare[25]. Astfel, OSCE a depășit temporar rolul strict procedural de mediator, contribuind la menținerea negocierilor în limitele unei soluții bazate pe reintegrarea Transnistriei în cadrul constituțional al Republicii Moldova.

Adoptarea Declarației comune poate fi apreciată drept un rezultat important al diplomației moldovenești și al medierii internaționale, deoarece a redus posibilitatea utilizării textului Memorandumului ca instrument pentru promovarea unei formule de reglementare contrare intereselor Chișinăului[26]. Totuși, această intervenție nu a eliminat influența Federației Ruse asupra procesului de negocieri

[24] *Ibidem*, pp. 194-195 (doc. 478).

[25] A. Țăranu., *Evoluția politicilor Rusiei în problema conflictului transnistrean*, în *„Reconstituiri istorice. Civilizație, Valori, Paradigme, Personalități. In honorem academician Valeriu Pasat"*, Tipografia Centrală, Chișinău, 2018, p. 582.

[26] A. Țăranu, *Unele considerente privind istoria conflictului secesionist de la Nistru*, în *Akademos*, nr.2, 2012, p. 59.

și nici pârghiile sale politico-militare în regiune. Prin urmare, contribuția OSCE poate fi evaluată ca o limitare diplomatică a influenței Moscovei, și nu ca o neutralizare a acesteia. Această limitare instituțională a avut consecințe asupra eficienței procesului de reglementare. În condițiile în care Federația Rusă dispunea de pârghii politico-militare și economice semnificative, inclusiv prin prezența militară în regiunea transnistreană și prin relațiile sale privilegiate cu administrația de la Tiraspol, capacitatea OSCE de a influența comportamentul actorilor a fost, corespunzător, redusă. Organizația putea contribui la menținerea canalelor de comunicare și la facilitarea compromisului, însă nu putea substitui voința politică a părților și nici nu putea contracara prin mijloace proprii presiunile exercitate de un actor statal cu interese directe în conflict.

Memorandumul din 1997 este relevant, astfel, nu doar prin conținutul său, ci și prin ceea ce evidențiază în privința arhitecturii internaționale a procesului de reglementare. Deși OSCE beneficia de legitimitatea unei organizații internaționale implicate în prevenirea și soluționarea conflictelor, mecanismul creat în jurul negocierilor transnistrene nu îi conferea o poziție dominantă. Dimpotrivă, procesul continua să fie puternic influențat de raportul de forțe dintre actorii implicați, iar Federația Rusă își păstra capacitatea de a condiționa substanțial evoluția negocierilor.

Din această perspectivă, Memorandumul de la Moscova poate fi considerat un exemplu relevant al limitelor diplomației multilaterale în condițiile în care unul dintre actorii implicați deține avantaje politico-militare considerabile și urmărește obiective geopolitice proprii. Prezența OSCE la procesul de negociere a contribuit la legitimarea cadrului diplomatic, însă nu a modificat fundamental raportul de influență existent. În consecință, procesul de reglementare a rămas dependent de disponibilitatea Federației Ruse și a administrației de la Tiraspol de a accepta compromisuri, ceea ce a redus semnificativ perspectivele unei soluționări politice rapide și durabile.

Prin urmare, evoluția procesului de negocieri după semnarea Memorandumului de la Moscova demonstrează o contradicție structurală: internaționalizarea procesului nu a fost însoțită de o internaționalizare proporțională a capacității de decizie. OSCE a devenit un mediator important și un cadru instituțional indispensabil negocierilor, dar nu și principalul actor al procesului. În schimb, Federația Rusă a continuat să combine rolul oficial de participant și garant cu instrumentele sale de influență politico-militară asupra conflictului. Această asimetrie a contribuit la transformarea procesului de reglementare într-un mecanism de gestionare și conservare a *statu-quo*-ului, mai curând decât într-un instrument capabil să conducă efectiv la reintegrarea teritorială a Republicii Moldova.

Summitul OSCE de la Istanbul din 1999 a avut o importanță deosebită pentru evoluția dosarului transnistrean, întrucât a legat problema prezenței militare ruse de angajamentele asumate în cadrul Tratatului privind Forțele Armate Convenționale din Europa (CFE). În conformitate cu prevederile acestuia, Rusia s-a angajat să retragă sau să distrugă armamentele aflate în regiunea transnistreană din cinci categorii supuse limitărilor – tancuri, elicoptere de luptă, avioane, vehicule blindate și artilerie cu calibrul de peste 100 mm –, precum și să-și retragă integral trupele din Transnistria în termen de doi ani[27]. Aceste angajamente au reprezentat o încercare importantă de a condiționa prezența militară rusă de respectarea unor obligații internaționale și de a consolida rolul OSCE în monitorizarea procesului de retragere. Ulterior, însă, decizia Federației Ruse din 2007 de a suspenda participarea la CFE a afectat semnificativ cadrul politico-juridic al acestor angajamente și a contribuit la perpetuarea prezenței militare ruse în regiunea transnistreană[28].

Ulterior, OSCE a susținut și alte inițiative de reglementare, inclusiv proiecte de federalizare și planuri de descentralizare profundă, fără a reuși însă să impună un cadru coerent și acceptat de toate părțile. Lipsa unor garanții clare privind retragerea trupelor ruse și demilitarizarea regiunii a subminat credibilitatea acestor propuneri și a alimentat neîncrederea autorităților de la Chișinău.

Federalizarea și statutul regiunii transnistrene

Problema statutului regiunii transnistrene a reprezentat unul dintre elementele centrale ale inițiativelor OSCE și, totodată, unul dintre principalele puncte de blocaj ale procesului de reglementare. Organizația a promovat constant ideea unui statut special, conceput ca formulă de compromis între menținerea suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova și revendicările politice ale administrației separatiste. Conținutul concret al acestui statut a rămas însă deliberat vag, stând la baza unor formule interpretative diferite, de la autonomia largă până la federalizarea asimetrică sau alte modele hibride.

Această ambiguitate a avut consecințe structurale asupra negocierilor. Pentru Chișinău, statutul special presupunea integrarea regiunii într-un stat suveran și indivizibil, cu competențe regionale clar delimitate. Pentru Tiraspol și Moscova, același concept a putut servi drept suport pentru revendicări privind egalitatea constituțională a părților, participarea regiunii la adoptarea unor decizii de nivel

[27] *Conflictul transnistrean. Culegere de documente și materiale (1994-2002)*, vol. 2, pp. 413-414 (doc. 599).

[28] С.В. Ковальски, В.В. Мовилеану. *Полемика вокруг итогов приднестровского конфликта*, https://cyberleninka.ru/article/n/polemika-vokrug-itogov-pridnestrovskogo-konflikta. p. 32.

național și menținerea unor relații privilegiate cu Federația Rusă. În calitate de mediator, OSCE nu a reușit să depășească aceste interpretări antagonice și, în logica menținerii dialogului, a evitat adesea în mod intenționat tranșarea lor explicită.

În consecință, abordarea OSCE a contribuit la perpetuarea unui cadru de negocieri deschis, dar neconcludent, în care problema statutului regiunii transnistrene a devenit mai degrabă un instrument de blocaj al negocierilor decât un element al soluționării conflictului. Lipsa corelării explicite dintre statutul regiunii, retragerea forțelor militare străine și reintegrarea efectivă a statului a transformat inițiativele OSCE într-un mecanism de gestionare a conflictului, nu de rezolvare a acestuia.

În acest context, în iulie 2002, la Kiev, a fost prezentat proiectul privind statutul juridic al Transnistriei, elaborat sub auspiciile OSCE și susținut de statele garante ale procesului de reglementare. Documentul propunea, pentru prima dată în mod explicit, federalizarea Republicii Moldova drept posibilă soluție instituțională a conflictului. Cele 42 de articole stabileau principiile și principalele direcții de organizare a unui stat moldovenesc reunificat și prevedeau, totodată, mecanisme pentru perioada de tranziție[29]. Prin această inițiativă, OSCE încerca să transpună reglementarea conflictului într-o formulă juridico-politică concretă, bazată pe reorganizarea federală a statului[30].

Proiectul OSCE a deschis o etapă de negocieri și consultări intense, în cadrul cărora părțile au examinat succesiv principiile și structura viitorului stat. În urma mai multor runde de discuții a fost elaborat un proiect de acord privind bazele relațiilor dintre Republica Moldova și Transnistria, în care Moldova era definită explicit drept stat democratic și federal, organizat în baza unui acord între părți. Astfel, spre deosebire de formulele utilizate anterior, precum cea a „statului comun", documentul de la Kiev introducea în mod clar conceptul de federație ca model de coexistență politică. În Republica Moldova, această abordare a provocat însă critici, în special din cauza caracterului contractual al federalizării și a riscului ca amendamentele propuse de Tiraspol să imprime modelului federal accente confederative și să confere regiunii o autonomie politică foarte largă.

Implicarea OSCE în promovarea acestei formule evidențiază atât rolul său de mediator, cât și limitele abordării pe care a cultivat-o. În decembrie 2002, statele garante au încercat să consolideze un compromis prin propunerea unei Declarații de intenții privind crearea unei federații contractuale, fundamentată pe concepția

---

[29] *Conflictul transnistrean. Culegere de documente și materiale (1994-2002)*, vol. 2, pp. 575-586 (doc. 679).

[30] I. Stavilă, Gh. Bălan, *Conflictul transnistrean: eșecul reglementării unui conflict care poate fi soluționat*, în *Cohorta. Revista militară*, nr. 2, 2010, p. 13.

federală din documentul de la Kiev[31]. Inițiativa nu a fost însă acceptată de partea moldovenească. Aceasta considera că federalizarea întemeiată pe un acord între două părți ar putea implica, indirect, recunoașterea Transnistriei ca subiect al dreptului internațional. Inițiativa OSCE din 2002 a reprezentat un moment important al procesului de negocieri, dar a demonstrat totodată dificultățile în găsirea unui echilibru între rolul de mediator al organizației, pozițiile divergente ale părților și interesele geopolitice ale actorilor externi.

OSCE și procesul de negocieri în formatul „5+2"

Respingerea inițiativei OSCE din 2002 a determinat intensificarea implicării Moscovei în procesul de reglementare politică a conflictului transnistrean. În acest context, în 2003 a fost făcut public *Memorandumul cu privire la principiile de bază ale structurii statului unificat*, elaborat de Federația Rusă și cunoscut drept „Planul Kozak". Propunerea prevedea transformarea Republicii Moldova într-o federație asimetrică, alcătuită din trei componente – Transnistria, Găgăuzia și restul teritoriului țării –, concomitent cu menținerea prezenței militare ruse, prezentată drept una dintre garanțiile procesului de reglementare[32].

Reacțiile OSCE, ale SUA și ale unor state membre UE au evidențiat rezerve serioase atât față de caracterul netransparent al elaborării Memorandumului Kozak, cât și față de unele dintre prevederile sale, între care delimitarea incertă a competențelor, dreptul de *veto* al Transnistriei și insuficiența garanțiilor internaționale. Președintele în exercițiu al OSCE, Jaap de Hoop Scheffer, i-a comunicat președintelui Vladimir Voronin aceste preocupări, iar reprezentantul SUA la OSCE, Stephen M. Minikes, a criticat excluderea Washingtonului din procesul de consultare și a susținut necesitatea unei dezbateri publice, inclusiv posibilitatea organizării unui referendum. Totodată, SUA și UE au pledat pentru instituirea unui mecanism internațional și multilateral de garantare a eventualului acord, inclusiv printr-o posibilă misiune de menținere a păcii. În ansamblu, aceste reacții au pus accent pe necesitatea transparenței procesului, a legitimității democratice și a unor garanții internaționale credibile pentru orice formulă de reglementare, nu pe simpla existență pe hârtie a unei formule de compromis[33].

---

[31] *Conflictul transnistrean. Culegere de documente și materiale (1994-2002).*, p. 606 vol. 2, (doc. 698).

[32] *Conflictul transnistrean. Culegere de documente și materiale (1994-2002),* vol. 3, pp. 129-140 (doc.789).

[33] I. Boțan, *Efectele „planului Kozak"*, http://www.edemocracy.md/monitoring/politics/comments/200312031/

După eșecul planului Kozak, a fost lansată următoarea inițiativă, „Planul Iușcenko". În aprilie 2005, la Summitul GUUAM de la Chișinău, Ucraina și-a prezentat propria viziune asupra reglementării conflictului transnistrean. Propunerile formulate de președintele Viktor Iușcenko au fost structurate în șapte principii, cunoscute ulterior drept „Planul Iușcenko" sau „cei 7 pași", fără a constitui însă un plan de reglementare propriu-zis. Principiile formulate de V. Iușcenko pentru procesul de soluționare a conflictului includeau:

1. Crearea de către autoritățile transnistrene, cu asistență din partea mediatorilor, a condițiilor pentru dezvoltarea democrației, a societății civile și a unui sistem multipartid.
2. Organizarea în viitorul apropiat a unor alegeri libere și democratice pentru Sovietul Suprem transnistrean, ca organ reprezentativ al regiunii transnistrene.
3. Monitorizarea acestor alegeri de către Uniunea Europeană, OSCE, Consiliul Europei, Rusia, Statele Unite și alte țări democratice inclusiv Ucraina.
4. Sprijin pentru asistența UE și SUA în facilitarea unei soluționări a conflictului transnistrean.
5. Transformarea formatului actual al operațiunii de menținere a păcii într-o misiune internațională, formată din observatori militari și civili sub egida OSCE, și extinderea numărului de observatori militari ucraineni în regiune.
6. Admiterea de către autoritățile transnistrene a unei misiuni internaționale de monitorizare, care să includă experți ucraineni, la întreprinderile militar-industriale din regiunea transnistreană.
7. Acordul Ucrainei pentru desfășurarea pe teritoriul său a unei misiuni OSCE de monitorizare pe termen scurt, cu scopul de a verifica circulația mărfurilor și persoanelor prin frontiera ucraineno-moldovenească[34].

Kievul spera ca aceste principii să fie susținute de toți participanții la negocieri, rezervându-și, în funcție de evoluția situației, posibilitatea de a prezenta ulterior propria viziune asupra unui plan final de reglementare.

În cadrul inițiativei ucrainene din 2005 privind reglementarea conflictului transnistrean, OSCE era percepută ca un actor internațional central în procesul de democratizare și reintegrare a regiunii. Organizației îi revenea rolul de a monitoriza respectarea standardelor democratice, a drepturilor omului și a libertății presei în regiunea transnistreană, creând condițiile necesare pentru desfășurarea unor alegeri libere și corecte. Totodată, planul prevedea transformarea mecanismului existent

[34] *Conflictul transnistrean. Culegere de documente și materiale (2003-2006)*, vol. 3, p. 383 (doc. 857).

de menținere a păcii într-o misiune civilă, multinațională, desfășurată sub mandat internațional, cu implicarea OSCE în procesul de monitorizare și supervizare. În același timp, OSCE urma să contribuie la facilitarea dialogului dintre Chișinău și Tiraspol și la coordonarea măsurilor de reglementare în cadrul mecanismului internațional de negocieri[35]. Unii analiști politici priveau „Planul ucrainean" ca similar, în linii mari, cu modelul aplicat pentru Republica Autonomă Crimeea[36].

Însă implementarea în practică a „Planului Iușcenko" s-a confruntat cu atitudinea negativă a Tiraspolului[37]. În plus, unii experți ucraineni subliniau că, în contrast cu inițiativa ucraineană, „partea rusă continuă să ofere un sprijin indirect semnificativ părții transnistrene în timpul procesului de reglementare și încearcă să minimizeze gradul de implicare a României, Statelor Unite și Uniunii Europene în acest proces"[38].

Constituirea formatului de negocieri „5+2" a reprezentat o etapă importantă în internaționalizarea procesului de reglementare a conflictului transnistrean. În cadrul consultărilor desfășurate la Odesa, la 26-27 septembrie 2005, între reprezentanții Republicii Moldova și ai administrației de la Tiraspol, cu participarea mediatorilor din partea OSCE, Federației Ruse și Ucrainei, s-a convenit asupra extinderii cadrului diplomatic prin includerea Uniunii Europene și a Statelor Unite ale Americii. Cele două entități au primit statutul de observatori, în baza unui protocol al OSCE care stabilea drepturile și obligațiile acestora. În această calitate, reprezentanții UE și SUA puteau participa la ședințele oficiale, lua cuvântul și formula întrebări sau observații, însă nu aveau dreptul de a semna documentele rezultate din negocieri și nici de a participa direct la adoptarea deciziilor[39]. Prin urmare, noul mecanism a reunit două părți aflate în conflict (Chișinăul și Tiraspolul), trei mediatori (OSCE, Rusia și Ucraina) și doi observatori (UE și SUA), structură care a consacrat denumirea de „5+2". Introducerea celor doi actori occidentali a extins dimensiunea internațională a procesului, chiar dacă statutul lor inițial era inferior celui al mediatorilor și al părților.

Acceptarea de către Moscova și Tiraspol a includerii UE și SUA în procesul de negocieri a fost explicată de șeful departamentului de externe de la Tiraspol, Valeri Lițkai, prin schimbarea contextului geopolitic și a atitudinii Moscovei și Kievului față de conflict. Potrivit acestuia, Moscova urmărea să evite repetarea

---

[35] *Ibidem*, pp. 389-393 (doc. 860).

[36] I. Boțan, *Planul „ucrainean" este și moldovenesc*, http://www.edemocracy.md/monitoring/politics/comments/200505271/

[37] I. Boțan, *Reacțiile societății civile*, http://www.e-democracy.md/monitoring/politics/comments/200506091/

[38] *Conflictul transnistrean. Culegere de documente și materiale (2003-2006)*, vol. 3, p. 403 (doc. 863).

[39] *Ibidem*, p. 456 (doc. 887).

situației din 2003, când implicarea occidentală a contribuit la blocarea Planului Kozak. Participarea UE și SUA ca observatori permitea Rusiei să le informeze direct asupra negocierilor, reducând totodată posibilitatea Chișinăului de a „exploata" divergențele dintre Rusia și Occident[40].

Reluarea oficială a negocierilor în noul format era prevăzută pentru 27-28 octombrie 2005, cu reuniuni la Chișinău și Odesa. Agenda discuțiilor a inclus probleme cu o importanță directă pentru securitatea regională și perspectivele unei soluționări politice: monitorizarea frontierei moldo-ucrainene, controlul internațional al complexului militar-industrial transnistrean și crearea condițiilor pentru desfășurarea unor alegeri democratice în regiune. Reprezentantul Federației Ruse a prezentat participanților un nou document privind reglementarea transnistreană, elaborat după mai multe luni de consultări, ce evidenția continuitatea viziunii ruse asupra soluționării conflictului și dificultatea armonizării ei cu pozițiile promovate de autoritățile de la Chișinău[41]. Stabilirea formatului „5+2" a creat, prin urmare, un cadru diplomatic mai larg și mai reprezentativ, dar nu a eliminat asimetria dintre participanți și nici divergențele fundamentale privind statutul viitor al Transnistriei, distribuirea competențelor și garanțiile internaționale ale eventualului acord.

Instituționalizarea formatului 5+2 a fost prezentată drept un progres major, întrucât a integrat conflictul transnistrean într-un cadru multilateral mai larg, conectându-l la arhitectura de securitate euroatlantică. Cu toate acestea, structura formatului reflectă un compromis geopolitic profund asimetric. Federația Rusă, actor direct implicat în conflict prin prezența militară și sprijinul acordat regimului separatist, a fost acceptată ca mediator cu drepturi egale, ceea ce a distorsionat echilibrul negocierilor. Totodată, statutul UE și al SUA de simpli observatori a limitat capacitatea acestora de a influența substanțial agenda și de a contrabalansa influența Moscovei.

În practică, formatul 5+2 a favorizat gestionarea conflictului prin pași mici („*small steps*"), axați pe măsuri tehnice și de consolidare a încrederii, în detrimentul abordării problemelor fundamentale precum retragerea trupelor ruse, demilitarizarea regiunii și definirea clară a statutului politic. Astfel, acest cadru de negocieri a contribuit la stabilitate relativă, dar și la consolidarea statu-quo-ului existent.

Menținerea statu-quo-ului vs. soluționarea conflictului

Implicarea OSCE în conflictul transnistrean a avut un impact ambivalent asupra securității regionale. Pe de o parte, organizația a contribuit decisiv la prevenirea reluării ostilităților armate și la stabilizarea unei zone sensibile, aflate la intersecția intereselor geopolitice est-europene. Prin mecanismele sale de medie-

[40] Formatul „5+2". http://www.promis.md/analitica/formatul-5-2/

[41] *Conflictul transnistrean. Culegere de documente și materiale (2003-2006)*, vol. 3, pp. 467-468 (doc. 891).

re, monitorizare politică și facilitare a dialogului, OSCE a redus riscul escaladării militare și a integrat conflictul într-un cadru multilateral de gestionare. Pe de altă parte, această stabilitate a fost obținută cu prețul menținerii unui statu-quo de securitate fragil, în care conflictul a fost gestionat, dar nu soluționat. Abordarea OSCE, centrată pe negocieri fără termene-limită clare și pe evitarea confruntării directe cu actorii dominanți, a contribuit la conservarea realităților create prin forță în 1992. Astfel, conflictul transnistrean a devenit un element permanent al peisajului de securitate regional, funcționând ca un focar latent de instabilitate.

După primele consultări în formatul „5+2", procesul de negocieri a intrat într-o pauză îndelungată, fiind afectat de deteriorarea relațiilor dintre Chișinău și Tiraspol și de apariția unor noi probleme de ordin economic și vamal. Un moment de cotitură l-a constituit criza transnistreană din 2006, declanșată în contextul aplicării Acordului dintre Republica Moldova și Ucraina privind cooperarea vamală, semnat la 30 decembrie 2005. În baza acestuia, Ucraina a acceptat să recunoască exclusiv documentele vamale emise de autoritățile constituționale ale Republicii Moldova, și nu pe cele ale administrației *de facto* de la Tiraspol[42]. Măsura a urmărit consolidarea controlului vamal al Chișinăului și reglementarea circulației mărfurilor prin segmentul transnistrean al frontierei moldo-ucrainene, însă pentru administrația de la Tiraspol a reprezentat o presiune economică majoră, contribuind la izolarea sa comercială și la accentuarea tensiunilor în procesul de reglementare. Situația a fost interpretată de liderii transnistreni drept o formă de blocadă economică, iar la 20 martie 2006, liderul administrației de la Tiraspol, Igor Smirnov, i-a adresat președintelui Federației Ruse, Vladimir Putin, un apel pentru consolidarea misiunii ruse de menținere a păcii și pentru prevenirea unei pretinse „catastrofe umanitare" în regiune.[43] Astfel, problema vamală a depășit rapid dimensiunea economică, devenind un instrument de confruntare politică și un factor suplimentar de blocare a negocierilor în formatul „5+2".

Rolul Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) în procesul de reglementare a conflictului transnistrean s-a concentrat, în principal, pe asigurarea cadrului organizatoric și tehnic al negocierilor oficiale, precum și pe oferirea de expertiză, monitorizare și asistență financiară pentru distrugerea și retragerea unor categorii de armament rusesc din zona de conflict. După o perioadă îndelungată de blocaj al negocierilor, instalată între 2006 și 2011, OSCE și-a orientat eforturile și spre restabilirea și menținerea contactelor la nivel de experți, contribuind astfel la păstrarea unui canal minimal de comunicare între părți. În

[42] *Ibidem*., pp.492-493 (doc.901).

[43] Д.В. Малышев, *Приднестровский конфликт: траектория развития,* https://cyberleninka, ru/article/n/pridnestrovskiy-konflikt-traektoriya-razvitiya, p. 117.

paralel, membrii Misiunii OSCE au desfășurat o activitate susținută în Zona de Securitate, inclusiv activități de monitorizare și colectare de informații, ceea ce i-a adus în mod repetat în atenția structurilor de securitate transnistrene.

Aceste activități au generat tensiuni și interpretări divergente privind limitele mandatului Misiunii și modul de desfășurare a activităților sale pe teritoriul controlat de administrația de la Tiraspol. În 2011, partea transnistreană a propus revizuirea parametrilor cooperării cu Misiunea OSCE și încheierea unui nou acord care să reglementeze condițiile de activitate ale membrilor acesteia în regiune. Schimbarea conducerii politice a administrației transnistrene în același an a determinat amânarea temporară a examinării acestei chestiuni. Totuși, în anul următor, noile autorități de la Tiraspol și-au exprimat deschis, în dialogul cu conducerea OSCE, preocuparea față de ceea ce considerau a fi o colectare sistematică de informații și desfășurarea unor sondaje în apropierea obiectivelor militare, readucând problema în centrul relațiilor dintre Misiunea OSCE și administrația transnistreană[44].

În 2014, ministrul afacerilor externe și Integrării Europene al Republicii Moldova, Natalia Gherman, a solicitat, de la tribuna Adunării Generale a ONU, retragerea contingentului rus de pacificare din regiunea transnistreană și înlocuirea acestuia cu o misiune civilă internațională. În intervenția sa, șefa diplomației de la Chișinău a argumentat că prezența militară rusă este un obstacol în calea soluționării definitive a conflictului transnistrean. Totodată, ea a precizat că o eventuală misiune civilă internațională, care ar urma să preia atribuțiile actualului contingent de pacificare, ar trebui să funcționeze sub egida OSCE.

Cercetătorii ruși afirmă că această poziție a autorităților moldovenești a contribuit la consolidarea unei anumite reticențe a Tiraspolului și Moscovei față de OSCE, percepută ca abandonându-și neutralitatea în raport cu mecanismul de menținere a păcii. Din această perspectivă, poziția Chișinăului privind transformarea operațiunii de pacificare într-o misiune civilă internațională sub egida OSCE a fost interpretată de Moscova și Tiraspol drept parte a unei tentative mai largi de modificare a arhitecturii existente de securitate din regiune. Reacția acestora a fost categorică: eventualele demersuri ale Kievului și Chișinăului de a determina retragerea pacificatorilor ruși au fost calificate drept acțiuni neprietenoase, susceptibile să submineze mecanismul actual al operațiunii de pacificare, prezentat de partea rusă drept unul cu un caracter aparte și cu rezultate considerate de Moscova printre cele mai eficiente pe plan internațional[45].

[44] Н.В. Шевчук, *Проблемы работы полевой миссии ОБСЕ в Молдове, în Научно-аналитический вестник,* ИЕ РАН, nr. 4, 2023, p. 68.

[45] Н.И. Харитонова, *Специфика переговорного процесса по политическому урегулированию приднестровского конфликта в контексте украинского кризиса (2014-2018 гг.)*. Central Russian Journal of Social Sciences,volume 14, issue 2, 2019, p. 90.

În ansamblu, perioada 2011-2022 a procesului de negocieri privind reglementarea conflictului transnistrean a fost marcată de o serie de transformări geopolitice profunde, dintre care un factor determinant l-a constituit criza politică din Ucraina și consecințele acesteia asupra relațiilor bilaterale și multilaterale dintre actorii implicați în procesul de negociere. Începând cu anul 2014, situația din jurul conflictului transnistrean s-a deteriorat considerabil, pe fondul celei mai grave degradări a climatului internațional de securitate din Europa de Est de la sfârșitul Războiului Rece. Conflictul ruso-ucrainean și deteriorarea relațiilor dintre Rusia, Ucraina și statele occidentale au afectat direct echilibrul politic existent în cadrul formatului de negocieri „5+2", reducând spațiul pentru compromis și diminuând capacitatea actorilor implicați de a formula poziții comune.

O particularitate importantă a acestei perioade a fost accentuarea contradicțiilor dintre mediatori și observatori, care au ajuns, pentru prima dată în evoluția procesului de reglementare, să fie uneori chiar mai profunde decât divergențele dintre părțile propriu-zise ale conflictului. În aceste condiții, activitatea OSCE s-a concentrat tot mai mult pe menținerea canalelor de comunicare dintre participanții la procesul de negociere și pe prevenirea unei rupturi complete a dialogului. În acest context, la 26 februarie 2026, Misiunea OSCE în Republica Moldova a organizat, la sediul său din Tiraspol, prima întrevedere directă, în format restrâns, dintre negociatorii-șefi ai Chișinăului și Tiraspolului, Valeriu Chiveri și Vitali Ignatiev, după o pauză de peste un an. Reuniunea a avut o importanță deosebită pentru reluarea dialogului direct la nivelul principalilor negociatori, în condițiile stagnării procesului de reglementare. Precedenta întrevedere față în față dintre cei doi în acest format avusese loc în noiembrie 2024. Reluarea contactelor directe evidențiază rolul OSCE în facilitarea comunicării dintre părți și confirmă necesitatea unei implicări constante a Organizației în menținerea dialogului și crearea condițiilor pentru avansarea procesului de soluționare a conflictului transnistrean[46].

Astfel, rolul OSCE a început să includă, din ce în ce mai mult, gestionarea crizei diplomatice: menținerea contactelor, facilitarea unor consultări și păstrarea funcționalității minimale a formatului „5+2", chiar și în perioadele în care progresele substanțiale în soluționarea conflictului au devenit practic imposibile.

[46] *OSCE facilitates first in-person 1+1 meeting between Chief Negotiators since 2024, reaffirms commitment to continued dialogue*, https://moldova.osce.org/news/mission-moldova/662479.

Perspectivele implicării OSCE în reglementarea conflictului transnistrean în contextul agresiunii Federației Ruse împotriva Ucrainei

Agresiunea militară declanșată de Federația Rusă împotriva Ucrainei la 24 februarie 2022 a modificat profund mediul regional de securitate și a influențat direct perspectivele de soluționare a conflictului transnistrean. Războiul a demonstrat limitele mecanismelor tradiționale de gestionare a conflictelor înghețate și a afectat capacitatea OSCE de a-și exercita rolul de mediator într-un proces de negocieri în care unul dintre principalii actori – Federația Rusă – este simultan parte în conflictul transnistrean și stat implicat într-un război de agresiune împotriva unui stat vecin. În aceste condiții, principiile consensului și imparțialității, care stau la baza funcționării OSCE, au fost supuse unor presiuni fără precedent.

Conflictul ruso-ucrainean a determinat suspendarea *de facto* a formatului de negocieri „5+2", care până în 2022 reprezentase principalul cadru multilateral de reglementare a diferendului transnistrean. Participarea Federației Ruse și a Ucrainei în calitate de mediatori a devenit incompatibilă cu realitățile geopolitice generate de război, iar dialogul politic s-a limitat în mare măsură la contacte tehnice facilitate de Misiunea OSCE în Republica Moldova. Respectiv, organizația și-a orientat activitatea spre menținerea canalelor de comunicare între Chișinău și Tiraspol, prevenirea escaladării incidentelor și promovarea măsurilor de consolidare a încrederii, fără a dispune însă de instrumente suficiente pentru relansarea unui proces politic de reglementare.

În același timp, războiul din Ucraina a evidențiat necesitatea reconsiderării rolului OSCE în arhitectura europeană de securitate. În cazul conflictului transnistrean, eficiența organizației depinde tot mai mult de capacitatea sa de a adapta mecanismele de mediere la noile realități strategice, caracterizate prin deteriorarea relațiilor dintre Federația Rusă și statele occidentale, redefinirea intereselor de securitate ale Republicii Moldova și diminuarea posibilităților de cooperare în cadrul instituțiilor multilaterale. Din această perspectivă, agresiunea rusă împotriva Ucrainei marchează nu doar o schimbare a contextului regional, ci și începutul unei noi etape în evoluția procesului de reglementare a conflictului transnistrean, în care rolul OSCE necesită o reevaluare critică atât din perspectiva eficienței instituționale, cât și a limitelor impuse de transformările geopolitice contemporane.

Concluzii. Perspective și lecții pentru reglementarea conflictelor înghețate

Analiza rolului OSCE în soluționarea conflictului transnistrean evidențiază o diferență structurală între eficiența sa ca mecanism de gestionare a conflictului și

limitările sale ca instrument de soluționare propriu-zisă. OSCE a reușit să prevină reluarea violențelor armate, să mențină un cadru de dialog constant și să integreze conflictul într-o arhitectură multilaterală de securitate, contribuind astfel la stabilitatea relativă a regiunii.

Totuși, această eficiență operațională nu s-a tradus într-un progres substanțial către reintegrarea teritorială a Republicii Moldova. Dimpotrivă, abordarea OSCE, marcată de consens decizional, compromisuri conceptuale și evitare sistematică a confruntării cu factorul geopolitic dominant, a condus la instituționalizarea conflictului înghețat. În lipsa unor pârghii coercitive și a unei delimitări clare între mediator și parte implicată, OSCE a devenit mai degrabă administratorul unui proces prelungit decât catalizatorul unei soluții politice durabile.

Astfel, eficiența OSCE trebuie evaluată nu doar prin prisma stabilității imediate, ci și a costurilor strategice pe termen lung, reflectate în erodarea suveranității Republicii Moldova și în consolidarea unei situații de securitate incompatibile cu normele europene de ordine internațională.

Experiența OSCE în dosarul transnistrean oferă lecții relevante pentru gestionarea altor conflicte înghețate din spațiul post-sovietic și nu numai. Prima dintre acestea este limita fundamentală a mecanismelor multilaterale bazate pe consens atunci când unul dintre actorii-cheie utilizează conflictul ca instrument de influență geopolitică. În asemenea contexte, medierea fără capacitate de constrângere riscă să perpetueze *statu-quo*-ul, nu să-l depășească.

O a doua lecție vizează necesitatea corelării procesului de reglementare politică cu dimensiunea de securitate, în special cu retragerea forțelor militare străine și demilitarizarea regiunilor separatiste. Fără această corelare, orice discuție privind statutul politic rămâne vulnerabilă la presiuni externe și blocaje structurale.

În fine, cazul transnistrean sugerează importanța implicării mai consistente a actorilor capabili să echilibreze raportul de forțe geopolitic, precum Uniunea Europeană și Statele Unite, nu doar ca observatori, ci ca participanți activi în definirea cadrului de reglementare. Consolidarea rolului normativ și operațional al acestora ar putea transforma procesele de negociere din simple mecanisme de gestionare a conflictelor în instrumente reale de soluționare.

În ansamblu, rolul OSCE în conflictul transnistrean ilustrează dilema centrală a securității europene post-Război Rece: cum pot fi apărate principiile suveranității și integrității teritoriale în absența unei voințe politice comune și a unor mecanisme eficiente de aplicare. Răspunsul la această întrebare rămâne deschis, dar lecțiile acestui caz sunt esențiale pentru viitoarele eforturi de reglementare a conflictelor înghețate.

DIMENSIUNEA DE SECURITATE A PREZENȚEI MILITARE RUSE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: O ANALIZĂ A IMPACTULUI ASUPRA CONFLICTULUI ÎNGHEȚAT

THE SECURITY DIMENSION OF THE RUSSIAN MILITARY PRESENCE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: AN ANALYSIS OF ITS IMPACT ON THE FROZEN CONFLICT

Ion Coropcean,
dr. în științe politice,
Agenția pentru Știință și Memorie Militară

ORCID ID: 0000-0001-8793-4065
e-mail: ion.coropcean@gmail.com
CZU: 355:327(470:478)
https://doi.org/10.65870/cohorta.2026.1.08

REZUMAT

În condițiile colapsului Uniunii Sovietice, anul 1991 a constituit pentru Republica Moldova începutul procesului de obținere a independenței și construire a unui stat democratic. Pentru blocarea acestui curs puterea centrală de la Moscova a încurajat separatismul transnistrean, asigurând-ui susținere militară de către conducerea armatei a 14-a dislocată la Tiraspol. Aceasta a format și înarmat formațiuni militare separatiste care au participat împreună cu unitățile sale regulate în acțiuni de luptă contra forțelor constituționale a Republicii Moldova. După încheierea acțiunilor de luptă armata rusă continuă să se afle ilegal pe teritoriul Republicii Moldova, fiind o sursă de insecuritate și un catalizator în existența conflictului înghețat de pe Nistru.

Cuvinte-cheie: Forțe militare, prezența ilegală, amenințare, factor de risc, conflict înghețat, securitate, retragere, Forțe de Menținere a Păcii.

ABSTRACT

Under the conditions of the collapse of the Soviet Union, the year 1991 constituted for the Republic of Moldova the beginning of the process of obtaining independence and building a democratic state. To block this course, the central power in Moscow encouraged Transnistrian separatism, ensuring it military support by the leadership of the 14th army deployed in Tiraspol. It formed and armed separatist military formations that participated together with its regular units in combat actions against the

constitutional forces of the Republic of Moldova. After the cessation of hostilities, the Russian army continues to be illegally present on the territory of the Republic of Moldova, constituting a source of insecurity and a catalyst for the persistence of the "frozen" conflict along the Dniester River.

Keywords: Military forces, illegal presence, threat, risk factor, frozen conflict, security, withdrawal, Peacekeeping Forces.

Introducere

După proclamarea suveranității RSS Moldova, autoritățile de la Chișinău au cerut conducerii URSS recunoașterea dreptului republicii la autodeterminare și crearea condițiilor pentru o dezvoltare independentă. În același timp, în stânga Nistrului s-a consolidat mișcarea separatistă, beneficiind de sprijinul autorităților unionale: Moscova încerca să oprească dezintegrarea imperiului inclusiv prin stimularea separatismului în republicile considerate rebele. La 2 septembrie 1990, un „congres" al deputaților din localitățile nistrene, convocat la Tiraspol, a proclamat „Republica sovietică socialistă moldovenească nistreană". Parlamentul de la Chișinău a declarat ilegal acest „congres"[1], însă acesta a dus la apariția unei republici-fantomă, folosite de Moscova pentru a contracara procesul de obținere a independenței de către Republica Moldova[2].

În aceste condiții, consolidarea și apărarea independenței și suveranității Republicii Moldova au devenit o prioritate. Un rol important revenea Ministerului Afacerilor Externe, responsabil de promovarea și realizarea politicii externe, și Ministerului Apărării, care elabora și implementa politica de apărare și conducea procesul de planificare în acest domeniu. Ambele ministere se aflau încă în proces de constituire, dar trebuiau să acționeze coordonat pentru apărarea independenței țării.

Poziția autorităților de la Chișinău în problema securității și a prezenței militare sovietice a fost formulată și în *Declarația Parlamentului Republicii Moldova nr. 708 din 10 septembrie 1991 privind unele aspecte ale securității și dezarmării*. Documentul sublinia importanța reducerii tensiunilor și a dezarmării pentru menținerea stabilității și securității în Europa și afirma necesitatea retragerii totale a forțelor armate ale URSS de pe teritoriul Republicii Moldova. În acest context, Armata Națională urma să fie constituită ca o structură militară proprie a statului, distinctă de sistemul militar sovietic.

[1] A. Petrencu, *Teroarea stalinistă în Basarabia. Studii, documente, memorii,* S.n., Chișinău, 2013, p. 70.

[2] Sv. Cebotari, I. Coropcean, *Președinții Republicii Moldova 1990-2022: profiluri de personalități,* Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan", Chișinău. 2022, pp.15-16.

Odată cu solicitarea retragerii definitive a forțelor armate ale URSS, Republica Moldova a început constituirea propriilor formațiuni militare. Acestea urmau să asigure securitatea și integritatea teritorială a statului, apărarea regimului constituțional și respectarea drepturilor omului, în condiții de transparență și în conformitate cu prevederile Actului Final de la Helsinki și ale Cartei de la Paris pentru o Nouă Europă.

Prezența militară rusă – element de sprijin al separatismului transnistrean

În timp ce autoritățile de la Chișinău mizau pe dialog și pe respectarea drepturilor și libertăților cetățenilor, mișcarea separatistă din stânga Nistrului își radicaliza pozițiile. În aceste condiții, Republica Moldova avea nevoie atât de măsuri pentru apărarea independenței și integrității sale teritoriale, cât și de sprijin internațional și de o voce care să recunoască, la cel mai înalt nivel, independența, suveranitatea și integritatea teritorială a statului. La 4 septembrie 1991, la o săptămână după adoptarea Declarației de Independență, președintele Mircea Snegur i-a adresat Secretarului General al ONU o scrisoare prin care solicita admiterea Republicii Moldova în Organizația Națiunilor Unite. La 2 martie 1992, Adunarea Generală a ONU a aprobat în unanimitate admiterea Republicii Moldova, în urma recomandării Consiliului de Securitate.

Însă planurile centrului de la Moscova erau diferite. În aceeași zi, 2 martie 1992, confruntările din regiunea transnistreană au escaladat, luând amploarea unui război odată cu luptele de la Dubăsari. Acțiunile militare la Nistru au durat de la 2 martie până la 13 august 1992. Conflictul s-a desfășurat concomitent pe plan militar, politic, diplomatic, economic și informațional. Numeroase aspecte ale acestui război hibrid și ale implicării diferiților actori în desfășurarea lor rămân încă insuficient cercetate.

Pe plan politico-diplomatic, conducerea Republicii Moldova, acum stat membru al ONU, și-a continuat demersurile internaționale pentru restabilirea integrității teritoriale și asigurarea suveranității țării. Autoritățile de la Chișinău au pledat pentru reglementarea pașnică, prin mijloace politice, a conflictului, încetarea focului și a implicării Armatei a 14-a, neadmiterea intervenției altor forțe din exterior, dezangajarea formațiunilor militare, revenirea refugiaților la locurile de trai și instituirea unui mecanism de control prin intermediul unei comisii mixte și al observatorilor. În aceste condiții, politica externă și cea de apărare au fost promovate în mod coordonat.

Cu toate acestea, conflictul armat din regiunea transnistreană a luat amploare și a provocat numeroase victime. Acțiunile de luptă au fost oprite în urma sem-

nării, la 21 iulie 1992, de către președintele Republicii Moldova, Mircea Snegur, și președintele Federației Ruse, Boris Elțîn, a *Convenției cu privire la principiile reglementării pașnice a conflictului armat din regiunea transnistreană a Republicii Moldova*. Totuși, regiunea transnistreană a rămas sub controlul autorităților separatiste de la Tiraspol, situație care se menține până în prezent. Unul dintre factorii care au contribuit la perpetuarea acestei stări de fapt îl constituie staționarea ilegală a trupelor ruse în regiune.

Unul dintre cele mai grave efecte ale prezenței militare ilegale a Federației Ruse în Republica Moldova îl constituie contribuția acesteia la crearea, consolidarea și susținerea politică, economică, militară și informațională a regimului separatist de la Tiraspol, care dispune de un potențial militar comparabil cu cel al Republicii Moldova și reprezintă un factor de risc pentru securitatea națională. Totodată, instituirea Zonei de Securitate și introducerea forțelor de menținere a păcii, formate din contingente ale părților implicate în conflict, precum și adoptarea deciziilor prin consens în cadrul mecanismului de conducere al operațiunii au favorizat consolidarea regimului separatist și menținerea conflictului înghețat într-un *statu quo* pe termen nedeterminat. Caracterul problematic al acestui mecanism este ilustrat și de dislocarea, chiar în Zona de Securitate, a unor formațiuni militare ale regimului separatist: Centrul de instruire din Tighina, Brigada 3 Infanterie Motorizată din Râbnița, Brigada 4 Infanterie Motorizată din Dubăsari și Batalionul de geniu din Parcani. Celelalte unități sunt dislocate la Tiraspol și Vladimirovca.

În acest sens, *Strategia națională de apărare* arată că forțele militare ale Federației Ruse staționate ilegal pe teritoriul Republicii Moldova și formațiunile armate ale regimului neconstituțional din regiunea transnistreană dispun de capacități operaționale semnificative. Acționând separat sau coordonat pentru atingerea propriilor obiective, acestea constituie o amenințare majoră la adresa suveranității, independenței și integrității teritoriale a Republicii Moldova[3]. Aceste amenințări sunt amplificate în mediul actual de securitate determinat de războiul din Ucraina.

Din punct de vedere militar, pe teritoriul Republicii Moldova se află două categorii de forțe: Forțele Armate ale Republicii Moldova și forțele militare ale Federației Ruse. Primele funcționează în baza cadrului constituțional și legal al statului, iar structura, misiunile, efectivele și înzestrarea lor sunt supuse în mod transparent controlului instituțiilor publice și sunt cunoscute societății și partenerilor externi. În schimb, forțele militare ruse staționate ilegal în regiunea transnistreană se află în afara controlului autorităților constituționale ale Republicii

[3] *Hotărârea Parlamentului pentru aprobarea Strategiei naționale de apărare a Republicii Moldova pentru anii 2024-2034*, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=146655&lang=ro (accesat 16.06.2025).

Moldova, iar informațiile privind misiunile, structura, componența, efectivele și înzestrarea lor sunt limitate și închise pentru orice control democratic.

Pe parcurs, Republica Moldova și-a ajustat structura militară în funcție de misiunile Armatei Naționale, politica de reintegrare a țării și posibilitățile economice. La începutul anului 1994, conform statelor aprobate de Guvern, forțele terestre ale Armatei Naționale aveau un efectiv de 9.800 de militari, organizați în trei brigăzi de infanterie motorizată, o brigadă de artilerie și un batalion de cercetare. În 1999, Parlamentul a aprobat pentru prima dată structura generală a Armatei Naționale și a instituțiilor Ministerului Apărării, stabilind un efectiv de 8.500 militari[4]; în anul 2001 acesta a fost micșorat până la 7.200 militari[5], în 2003 – la 6.800 militari[6]. Efectivul de 6.500 militari, stabilit în anul 2007[7] este în vigoare în prezent.

O nouă reducere a efectivului Forțelor Armate a avut loc începând cu anul 2012, odată cu reorganizarea Serviciului de Grăniceri în Poliția de Frontieră și excluderea acestuia din componența Forțelor Armate, precum și cu reducerea efectivului Inspectoratului General de Carabinieri. În urma acestor modificări, efectivul total al Forțelor Armate s-a diminuat cu aproape 6.000 de militari. Comparativ cu anul 1999, reducerea totală a depășit astfel 8.000 de militari.

Reducerea efectivelor militare constituie un argument puternic împotriva afirmațiilor liderilor de la Tiraspol privind presupusele intenții militariste ale Republicii Moldova. În același timp, în actualul context de securitate regională și internațională, efectivul Forțelor Armate rămâne insuficient pentru a asigura capacitatea de apărare a statului la nivelul necesar suficienței defensive.

Cea de a doua categorie de forțe militare de pe teritoriul Republicii Moldova este o structură camuflată cu insistență în mai multe elemente, cu mai multe denumiri după reorganizarea în 1995 a Armatei a 14-a arme întrunite: Grupul Operativ al Trupelor Ruse, Grupul Limitat al Trupelor Ruse, Forțele de Menținere a Păcii, Baze militare și depozitele de armament independente etc.

---

[4] *Hotărârea Parlamentului nr. 455 din 18 iunie 1999 cu privire la structura generală și efectivul Armatei Naționale și instituțiilor Ministerului Apărării , https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105998&lang=ro* (accesat 29.05.2025).

[5] *Hotărârea Parlamentului nr. 679 din 23 noiembrie 2001 cu privire la structura generală și efectivul Armatei Naționale și instituțiilor Ministerului Apărării, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=60833&lang=ro (accesat 29.05.2025).*

[6] *Hotărârea Parlamentului nr. 347 din 25 iulie 2003 cu privire la structura generală și efectivul Armatei Naționale și instituțiilor Ministerului Apărării, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=10503&lang=ro* (accesat 29.05.2025).

[7] *Hotărârea Parlamentului nr.100 din 13 aprilie 2007 cu privire la structura generală și efectivul Armatei Naționale și instituțiilor Ministerului Apărării, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=13674&lang=ro (accesat 29.05.2025).*

Rolul Federației Ruse în constituirea forțelor militare separatiste și în susținerea regimului de la Tiraspol a fost constatat și de Curtea Europeană a Drepturilor Omului în hotărârea pronunțată la 8 iulie 2004 în cauza *Ilașcu și alții împotriva Moldovei și Rusiei*. Curtea a reținut că, în timpul conflictului din 1991-1992, unități ale fostei Armate a 14-a, aflată succesiv sub autoritatea URSS, a CSI și apoi a Federației Ruse, au participat la acțiuni de luptă de partea forțelor separatiste. Cantități importante de armament din arsenalul Armatei a 14-a au fost transferate separatiștilor, care au obținut și alte arme fără ca militarii ruși să se opună. Totodată, conducători ai Federației Ruse au susținut prin declarații autoritățile separatiste. Curtea a constatat astfel contribuția militară și politică a autorităților ruse la constituirea regimului separatist din regiunea transnistreană și a arătat că acest sprijin militar, politic și economic a continuat și după acordul de încetare a focului din 21 iulie 1992, contribuind la consolidarea și menținerea regimului[8].

Misiunile, sarcinile de mobilizare, organizarea pe timp de pace și de război, componența, înzestrarea și efectivele forțelor militare ruse aflate pe teritoriul Republicii Moldova au rămas în mare parte în afara informațiilor făcute publice de autoritățile Federației Ruse. Această lipsă de transparență este cu atât mai importantă cu cât orice discuție în cu privire la ele ar pune problema statutului juridic al prezenței militare ruse. În acest context, trebuie menționat actul adoptat la 23 iunie 1992[9], prin care raioanele din stânga Nistrului, precum și municipiul Bender, erau declarate zonă ocupată de unitățile Armatei a 14-a și de alte formațiuni paramilitare nelegitime, aflate *de jure* sau *de facto* sub jurisdicția Federației Ruse. Prevederile acestui act își păstrează relevanța juridică și politică până în prezent. În plus, Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei (APCE), prin decizia sa din 15 martie 2022 a recunoscut Transnistria drept zonă aflată sub ocupație rusă[10].

Prezența forțelor militare ruse în regiunea transnistreană reprezintă o amenințare directă la adresa securității Republicii Moldova și un instrument de promovare a intereselor Federației Ruse în regiune. În acest sens, ministrul rus de externe, Serghei Lavrov, a declarat:

> În ceea ce privește interesele noastre, acolo se află pacificatorii noștri, se află Grupul Operativ al Trupelor Ruse, militarii noștri care păzesc cel mai mare depozit de muniții din Europa, la Cobasna și toți trebuie să înțeleagă că orice acțiuni care vor pune

[8] A. Țăranu, M. Gribincea, *Conflictul Transnistrean. Culegere de documente și materiale. Volumul-I (1989-1993),* Lexon-Prim, Chișinău,, 2012, 600p, p. 23.

[9] *Ibidem,* p. 378.

[10] *Decizia APCE din 15 martie 2022 (Amendament 6), https://pace.coe.int/en/files/29855/compendium?utm_source=chatgpt.com* (accesat 16.01.2026).

în pericol securitatea militarilor noștri vor fi interpretate, în concordanță cu dreptul internațional, ca un atac asupra Federației Ruse[11].

În același timp, autoritățile de la Chișinău și-au reiterat opțiunea pentru soluționarea pașnică și prin dialog atât a problemei reintegrării țării, cât și a retragerii trupelor ruse staționate ilegal pe teritoriul Republicii Moldova. Ministerul Afacerilor Externe al Federației Ruse susține însă că prezența trupelor ruse pe malul stâng al Nistrului, justificată prin participarea la operațiunea de menținere a păcii și paza depozitelor de muniții de la Cobasna, este o consecință a conflictului nereglementat, și nu cauza acestuia. O asemenea interpretare ignoră însă rolul pe care prezența militară rusă îl are în menținerea *statu quo*-ului și în perpetuarea caracterului înghețat al conflictului transnistrean[12].

În realitate, prezența militară rusă nu poate fi separată de rolul cauzal al Federației Ruse în apariția și perpetuarea conflictului transnistrean și a consecințelor lui. Experiența războiului declanșat de Rusia împotriva Ucrainei arată, de asemenea, că existența unui conflict înghețat și a unor trupe ruse dislocate pe teritoriul unui alt stat poate fi folosită atât ca mijloc de presiune asupra securității acestuia, cât și ca instrument pentru realizarea prin forță a unor obiective politice și militare. În acest sens, *Strategia securității naționale* califică prezența militară ilegală a Federației Ruse în regiunea transnistreană și controlul exercitat asupra entității separatiste drept o amenințare la adresa securității naționale[13].

Prezența militară rusă pe teritoriul Republicii Moldova contravine dreptului internațional și angajamentelor asumate de Federația Rusă privind retragerea trupelor sale. În același timp, autoritățile de la Chișinău nu dispun de informații complete privind misiunile, responsabilitățile și prerogativele comandamentului militar rus din regiunea transnistreană. Prin modul în care funcționează în regiune, comandamentul militar rus și efectivele aflate în subordinea sa nu recunosc în fapt jurisdicția autorităților constituționale ale Republicii Moldova asupra teritoriului pe care sunt dislocate.

Legea privind statutul forței militare străine în Republica Moldova prevede că dispozițiile sale nu se aplică formațiunilor militare ale Federației Ruse aflate în proces de retragere și nici contingentelor străine implicate în asigurarea regimu-

[11] *Un general american invită Moldova și Ucraina să rezolve problema Transnistriei acum, https://monitorulapararii.ro/un-general-american-invita-moldova-si-ucraina-sa-rezolve-problema-transnistriei-acum-1-45343* (accesat 14.01.2026).

[12] *Comentariul reprezentantului oficial al MAE Federația Rusă, https://mid.ru/ru/foreign_policy/news/1828692/* (accesat 15.01.2026).

[13] *Hotărîrea Parlamentului nr. 391 din 15.12.2023 privind aprobarea SSN,* https://presedinte.md/app/webroot/uploaded/Proiect%20SSN_2023.pdf (accesat 15.01.2026).

lui de securitate în baza Acordului privind reglementarea pașnică a conflictului armat din regiunea transnistreană. Prin urmare, aceste categorii de forțe au un statut ambiguu, rămânând în afara regimului juridic general aplicabil trupelor străine aflate pe teritoriul Republicii Moldova[14]. În același timp, în iunie 2018, Adunarea Generală a ONU a adoptat *Rezoluția A/RES/72/282*, prin care a cerut Federației Ruse retragerea completă și necondiționată a forțelor sale militare de pe teritoriul Republicii Moldova[15].

Atunci când autoritățile Republicii Moldova solicită retragerea militarilor, echipamentelor și munițiilor ruse de pe teritoriul țării, partea rusă invocă faptul că o parte dintre aceste efective îndeplinesc misiuni în cadrul Forțelor de Menținere a Păcii și trebuie tratate separat. În acest sens, sunt necesare câteva precizări. Până în 1995, contingentul rus din cadrul Forțelor de Menținere a Păcii era format din unități aeropurtate aduse din regiunile Tula și Pskov. În perioada 1992-1995 au fost schimbate șapte contingente, prin rotație, la fiecare șase luni. Începând cu 1996, Federația Rusă a renunțat la trimiterea unor contingente din interiorul țării și a încredințat această misiune militarilor din Grupul Operativ al Trupelor Ruse dislocat în regiunea transnistreană. Respectiv, până la mijlocul anilor 1990, Federația Rusă considera îndeplinite obiectivele inițiale ale misiunii de menținere a păcii, cu utilizarea contingentelor militare trimise la Nistru. În continuare, prezența contingentului rus în cadrul acesteia a devenit un instrument de influență asupra procesului de reintegrare a Republicii Moldova și de promovare a intereselor Federației Ruse în regiune. Acest fapt este un argument în favoarea opțiunii Republicii Moldova privind transformarea actualei operațiuni de menținere a păcii într-o misiune civilă internațională cu mandat internațional.

Un alt element care contribuie la menținerea conflictului transnistrean îl constituie existența structurilor de securitate și a formațiunilor militare și paramilitare create de-a lungul anilor de regimul separatist de la Tiraspol. Din punct de vedere politic și militar, trupele aflate sub drapelul Federației Ruse și cele ale regimului separatist funcționează ca părți ale aceluiași sistem, orientat spre menținerea influenței Federației Ruse asupra Republicii Moldova. Ca pârghii de influență sunt utilizate diferitele forme ale prezenței militare ruse, deschise sau camuflate, inclusiv prin sprijinirea structurilor armate ale regimului separatist. Aceste forțe sunt interdependente din punctul de vedere al conducerii, pregătirii

[14] *Acordul privind principiile reglementării pașnice a conflictului armat în regiunea transnistreană a Republicii Moldova, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=107557&lang=ro* (accesat 22.09.2025).

[15] *Rezoluția ONU privind retragerea trupelor ruse de pe teritoriul Republicii Moldova, https://rponuny.mfa.gov.md/en/content/unga-resolution-72242* (accesat 24.09.2025).

și aprovizionării, folosind aceleași surse și depozite de armament și muniții și având același centru de conducere. Diferențele dintre ele țin în primul rând de organizare și de statutul formal, nu de obiectivele strategice urmărite. Respectiv, oricât de sofisticate ar fi acțiunile diplomatice ale Kremlinului orientate spre camuflarea faptelor, regiunea din stânga Nistrului poate fi privită ca o bază militară a Federației Ruse, iar așa-numita republică moldovenească nistreană este acoperirea politică și logistică a acestei baze.

Federația Rusă nu a făcut publice date privind structurile militare asociate regimului de la Tiraspol, cantitățile de armament transferate acestora sau împrejurările în care o parte a tehnicii și munițiilor Armatei a 14-a au ajuns în posesia lor. Înarmarea și înzestrarea acestor formațiuni s-au realizat însă în mare măsură din depozitele armatei ruse, iar asemenea transferuri nu au fost condamnate sau sancționate de autoritățile Federației Ruse. Totodată, forțele militare de la Tiraspol sunt luate în calcul de conducerea militară rusă în planificarea acțiunilor sale în regiune. În acest cadru au fost organizate sistematic activități de pregătire militară, atât separate, cât și comune, la nivel de comandament și de trupe, intensificate în perioada premergătoare invaziei Federației Ruse în Ucraina[16].

Declarația ministrului de externe al Federației Ruse potrivit căreia orice acțiune care ar pune în pericol securitatea militarilor ruși ar putea fi considerată un atac asupra Rusiei[17] indică și posibilitatea implicării forțelor ruse dislocate în regiunea transnistreană într-un eventual scenariu de destabilizare a Republicii Moldova. Într-o asemenea situație, atât contingentul rus din cadrul Forțelor de Menținere a Păcii, cât și trupele ruse staționate ilegal și formațiunile militare ale regimului separatist ar putea acționa coordonat, în baza unui plan comun. Din punct de vedere operațional, aceste forțe ar trebui, prin urmare, analizate ca organism militar unic. În aceste condiții, solicitarea retragerii trupelor ruse din regiunea transnistreană nu poate fi limitată la retragerea efectivelor militare. Ea trebuie să includă și tehnica militară, armamentul și munițiile aflate în dotarea acestora, precum și problema armamentului transferat de-a lungul timpului structurilor militare ale regimului separatist. Retragerea trupelor ruse și transformarea actualei operațiuni de menținere a păcii rămân astfel probleme esențiale pentru securitatea Republicii Moldova.

---

[16] *Transnistria, parte a războiului hibrid rus. Exerciții militare pe fundalul crizei ucrainene, https://moldova.europalibera.org/a/transnistria-parte-a-r%C4%83zboiului-hibrid-rus-exerci%C8%9Bii-militare-pe-fundalul-crizei-ucrainene/31714317.html* (accesat 22.02.2024).

[17] *Lavrov amenință Moldova cu războiul, https://timpul.md/articol/lavrov-ameninta-moldova-cu-razboiul-orice-actiuni-care-vor-pune-in-pericol-securitatea-militarilor-nostri-va-reprezenta-un-atac-asupra-rusiei.html* (accesat 23.09.2024).

Prezența militară rusă ca factor de insecuritate permanentă pentru Republica Moldova

Menținerea caracterului înghețat al conflictului transnistrean și prezența militară ilegală a Federației Ruse în regiune constituie factori permanenți de insecuritate pentru Republica Moldova. Efectele lor nu se limitează la domeniul militar, generând consecințe profunde pe multiple paliere – politic, juridic, social, economic și ecologic – afectând capacitatea statului de a-și exercita suveranitatea asupra întregului teritoriu. Analiza acestor dimensiuni permite înțelegerea caracterului structural al insecurității generate de conflictul transnistrean și a modului în care acesta continuă să afecteze consolidarea statului și procesul de integrare europeană.

Dimensiunea politică. Din punct de vedere politic, prezența militară rusă reprezintă o formă de ingerință externă în afacerile unui stat suveran și afectează exercitarea deplină a suveranității Republicii Moldova. Menținerea acestei prezențe contribuie totodată la perpetuarea instabilității politice și de securitate și oferă Federației Ruse un instrument de presiune asupra autorităților de la Chișinău.

Susținerea tacită de către Federația Rusă a regimului separatist de la Tiraspol și menținerea conflictului într-o stare latentă împiedică Republica Moldova să-și exercite pe deplin suveranitatea asupra întregului teritoriu. În același timp, persistența conflictului este invocată pentru justificarea menținerii contingentului militar rus în regiune, ceea ce contribuie, la rândul său, la perpetuarea situației existente. Se creează astfel un cerc vicios al insecurității, în care conflictul justifică prezența militară, iar prezența militară contribuie la menținerea conflictului.

Persistența conflictului transnistrean și prezența trupelor ruse pe teritoriul Republicii Moldova afectează și procesul de integrare europeană, întrucât mențin o problemă nerezolvată de suveranitate și securitate pe teritoriul statului, contravenind intereselor și criteriilor de securitate ale Uniunii Europene și structurilor euroatlantice. Conflictul constituie totodată un factor de instabilitate regională și influențează relațiile externe ale Republicii Moldova, inclusiv raporturile sale cu Federația Rusă.

Dimensiunea juridică. Din punct de vedere juridic, prezența militară a Federației Ruse contravine statutului de neutralitate al Republicii Moldova, consacrat prin articolul 11 alin. (2) din Constituție, care interzice dislocarea trupelor militare ale altor state pe teritoriul național[18].

Menținerea acestei situații încalcă atât cadrul juridic intern, cât și angajamentele internaționale asumate, afectând exercitarea autorității statului pe întregul său terito-

[18] *Constituția Republicii Moldova, https://presedinte.md/app/webroot/Constitutia_RM/Constitutia_RM_RO.pdf* (accesat 19.01.2026).

riu. În regiunea transnistreană, legislația Republicii Moldova nu este aplicată efectiv, inclusiv în domeniul protecției drepturilor omului, iar autoritățile constituționale nu pot asigura respectarea și apărarea acestora. Totodată, lipsa controlului deplin asupra segmentului transnistrean al frontierei de stat limitează capacitatea Republicii Moldova de a gestiona riscurile transfrontaliere, creând un precedent periculos de tolerare a nerespectării acordurilor asumate și un regim de impunitate.

Dimensiunea militară. Din punct de vedere militar, prezența trupelor Federației Ruse în regiunea transnistreană reprezintă o ocupație ilegală *de facto* a unei părți a teritoriului Republicii Moldova, asupra căreia autoritățile constituționale nu își pot exercita controlul. Contingentul militar rus, estimat la aproximativ 2.000 de militari[19], este justificat de Federația Rusă prin participarea la operațiunea de menținere a păcii și prin paza depozitelor de armament și muniții. Prezența sa constituie însă un factor permanent de risc pentru securitatea Republicii Moldova și limitează capacitatea statului de a-și exercita suveranitatea asupra întregului teritoriu, precum și capacitatea sa defensivă.

Un risc important îl reprezintă depozitul de muniții de la Cobasna, unde sunt stocate peste 20.000 de tone de armament și muniții, în condiții care pun în pericol populația, mediul și securitatea regională[20]. În același timp, forțele separatiste sunt instruite și înzestrate militar, iar în regiune există și capacități proprii de producere a armamentului și tehnicii militare. Lipsa controlului autorităților constituționale asupra infrastructurii militare din regiune, inclusiv asupra aerodromului de la Tiraspol, existența formațiunilor paramilitare și a unui sistem de mobilizare, precum și imposibilitatea monitorizării patrimoniului militar creează condiții pentru o eventuală escaladare rapidă a situației de securitate. Toate aceste elemente subminează direct securitatea națională și statutul de neutralitate al Republicii Moldova.

Dimensiunea socială. Sub aspect social, conflictul transnistrean și menținerea regimului separatist împiedică funcționarea unui sistem unitar de evidență și documentare a populației și creează dificultăți în exercitarea unor drepturi fundamentale, inclusiv în domeniul muncii, protecției sociale, educației și asistenței medicale. Restricțiile privind libera circulație, presiunile exercitate asupra instituțiilor

[19] *Chișinăul răspunde: Au fost opriți militari ruși din trupele care staționează ilegal în Moldova https://moldova.europalibera.org/a/31954814.html* (accesat 19.01.2026).

[20] *Cât de mare este riscul ca depozitul de armament de la Cobasna să fie aruncat în aer? Răspunsul unui expert în politici de securitate, https://tvrinfo.ro/cat-de-mare-este-riscul-ca-depozitul-de-armament-de-la-cobasna-sa-fie-aruncat-in-aer-raspunsul-unui-expert-in-politici-de-securitate_903804* (accesat 19.01.2026).

de învățământ și promovarea cetățeniei ruse în regiune contribuie la accentuarea fragmentării sociale și identitare. În același timp, spațiul informațional din regiunea transnistreană este utilizat pentru promovarea unor mesaje ostile cursului european al Republicii Moldova, ceea ce alimentează polarizarea societății. La acestea se adaugă dificultățile socio-economice ale regiunii, care favorizează migrația populației și mențin un mediu propice corupției și criminalității.

Dimensiunea economică. Menținerea conflictului transnistrean afectează funcționarea unitară a economiei Republicii Moldova și creează condiții pentru existența unor regimuri economice și vamale paralele. Lipsa controlului deplin al autorităților constituționale asupra regiunii favorizează activitățile economice ilegale, inclusiv contrabanda și traficul ilicit de armament. Totodată, privatizarea unor obiective strategice fără acordul autorităților Republicii Moldova și utilizarea infrastructurii și patrimoniului statului în afara controlului acestuia produc pierderi economice și complică administrarea unitară a resurselor. Persistența conflictului afectează, de asemenea, climatul investițional și relațiile economice externe ale Republicii Moldova.

Dimensiunea ecologică. Activitățile militare desfășurate în regiunea transnistreană în afara controlului autorităților constituționale ale Republicii Moldova generează și riscuri pentru mediu. Utilizarea poligoanelor militare, depozitarea munițiilor și gestionarea deșeurilor rezultate din activitățile militare afectează solul, apa și ecosistemele din regiune. Lipsa unui control efectiv asupra acestor activități limitează totodată posibilitatea autorităților Republicii Moldova de a evalua și preveni eventualele efecte asupra mediului și sănătății populației.

Efectele politice, juridice, militare, sociale, economice și ecologice ale conflictului transnistrean și ale prezenței militare ruse se cumulează și afectează securitatea națională a Republicii Moldova. Importanța acestor riscuri a crescut odată cu declanșarea războiului Federației Ruse împotriva Ucrainei și cu deteriorarea mediului regional de securitate. Reducerea lor presupune soluționarea durabilă a conflictului transnistrean și reintegrarea regiunii în cadrul constituțional al Republicii Moldova. În acest sens, documentele strategice ale Republicii Moldova consideră retragerea completă și necondiționată a trupelor Federației Ruse o condiție esențială pentru consolidarea suveranității și securității statului. Reintegrarea pașnică și graduală a regiunii transnistrene, prin mijloace diplomatice și cu sprijinul Uniunii Europene și al partenerilor strategici, este concepută ca parte a procesului de integrare europeană și ca o premisă pentru dezvoltarea economică, socială și instituțională a întregii țări[21].

[21] *Hotărârea Parlamentului privind aprobarea Strategiei securității naționale a Republicii Moldova, https://presedinte.md/app/webroot/uploaded/Proiect%20SSN_2023.pdf* (accesat 06.01.2026).

Concluzii

Analiza de față arată că prezența militară ilegală a Federației Ruse pe teritoriul Republicii Moldova a contribuit decisiv la menținerea conflictului transnistrean într-o stare de conflict înghețat, din 1992 până în prezent. Această situație nu poate fi privită doar ca o consecință a confruntărilor din 1992, ci și ca un mecanism prin care Federația Rusă își menține influența politică și militară asupra Republicii Moldova, limitându-i marja de decizie în domeniul politicii externe și de securitate.

Menținerea contingentului militar rus și a formațiunilor separatiste susținute de Federația Rusă împiedică normalizarea durabilă a relațiilor moldo-ruse. Deși dialogul bilateral abordează periodic probleme precum drepturile în domeniul educației, libera circulație sau relațiile socio-economice și comerciale, problema de fond rămâne existența unei ocupații militare de facto în stânga Nistrului și a unui regim militarizat creat și susținut de Federația Rusă. Atât timp cât această situație persistă, relațiile dintre Republica Moldova și Federația Rusă rămân asimetrice, iar posibilitățile unei cooperări bazate pe încredere reciprocă sunt absente.

Eforturile diplomatice constante ale Republicii Moldova, desfășurate pe multiple paliere bilaterale, regionale și globale, confirmă caracterul legitim și consecvent al poziției sale. Angajamentele asumate de Federația Rusă la Summitul OSCE de la Istanbul (1999)[22], precum și rezoluțiile adoptate de Adunarea Generală a ONU, inclusiv cea din 2018[23] privind retragerea trupelor ruse, reflectă un consens internațional clar asupra caracterului ilegal al acestei prezențe militare. Apelurile reiterate ale conducerii statului moldovean în cadrul forurilor internaționale, inclusiv la cea de-a 77-a sesiune a Adunării Generale a ONU[24], subliniază continuitatea poziției oficiale a Republicii Moldova și corelează explicit prezența trupelor ruse cu încălcarea neutralității constituționale și cu amplificarea riscurilor de securitate regională.

Războiul declanșat de Federația Rusă împotriva Ucrainei a sporit importanța strategică a conflictului transnistrean. Acesta nu mai poate fi privit doar ca o problemă internă nerezolvată a Republicii Moldova, ci și ca un posibil vector de instabilitate la frontiera estică a Uniunii Europene. Depozitele de muniții de la

[22] *Declarația Summit-ului de la Istanbul, al NATO, Questions and Answers on CFE, n. d., p. 2, http://www.nato.int/issues/arms_control/cfe _qa_factsheet.pdf,* (accesat 12.10.2022).

[23] *Adunarea generală a ONU cere Rusiei retragerea completă și necondiționată a trupelor sale din Republica Moldova, https://moldova.europalibera.org/a/onu-moldova-rezolutie-retragerea-trupelor-ruse/29314184.html* (accesat 14.10.2022).

[24] *Declarația ES Maia Sandu, Președinta Republicii Moldova, la Dezbaterea generală din cadrul celei de-a 77-a sesiuni a Adunării Generale a ONU, În: https://presedinte.md/rom/discursuri/declaratia-es-maia-sandu-presedinta-republicii-moldova-la-dezbaterea-generala-din-cadrul-celei-de-a-77-a-sesiuni-a-adunarii-generale-a-onu?fbclid=IwAR0RmUnu0ib-XpnlddGZ511oAZyntf-ZcAMKyRHSJPKjLw_FkZFUWioM7Dg* (accesat 12.01.2026).

Cobasna, aflate în condiții precare de securitate, reprezintă un risc atât pentru Republica Moldova, cât și pentru statele din regiune, ceea ce conferă amenințărilor generate de prezența militară rusă un caracter transfrontalier.

Din punct de vedere juridic, prezența militară a Federației Ruse contravine suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova, precum și statutului său de neutralitate permanentă. Menținerea acestei situații generează o insecuritate structurală, care afectează capacitatea statului de a-și consolida instituțiile, de a-și dezvolta economia și de a avansa în procesul de integrare europeană.

În concluzie, prezența militară ilegală a Federației Ruse reprezintă principalul factor care contribuie la perpetuarea conflictului transnistrean și la menținerea unei stări de insecuritate în Republica Moldova, fiind, totodată, o sursă de instabilitate regională. Soluționarea acestei probleme impune o abordare multidimensională: continuarea demersurilor diplomatice și juridice internaționale, consolidarea capacității interne de apărare și reziliență a Republicii Moldova și aprofundarea cooperării cu Uniunea Europeană și cu alți parteneri strategici. Retragerea completă și necondiționată a trupelor ruse și reintegrarea pașnică a regiunii transnistrene rămân condiții indispensabile pentru restabilirea controlului deplin al Republicii Moldova asupra propriului teritoriu și pentru integrarea acestuia într-o ordine de securitate europeană bazată pe norme, stabilitate și cooperare.

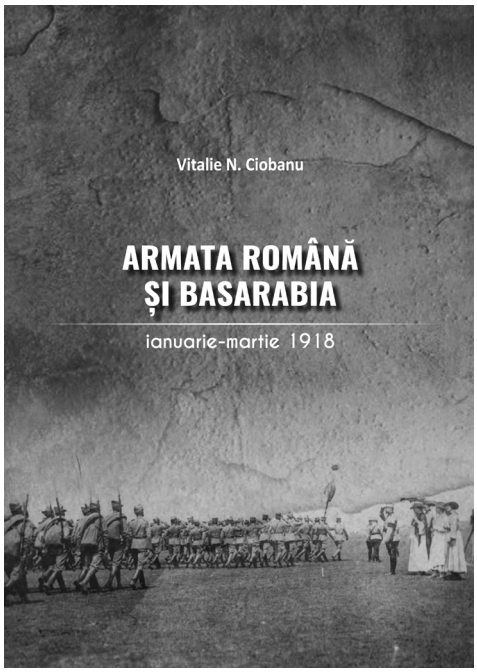
Recenzii

Vitalie Ciobanu,
Armata Română și Basarabia: ianuarie-martie 1918,

346 p. ISBN 978-5-36241-479-5

Asea M. Timuș,
doctor în agricultură
Doctorandă, Școala Doctorală
de Științe Umanistice și ale Educației, USM

ORCID: https://orcid.org/0009-0008-0031-6546
E-mail: asea_timus@yahoo.com
CZU: 94(478)"1918":355(498)"1918"
https://doi.org/10.65870/cohorta.2026.1.09

Volumul *Armata Română și Basarabia. Ianuarie-martie 1918*, semnat de istoricul militar Vitalie N. Ciobanu, este consacrat unui aspect mai puțin cercetat al evenimentelor ce au precedat Unirea Basarabiei cu România: organizarea, misiunile și acțiunile trupelor române trimise în spațiul dintre Prut și Nistru la începutul anului 1918.

Autorul pornește de la constatarea că participarea Basarabiei la Primul Război Mondial și integrarea ei în mecanismul militar al Imperiului Rus au fost insuficient analizate. Începând cu anul 1916, provincia a avut un rol important în susținerea dispozitivului strategic de pe Frontul Român, iar destrămarea armatei ruse, radicalizarea unor unități și dezorganizarea administrației au afectat direct securitatea localităților, circulația feroviară și aprovizionarea trupelor ruso-române. În acest context, intrarea Armatei Române în Basarabia este examinată în lucrare ca parte a unui proces militar, politic și administrativ mai amplu, nu doar ca un episod care a precedat actul Unirii.

Unul dintre principalele merite ale lucrării este baza sa documentară. Cercetarea valorifică materiale din fondurile Arhivelor Militare Naționale Române, în special ale Depozitului Central de Arhivă de la Pitești, ale Agenției Naționale a Arhivelor din Republica Moldova și ale arhivelor militare de stat din Ucraina, precum și surse digitale din colecțiile bibliotecilor rusești. Volumul a apărut sub egida Agenției pentru Știință și Memorie Militară.

Documentele consultate i-au permis autorului să reconstituie nu numai succesiunea generală a evenimentelor, ci și activitatea cotidiană a comandamentelor și unităților: emiterea și transmiterea ordinelor, deplasarea trupelor, organizarea pazei, funcționarea comunicațiilor, transportul feroviar, aprovizionarea și raportarea situației din teren. În prelucrarea materialului documentar a fost păstrat calendarul iulian utilizat în epocă, iar grafia numelor și denumirile localităților au fost adaptate pentru a facilita lectura.

Lucrarea este alcătuită din unsprezece capitole, urmate de bibliografie și de indici geografic, onomastic și tematic. Primele două capitole prezintă istoriografia problemei și contextul politic și militar al trimiterii trupelor române în Basarabia. Sunt analizate apoi organizarea și misiunile Corpului VI Armată, activitatea Diviziei 11 Infanterie, a Diviziei 13 Infanterie, a diviziilor 1 și 2 cavalerie și a Flotei de operațiuni. Ultimele compartimente sunt consacrate Misiunii Militare Franceze, reorganizării dispozitivului românesc după încheierea păcii cu Puterile Centrale și constituirii Comandamentului Militar Teritorial al Basarabiei.

Primul capitol – *Prezențe militare românești în Basarabia anului 1918: istoriografia problemei*, trece în revistă principalele categorii de surse și lucrări dedicate acestei perioade: memoriile participanților, presa epocii, istoriografia românească interbelică, scrierile apărute în RASSM și în perioada sovietică, istoriografia rusă contemporană și cercetările publicate după 1989. Autorul nu se limitează la enumerarea surselor, ci urmărește diferențele de perspectivă și modul în care interpretarea evenimentelor a fost influențată de contextul politic al fiecărei epoci.

Capitolul al doilea, *Contextul politic și militar al trimiterii trupelor române în Basarabia*, reconstituie situația politică și militară de la sfârșitul anului 1917. Destrămarea autorității imperiale ruse, retragerea haotică a unor unități de pe Frontul Român, acțiunile formațiunilor bolșevice și dificultățile întâmpinate de autoritățile Republicii Democratice Moldovenești au creat o stare de instabilitate care amenința atât populația, cât și depozitele și căile de comunicație. În acest context autorul urmărește solicitările adresate autorităților române, discuțiile desfășurate la Iași și deciziile ce au condus la trimiterea trupelor peste Prut. Inițial, fusese prevăzută intervenția Diviziei 11 Infanterie, sprijinită de Regimentul 2 Roșiori. Evoluția situației a determinat însă extinderea efectivelor prin trimiterea

Diviziei 13 Infanterie, a diviziilor 1 și 2 cavalerie și a flotei de operațiuni. La 20 ianuarie 1918, aceste mari unități au fost reunite sub comanda Corpului VI Armată, căruia i-au fost subordonate și două escadroane de aviație și un detașament de jandarmi rurali. Zona de operații era delimitată de Prut, Dunăre și Nistru, având ca extremă nordică linia Soroca - Ripiceni.

Capitolul *Organizarea și misiunile Corpului VI Armată* prezintă sistemul de conducere a trupelor române din Basarabia. Autorul urmărește distribuirea unităților pe zone de responsabilitate, stabilirea legăturilor dintre comandamente și organizarea raportării. Comandamentele trebuiau să transmită zilnic, prin telegraf, informații privind situația din teren, iar în perioadele de operațiuni erau prevăzute două rapoarte pe zi. În fiecare sâmbătă se întocmeau dări de seamă săptămânale, însoțite de hărți privind dispunerea forțelor. Asemenea informații permit înțelegerea dimensiunii administrative și logistice a acțiunii trupelor române. Dincolo de deplasarea efectivelor și de confruntările cu formațiunile ostile, menținerea controlului presupunea funcționarea comunicațiilor, organizarea transporturilor, paza gărilor și a depozitelor, escortarea coloanelor rusești și coordonarea cu autoritățile civile. Volumul descrie astfel mecanismele concrete prin care un teritoriu afectat de dezorganizarea armatei și a administrației a fost readus treptat sub control.

Cea mai amplă parte a cărții este consacrată Diviziei 11 Infanterie, prima mare unitate românească trimisă în Basarabia. Autorul reconstituie itinerarele urmate de brigăzi și regimente, transportarea unor efective pe calea ferată, deplasarea altora în marș, concentrarea trupelor în zona Călărași - Cornești și înaintarea spre Chișinău și Tighina. Sunt prezentate problemele întâmpinate în timpul transportului, incidentele cu unitățile rusești, măsurile de pază a căilor ferate și raporturile stabilite cu autoritățile și populația locală. Divizia 11 Infanterie avea misiunea de a asigura circulația pe linia Ungheni - Chișinău - Tighina, de a proteja depozitele și transporturile destinate trupelor de pe front și de a contribui la restabilirea ordinii. Unităților române li se cerea să adopte o atitudine disciplinată față de populația pașnică și să evite abuzurile și conflictele cu localnicii. Totodată, formațiunile rusești dezorganizate sau ostile urmau să fie dezarmate, organizate în coloane și escortate peste Nistru.

Capitolele următoare extind cercetarea asupra celorlalte regiuni ale Basarabiei. Activitatea Diviziei 13 Infanterie este urmărită în sud, Divizia 1 Cavalerie a fost implicată în operațiunile din nord, iar Divizia 2 Cavalerie și Flota de operațiuni au acționat în zona de sud-est, în apropierea Nistrului și a Dunării. Organizarea lucrării pe mari unități îi permite cititorului să observe particularitățile fiecărui sector, diferențele dintre misiunile încredințate trupelor și adaptarea dispozitivului militar la geografia provinciei.

Un capitol distinct este dedicat Misiunii Militare Franceze. Prezența reprezentanților francezi arată că evenimentele din Basarabia trebuie raportate și la contextul internațional al Primului Război Mondial. Deciziile autorităților române erau influențate de situația de pe front, de raporturile cu aliații și de negocierile purtate cu Puterile Centrale. În acest sens, volumul depășește cadrul unei istorii strict regionale și integrează problema Basarabiei în dinamica militară și diplomatică a Europei de Est.

Ultimul capitol, *Organizarea Comandamentului Militar Teritorial al Basarabiei*, urmărește trecerea de la operațiunea militară propriu-zisă la instituționalizarea noii ordini administrative. La 29 martie 1918, fostul Minister de Război al Republicii Democratice Moldovenești a fost reorganizat în Comandamentul Militar Teritorial al Basarabiei. Autorul compară structura celor două instituții, numărul funcțiilor și distribuirea posturilor între cadrele din Armata Română și militarii basarabeni. Noua instituție urma să cuprindă cinci birouri, șase servicii și o adjutantură-registratură. Din cele 57 de funcții de ofițer, 23 reveneau cadrelor din Armata Română, iar 34 militarilor basarabeni. Această distribuire evidențiază nu numai intervenția structurilor românești în reorganizarea militară a provinciei, ci și continuitatea instituțională asigurată de cadrele locale.

Lectura volumului a avut pentru mine și o miză personală, legată de istoria localității Bravicea. Informațiile privitoare la orașul Călărași și la localitățile din împrejurimi permit integrarea plasei Bravicea într-o geografie mai amplă a evenimentelor din anii 1917-1918. Sunt documentate sosirea trupelor române în zona Călărași - Seliște - Sadova, incidentele dintre soldații români și cei ruși, întâlnirile dintre generalul Ernest Broșteanu și reprezentanții Sfatului Țării, paza gărilor și deplasarea coloanelor militare.

Deși Bravicea nu apare frecvent în rapoartele militare, informațiile referitoare la Călărași și Orhei ajută la reconstituirea contextului în care locuitorii plasei au primit veștile despre schimbările politice și militare. Telegrama adresată Sfatului Țării de reprezentanții plasei Bravicea, la sfârșitul lunii decembrie 1917, poate fi înțeleasă mai bine prin raportare la dezorganizarea armatei ruse, la nesiguranța drumurilor și la apropierea trupelor române.

Cartea este utilă și pentru cercetarea destinelor individuale ale militarilor basarabeni mobilizați în armata imperială rusă. În cazul familiei mele, documentele publicate anterior de Vitalie N. Ciobanu au permis identificarea străbunicului Ion Sârbu, originar din Bravicea, printre militarii căzuți în timpul Primului Război Mondial. Volumul de față completează această perspectivă prin reconstituirea mediului militar și social în care s-au întors supraviețuitorii frontului și în care comunitățile locale au trăit destrămarea fostelor structuri imperiale.

O contribuție distinctă a volumului o constituie bogatul său corpus iconografic. Lucrarea include 59 de portrete ale unor militari și oameni politici, 32 de hărți militare, 16 fotografii de grup, 15 reproduceri de documente istorice, 13 imagini ale unor clădiri și incinte, precum și imagini ale unor poduri, peisaje și publicații ale epocii. Portretele sunt completate prin note biografice, iar alte 13 personalități sunt prezentate prin informații biografice fără fotografie.

Majoritatea acestor materiale sunt inedite sau foarte puțin cunoscute, fiind identificate în fondurile arhivistice valorificate de autor. Importanța lor depășește funcția obișnuită de ilustrare. Hărțile operative permit urmărirea itinerarelor, a liniilor de comunicație, a zonelor de concentrare și a dispozitivului marilor unități. Reproducerile telegramelor, ordinelor, tabelelor și rapoartelor apropie cititorul de materialitatea activității militare și administrative. Fotografiile de grup și portretele individualizează actorii unei istorii prezentate adesea numai prin numele instituțiilor și ale unităților. Unele dintre hărți ocupă pagini întregi ori sunt reproduse pe două pagini, tocmai pentru a conserva detaliile documentului original. Printre acestea se numără harta căilor ferate din Basarabia, situația Diviziei 11 Infanterie la 17 februarie 1918 și dispozitivul Corpului VI Armată din aprilie - mai 1918. Aceste materiale vizuale nu dublează pur și simplu informația din text, ci permit verificarea și înțelegerea spațială a operațiunilor descrise.

Portretele comandanților sunt însoțite de biografii care prezintă pregătirea lor profesională, funcțiile ocupate, participarea la războaie și activitatea ulterioară. În numeroase cazuri, imaginea și textul biografic formează un mic dosar documentar, oferind cititorului repere pentru înțelegerea traseului profesional al persoanelor implicate. În același timp, fotografiile edificiilor, gărilor, podurilor și porturilor reconstituie infrastructura materială în care s-au desfășurat operațiunile.

Materialul biografic permite și o interpretare prosopografică a grupului de militari și oameni politici basarabeni implicați în evenimentele perioadei. Dintre cele 18 personalități originare din Basarabia identificate prin imagini în volum, cinci proveneau din județul Lăpușna, câte patru din județul Bălți, câte trei din județele Soroca și Orhei, iar celelalte din județele Cahul și Tighina. Pregătirea lor profesională era diversă: șase urmaseră studii juridice, cinci – studii militare, trei – studii pedagogice, doi – medicina, iar câte unul – economia și agronomia. Traseele lor formative cuprind 17 orașe, între care Chișinău, Iași, Odesa, Kiev, Moscova, Sankt-Petersburg, Dorpat, Varșovia și Paris. Aceste date conturează imaginea unei elite basarabene formate într-un spațiu educațional larg, aflat la intersecția instituțiilor imperiale ruse, românești și central-europene.

Prin amploarea și caracterul în mare parte inedit al materialului vizual, volumul dobândește și valoarea unui album documentar. El pune în circulație surse care pot fi

valorificate ulterior în cercetări de istorie militară, istorie locală, istorie instituțională și biografică. În acest sens, inventarierea imaginilor nu reprezintă un aspect secundar al prezentării cărții, ci evidențiază una dintre contribuțiile sale esențiale.

Utilitatea lucrării ca instrument de cercetare este sporită de cei trei indici. Indicele geografic cuprinde 795 de denumiri de sate, comune, orașe, județe, state, râuri și alte repere spațiale. Indicele de nume reunește 594 de nume, iar indicele tematic cuprinde 662 de termeni referitori la instituții, unități militare, funcții, servicii și alte realități ale epocii. Acest aparat facilitează consultarea selectivă a unei lucrări foarte dense și permite identificarea rapidă a localităților, persoanelor și structurilor menționate.

Abundența informațiilor factologice constituie principala forță a volumului, dar poate îngreuna uneori lectura continuă. Succesiunea ordinelor, efectivelor, traseelor, localităților și incidentelor presupune o atenție susținută, mai ales din partea unui cititor nefamiliarizat cu organizarea militară. Notele biografice ample și numeroasele materiale iconografice întrerup uneori firul expunerii, însă acest aspect derivă din caracterul de lucrare de referință al cărții. Ea este concepută nu numai pentru a fi citită de la început până la sfârșit, ci și pentru a fi consultată în funcție de interesul pentru o anumită unitate, localitate, persoană sau problemă.

Aceeași densitate îi conferă însă volumului și o evidentă valoare pedagogică. Organizarea cronologică, precizia reperelor geografice și includerea hărților fac posibilă urmărirea evenimentelor și de către cititorul care nu are o pregătire de specialitate în istoria militară. Numele localităților, traseele, orele și mijloacele de transport transformă evoluțiile generale într-o succesiune concretă și inteligibilă. Din această perspectivă, cartea poate funcționa și ca o lecție amplă de istorie militară, capabilă să apropie cercetarea academică de memoria familială și de interesul comunităților locale.

Armata Română și Basarabia. Ianuarie-martie 1918 reprezintă o excepțională monografie documentară și iconografică asupra dimensiunii militare a transformărilor din Basarabia. Prin valorificarea unui număr considerabil de documente de arhivă și prin publicarea unor materiale vizuale în mare parte inedite, Vitalie N. Ciobanu oferă cercetătorilor un instrument de lucru consistent.

Cartea contribuie la reconstituirea structurilor de comandă, a dispozitivului teritorial, a comunicațiilor și a activității marilor unități românești. Totodată, ea oferă informații importante despre localitățile și persoanele implicate, făcând posibilă apropierea dintre istoria militară generală și istoriile comunităților locale. Micro-informațiile – nume, date, ore, trasee, efective, mijloace de transport și puncte de staționare – nu constituie simple detalii, ci elementele din care poate fi reconstituită desfășurarea concretă a evenimentelor.

Prin această cercetare, dimensiunea militară a lunilor care au precedat Unirea devine un domeniu de investigație distinct, indispensabil pentru înțelegerea condițiilor în care autoritățile Republicii Democratice Moldovenești și-au putut consolida activitatea, iar Sfatul Țării a adoptat, la 27 martie (9 aprilie) 1918, hotărârea privind Unirea Basarabiei cu România.

Adresa redacției:
or. Chișinău MD 2001
strada Tighina, 47
tel: +373 (22) 22 30 34
e-mail: istorie_militara@yahoo.com
www.istoriamilitara.md

COHORTĂ (lat. Cohors, -tis) – 1. Unitate de pedestrași în armata romană, formată din provinciali fără cetățenie romană (în Dacia inclusiv și geto-daci), cu un efectiv reprezentând a zecea parte dintr-o legiune; 2. Unitate militară în Republica Populară Moldovenească (1917-1918).

ISSN 2953-6847

ISSN 2953-6847
E-ISSN 2953-6855
9 772953 684002 >